

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

**TÜRK GENÇLİĞİNİN GELECEK TASAVVURU VE
SİYASETE BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

HAZIRLAYAN

Ahmet SEZDİRMEZ

KONYA 2008

ÖZET

TÜRK GENÇLİĞİNİN GELECEK TASAVVURU VE SİYASETE BAKIŞI

SEZDİRMEZ, Ahmet

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

Eylül 2008, 125 sayfa

Siyaset, birbirlerine karşılıklı bağlarla bağlı bulunan insanların, birlikte yaşama amacıyla buldukları topluma, gruba kendilerini uydurma çabaları ve faaliyetleridir. Ancak siyaset denilince, kısaca devlete ait işleri veya devlet yönetimini anlayabiliriz. Siyaset felsefesi, iktidarın kaynağını, meşruiyetin ölçütünü, egemenliğin kullanım biçimlerini, bireyin temel haklarını, bürokrasiyi ve sivil toplumun anlamını inceler. Siyasal inanç, davranış ve değerlerin birey tarafından benimsenme sürecini siyasal toplumsallaşma olarak ifade edebiliriz. Siyasal katılım ise, bireyin siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösteren bir kavramdır. Cinsiyet, eğitim, yaş, yerleşme yeri ve sınıfın etkisi, siyasal katılmayı etkileyen faktörlerdir. Türkiye’de siyasal hareketler Gülhane Hattı Hümayununla başlamıştır. Daha sonra I. ve II. Meşrutiyetle devam eden siyasal hayat, Cumhuriyetin kurulması ve 1946’da çok partili hayata geçişle hareketlilik kazanmıştır. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980’de askeri müdahalelerle sekteye uğrayan siyasal hayat, 28 Şubat 1997’de postmodern darbe ile tanışmıştır. 1980 askeri müdahalesinden sonra yapılan seçimlerin 4 tanesinde tek partili hükümet çıkmıştır. Siyasal hareketler ve akımlar, gençlik tarafından gerekli desteği bulamazsa siyasal hareket toplum tarafından da kabul görmez hale gelmektedir. Bundan dolayıdır ki gençlik, siyasal hareketlilikte her zaman öncü rol oynamaktadır. Çoğu zamanda olayların büyümesine sebebiyet veren gençliktir. Kimi zaman başrollerde, kimi zaman da perde arkasındadırlar. Gençlik üzerine yapılan anketler, yapıldıkları ortamlara göre çeşitlilik arz etmektedir. Gazi Üniversitesi ve ODTÜ’de yapmış olduğumuz anket çalışmalarında da bu farklılık kendini göstermektedir. Bu üniversitelerde yaptığımız anketlerde bunu kanıtlamaktadır. Anket çalışmaları öğrencilerin siyasete bakış açıları ve düşünce sistemlerini açıkça ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

OUTLOOK ON POLICY AND FUTURE REALIZATION OF TURKISH YOUTH

SEZDİRMEZ, Ahmet

Master Thesis, Public Administration Major Field of Study,

Thesis Instructor: Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

September 2008, 125 pages

Policy is people's activities and adaptation efforts for society in which they live. People who are interconnected to each other aim to live together. However, we can understand public works or government when policy is argued. The philosophy of policy studies resources of government, criteria of legality, dominance usage methods, fundamental rights of individuals, and the meaning of bureaucracy and civic society. We can state the acceptance process of politic beliefs, treatments and values by individuals as politic socialization. On the other hand, politic participation is a concept pointing out individual's aspects, altitudes and attitudes in view of politic system. Gender, education, age, location and the effects of class are the factors effecting politic participation. Political movements in Turkey started with Hatt-i Sharif of Gülhane. Then politic life continued with the I. and II. constitutional monarchy, foundation of Turkish Republic, and multy party system. Politic life was interrupted by military intervention on 27 May 1960, 12 March 1971 and 12 September 1980. On 28 February 1997, postmodern military coup was held in Turkey. After the military coup in 1980, one-party instituted the government after four elections. If youth do not support a politic movement, the whole society, then, do not support the politic movement. Because of this reason, youth have performed the major role in political movements ever since. Occasionally, they make the events bigger. The surveys conducted on the youngs vary according to the location. We can observe this variety in the surveys conducted in Gazi University and METU. Surveys display the politic beliefs and thoughts of youth.

İÇİNDEKİLER

Özet	I
Abstract	II
İçindekiler	III
Tablolar Listesi	VI
Grafik Listesi.....	VIII
Kısaltmalar Listesi	IX
Önsöz	X

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET

Giriş	1
1.Siyaset Kavramının Anlamı	3
1.1. Siyaset Felsefesinin Konusu	7
1.2. Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları	9
1.3. Siyaset Felsefesinin Temel Soruları	10
1.4. Devlet, Birey ve Siyaset	12
2. Siyasal Toplumsallaşma	14
2.1. Siyasal Katılma	15
2.2. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler	17
2.2.1. Cinsiyetin Etkisi	18
2.2.2. Eğitimin Etkisi	18
2.2.3. Yaşın Etkisi	18
2.2.4. Yerleşme Yerinin Etkisi	18
2.2.5. Sınıfın Etkisi	18

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASET

1. Türkiye'de Siyasal Katılım ve Siyasal Hareketler	21
2. Milli Mücadele Dönemi	22
3. Çok Partili Hayata Geçiş ve Serbest Cumhuriyet Fırkası	23

4. Demokrat Parti Dönemi ve 27 Mayıs 1960	24
5. 12 Mart 1971	28
6. 12 Eylül 1980	32
7. 28 Şubat 1997	39
8. 3 Kasım 2002 Seçimi	47
9. 22 Temmuz 2007 Seçimi	50
10. 2002 ve 2007 Seçim Sonuçlarının Karşılaştırması	52
11. 2008 Yılına Girerken Türkiye’de Siyaset Kurumu	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENÇLİK

1. Gençlik Sorunları	55
2. Türkiye Gençliği İçin Yapılması Gerekenler	56
3. Siyasal Katılım ve Gençlik	58
4. Türk Gençliği ve Siyasal Katılım	61
5. Türk Gençliğinde Siyasal Katılımın Belirleyicileri	61
6. Gençliğin Katılımı	62
7. Gençliğin Siyasete Katılımı	64
8. Türk Gençliğinin Katılım Bilinci	65
9. Seçilme Yaşının 25’e Düşmesi	66
10. Anketler ve Değerlendirmeler	70
10.1. Bulgular	71
10.1.1. Deneklerin Demografik Özellikleri	71
10.1.2. Deneklerin Ailelerinin Yaşadıkları Bölgeler	72
10.1.3. Deneklerin Okudukları Fakülteler	73
10.2. Gençlerin Siyasete ve Geleceğe Bakışları	74
10.2.1. Gençlerin Siyasetle İlgili Düzeyleri	74
10.2.2. Gençlerin Siyaseti Takipteki Öncelik Yerleri	75
10.2.3. Gençliğin Destekledikleri Partilere İlgileri	77
10.2.4. Siyasi Eğilimler	80
10.2.5. Kimlik Tercihleri	84
10.2.6. Gençlik ve Parti Liderleri	85

10.2.7. Gelecek Beklentileri	87
10.2.8. Gençliğin Hükümeti Değerlendirmesi	89
10.2.9. Gençlere Göre Öncelikli Politikalar	92
10.2.10. Türkiye'nin Geleceğinden Umutlu Olmak	96
10.2.11. Gençler AB Politikaları Hakkındaki Düşünceleri	97
10.2.12. AB'ye Bakışları	98
10.2.13. Gençlerin Birlikteliklere Bakışı	105
10.2.14. Seçilme Yaşının Gençlik Üzerindeki Etkisi	107
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	112

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1999-2003 Yılları Arası Gençliğin Siyasal Katılım Oranları	63
Tablo 2. Avrupa Ülkelerinde Seçilme Yaşları	68
Tablo 3. Deneklerin Cinsiyet ve Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	72
Tablo 4. Denek Ailelerinin Yaşadıkları Bölgeler	73
Tablo 5. Denek Ailelerinin Gelir Düzeyleri	73
Tablo 6. Okudukları Fakülteler	74
Tablo 7. Siyasete İlgili Dereceleri	74
Tablo 8. Siyaseti Takipteki Öncelik Yeri	75
Tablo 9. Destekleyicisi Oldukları Partiye İlgili Düzeyleri	77
Tablo 10. Bugün Seçim Olsa Kime Oy Verecekleri Parti	78
Tablo 11. Gençliğin 1999–2003 Arası Siyasete Katılımı	79
Tablo 12. Yakın Oldukları Siyasi Görüş	80
Tablo 13. Milliyetçi – Muhafazakar Görüşe Yakınlık Dereceleri	81
Tablo 14. Liberal, Sosyal Demokrat, Sosyalist Görüşe Yakınlık Dereceleri ...	81
Tablo 15. Aşağıdaki Siyasi Görüşlerin Hangisine Yakın Bir Çizgidesiniz ...	82
Tablo 16. Üniversitelere Göre Gençlerin Siyasal Eğilimleri	82
Tablo 17. Fakültelere Göre Gençlerin Siyasal Eğilimleri	83
Tablo 18. Liseli Gençlerin Siyasi Görüşleri	83
Tablo 19. Kendilerini Tanımlamaları	84
Tablo 20. Liseli Gençlerin Kimlik Tercihleri	85
Tablo 21. Liseler Bazında Gençlerin Birincil Kimlik Tercihleri	85
Tablo 22. Türk Siyasetinde Gençliğe Yön Veren Parti Lideri	86
Tablo 23. Gelecekte Beklentiler	87
Tablo 24. Genel Değerlendirmede Gençlerin Geleceğe Güven Oranları	88
Tablo 25. Genç Olarak Yarınlarına Nasıl Bakışları	88
Tablo 26. Kişisel Olarak Yaşadıkları En Büyük Sıkıntı	88
Tablo 27. Gelecekte Beklentileri	89
Tablo 28. Hayata Bakışları	89
Tablo 29. Hükümetin Gençlik Politikalarından Memnuniyetleri	90
Tablo 30. Hükümet Uygulamalarını Değerlendirmeleri	90

Tablo 31. Hükümetin Beğendikleri Yönleri	91
Tablo 32. Hükümetin Beğenmedikleri Yönleri	91
Tablo 33. Gençlere Göre Öncelikli Politika	92
Tablo 34. Türkiye'nin Çözülmesi Gereken En Önemli Sorunu	93
Tablo 35. Türkiye'nin En Önemli Sorunları	94
Tablo 36. Türkiye'nin Sorunlarını Çözecek Kurumlar	95
Tablo 37. Yetkili Olduklarında İlk Önce Çözecekleri Sorun	95
Tablo 38. Türkiye'nin Geleceğinden Umutları	96
Tablo 39. Gelecekteki Ekonomik Durumuna Yönelik Beklentiler	97
Tablo 40. Türkiye Yaşadığı Sosyal ve Ekonomik Sıkıntıların Geleceği	97
Tablo 41. Hükümetlerin AB Politikalarını Değerlendirmeleri	97
Tablo 42. Türkiye'nin AB Üyeliğine Destekleri	98
Tablo 43. AB'nin Türkiye ve Kişilerin Geleceği Üzerindeki Etkileri	99
Tablo 44. AB'nin Kamu Hizmeti Kalitesine Yönelik Etkisi	99
Tablo 45. AB'ye Üyelik İçin Halk Oylaması Yapıldığındaki Sonuç	100
Tablo 46. AB Hakkındaki Halk Oylaması Sonucu (Üniversitelere Göre).	100
Tablo 47. AB Hakkındaki Halk Oylaması Sonucu (Fakülterlere Göre).....	101
Tablo 48. AB'ye Üye Olduğunda Yurt Dışında Çalışmaları	101
Tablo 49. Türkiye'nin AB'ye Üyeliği Hakkındaki Düşünceleri	102
Tablo 50. Türkiye'nin AB'ye Üyeliği	102
Tablo 51. Bölgelere Göre AB Üyeliğine Destek	102
Tablo 52. AB'nin Kazançları	103
Tablo 53. AB'ye Üyelik Hakkındaki Referandum Sonucu	104
Tablo 54. AB'nin Türkiye'yi İsteme Nedeni.....	104
Tablo 55. Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasını Güçleştiren Nedenler	104
Tablo 56. Türkiye'nin AB'ye Üye Olması Durumunda Çözeceği Sorunlar...	105
Tablo 57. Destekledikleri Birliktelikler	106
Tablo 58. Türkiye'nin Ekonomik Ve Sosyal Sıkıntıları Aşmasındaki Önemli Roller.....	107
Tablo 59. Seçilme Yaşının Düşmesi	108

GRAFİKLER LİSTESİ

Gazi Üniversiteli ve ODTÜ'lü Gençlerin Cinsiyet Dağılımı	72
Gazi Üniversiteli ve ODTÜ'lü Gençlerin Yaş Dağılımı	72
Aileniz Hangi Bölgede Yaşıyor?	73
Hangi Fakültede Okuyorsunuz?	74
Siyasetle Ne Derece İlgilisiniz?	75
Siyaseti Nereden Takip Ediyorsunuz?	76
Destekleyicisi Olduğunuz Partiye İlginiz Ne Düzeyde?	77
Hangi Siyasi Görüşe Yakınsınız?	80
Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?	84
Gençliğe Yön Veren Parti Lideri Kimdir?	86
Gelecekte Ne Bekliyorsunuz?	87
Hükümetin Gençlik Politikalarından Memnun musunuz?	90
Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Önceliklidir?	92
Gelecekte Türkiye Adına Umutlusunuz?	96
Hükümetlerin AB Politikalarını Beğeniyor musunuz?	98
Türkiye'nin AB Üyeliğini Destekliyor musunuz?	99
Aşağıdaki Birlikteliklerden Hangisi Türkiye İçin Faydalıdır?	106
Seçilme Yaşının Düşürülmesi Gençliğin Siyasetle İlgilenmesine Katkı Sağlamış mıdır?	108

KISALTMALAR LİSTESİ

Adı geçen eser: a.g.e

Sayfa: s

Türkiye Büyük Millet Meclisi: TBMM

Milli Güvenlik Kurumu: MGK

Mili İstihbarat Teşkilatı: MİT

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: KKTC

Orta Doğu Teknik Üniversitesi: ODTÜ

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü: NATO

Merkezi Antlaşma Örgütü: CENTO

Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu: MİSK

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu: DİSK

Sivil Toplum Kuruluşu: STK

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği: TOBB

Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği: TÜSİAD

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu: TESK

Türkiye İşverenler Sendikası: TİSK

Türkiye Kamu Çalışanları Konfederasyonu: KAMU SEN

Amerika Birleşik Devletleri: ABD

Avrupa Birliği: AB

Demokrat Parti: DP

Cumhuriyet Halk Partisi: CHP

Milliyetçi Hareket Partisi: MHP

Anavatan Partisi: ANAP

Refah Partisi: RP

Doğru Yol Partisi: DYP

Adalet ve Kalkınma Partisi: AKP

Demokratik Sol Parti: DSP

Saadet Partisi: SP

Büyük Birlik Partisi: BBP

Liberal Demokrat Parti: LDP

İmam Hatip Lisesi: İHL

ÖNSÖZ

Türkiye’de siyasal hareketlilik, Osmanlı zamanında okumak için Avrupa’ya gönderilen gençliğin yurda geri dönüşleri ile hareketlilik kazanmıştır. Tanzimat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Cumhuriyetin ilanı ile hareketlenen siyaset, çeşitli müdahalelerle sekteye uğramıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra ise Türkiye’de siyasal hayat devam etmiştir. Gençler her zaman ön saflarda yerini almıştır. 1980 askeri müdahalesiyle apolitize edilen gençlik, son yıllarda Sivil Toplum Örgütleri, dernekler ve özellikle siyasal partiler aracılığıyla tekrar siyasal hayata çekilmeye ve apolitikten kurtarılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmayı yaparken yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Orhan Gökçe’ye teşekkür etmeyi borç bilirim. Yine bu çalışmayı yaparken her türlü görüş ve önerilerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Mustafa Kafalı ve sevgili eşi Sevgi Kafalı’ya, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Ana Bilim Dalı Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Ender Gökdemir’e teşekkürlerimi sunarım.

Eylül 2008

Ahmet SEZDİRMEZ

GİRİŞ

Bir milleti geleceğe taşıyacak genç neslin içinde bulunduğu toplumun gelişimi ve çıkarı için önündeki engellerin kaldırılması ya da en asgari seviyeye indirilmesi şüphe götürmez bir gerçektir. Birey olarak içinde yaşadığı toplumun, duygu ve düşüncelerini yansıtmaması gereken gençlik, kimi zaman yaşadığı toplumun dışından, kimi zaman da içinde bulunduğu toplumdan etkilenir. Çevresinde gördüğü tepkiler sonrasında yalnızlaşarak toplumsallaşma yerine bireysel olarak yaşamaya başlar. Böylece gençlik yalnızlığa itilmiş olur. Ya da genç; düşünce ve eylemlerinden dolayı ödüllendirilerek toplumla bütünleşir ve birey olarak kendi düşünce ve isteklerinden toplum için vazgeçerek, toplumla birlikte harekete başlar.

Tanzimat ile başlayan Türk toplumundaki siyasal hareketlilik İkinci Dünya Savaşından günümüze gelinceye kadar hızla artan teknolojik gelişmeler sebebiyle düşünce ve eylemler bazında çok çeşitlilik arz etmiştir. Türkiye’de gençlik hareketleri, 1946’dan itibaren çok partili hayata geçiş ile siyasal hayatta rol almaya başlamışlardır. Gençliğin etkisi, özellikle 27 Mayıs 1960 hareketinden önce ve sonra, büyük boyutlara erişmiştir. Önceleri, ya hükümetin ya da ana muhalefet partisinden güdümünde olan bu hareketler, 1968’den itibaren nitelik değiştirmiştir. Siyasal hayatta ki bu çeşitlilik ideolojik kutuplaşmalara sebep vermiştir. Bu siyasal akımların daha geniş kitleler tarafından özümsemesinin en temel nedeni ise, devletlerin ya da toplum liderlerinin bu ideolojileri benimseyerek topluma dayatması olmuştur. Dünyada yaşanan bu siyasal hareketliliğe kayıtsız kalmayan Türk gençliği kutuplaşmalara yönelmiştir. 1960 Anayasasının verdiği toplumsal özgürlükler gençlik içindeki siyasal düşünce farklılıklarının daha da derinleşmesine yol açmıştır. 1968’den sonra, öğrenci hareketlerinin özgürlük ortamından da yararlanarak düzen dışına taşma özelliği göstermiştir. Bu artan özgürlük 12 Mart 1971 muhtırasıyla ikinci kez siyasal hayat kesintiye uğrasa da tekrardan 1973’te demokrasiye dönülmesiyle açılan yeni dönemde, gençlik hareketleri, artık ideolojik arayışların ötesine geçmiş, rejimi her taraftan tehdit eden düzen dışı bir eylem patlaması haline gelmiştir. Eylemlerin gitgide yaygın bir yıldırıya dönüşmesi ve bunalımın tüm toplumu sarsması siyasal hayatın üçüncü kez sekteye uğramasına sebebiyet vermiş ve bu siyasal çatışmalar 12 Eylül 1980’de askeri müdahale ile sona ermiştir. Müdahale sonrası yürütülen politikalar neticesinde gençlik, toplumsal sorunlara

duyarsız, tepkisiz, apolitik bir hale dönüştürülmüştür. Bir yıldırğanlığa tepki olarak gelen bu susturma siyasetinin, uzun zamanda, Türkiye için yararlı olması beklenmemiştir. Kapatılan partiler ve siyaseten yasaklanan parti liderlerinin tekrar siyasete dönünceye kadarki süre içinde gençlik devletin ve milletin geleceği ve toplumsal sorunlara karşı yüksek derecede duyarsız kalmıştır. Siyasi yasakların kalkması sonucunda tekrar örgütlenme yoluna giden siyasal parti ve dernekler, 12 Eylül öncesindeki liderlerinin etrafında bütünleşerek iki kutuplu bir siyasal hayatı yönlendirmeye çalışan Türk siyasi hayatında tekrar bir düşünce ve fikir çeşitliliğine ön ayak olmuştur. Bu dönemden sonra gençlik örgütlenmelerine önem veren bu partiler her seçimde oylarını artırmışlardır. Bunun en önemli sebebi ise yatırım yaptığı gençliğin seçilme yaşının düşürülmesi ile oy vermeye hak kazanması olmuştur. Merkez partileri ise gençlik örgütlerine gerekli önemi vermediklerinden dolayı sürekli oy kaybına uğramışlardır. 28 Şubat 1997’de post modern darbe ile bir kez daha sekteye uğrayan Türk siyasi hayatı 12 Eylül 1980 darbesinden önceki gibi kutuplaşmalara itilmiştir.

Geleceğin idarecileri olacak ve büyük sorumluluklar yüklenecek gençler, siyasi sorunlar üzerinde serbestçe düşünebilmeli ve kanaatlerini açıklamalıdır. Siyasete gençler için, hem öğretim, hem de eğitim konusu olabilmelidir. Yani gençler, bir yandan siyasetle ilgili bilgiler edinirken, öte yandan, kendilerini sorumlu siyasal katılmaya hazırlayıcı bir ortam içinde yaşayabilmelidirler. Hayatın içindeki çok şey gibi, siyaset de ancak uygulama yaparak öğrenilebilir. Gençlere bu eğitim yolu tıkanacak olursa, şimdinin gençleri siyaset yapma sırası onlara geldiğinde, siyasal eğitimlerini bu kez topluma çok daha pahalıya mal olacak yollardan gerçekleştirme durumunda kalabilirler.

Çalışmamızda, Türk toplumunun en dinamik gücü gençliğin, siyasete, ülke ve dünya gündemine nasıl baktığını, gelişen olaylar karşısında nasıl bir tepki verdiğini, kendisinin ve ülkenin geleceği için neler düşündüğünü yapılan çalışmalarla ve anketlerle araştırarak bir sonuca varmaya çalışacağız. İlk kısmı, siyaset felsefesi, siyasal katılma ve toplumsallaşma, Türk siyasal hayatını kısa bir değerlendirme olacaktır. İkinci kısmında ise, gençlik ve sorunları, siyasal katılma ve gençlik değerlendirilecektir. Üçüncü kısımda ise gençlik üzerine yapılan çalışmalar yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET

1.Siyaset Kavramının Anlamı

Siyaset, bilimsel olarak çok farklı şekillerde tanımlanır: “Gücün veya otoritenin sergilenmesi, kolektif kararların alınması, kıt kaynakların bölüşümü veya aldatma ve ayak oyunu” gibi tanımlarının yanında, insanlar arasındaki çatışmaların çözüme kavuşturulması ve bir arada yaşamının zorunlu bir unsuru olarak görülür. Bu nedenle de toplum için, toplumla birlikte yapılır.

Sözlük anlamı ile siyaset, Arapça kökenli bir kelimedir; at eğitimi, at talimi anlamlara karşılık gelen bir kelimedir. Türk – İslam geleneğindeki siyaset tanımı ise, devleti yönetme sanatının yanında, devlete karşı işlenen suçlara verilen veya kamu düzenini sağlamak için uygulanan cezalarında ifadesi olarak karşılık bulmuştur.¹

Geniş anlamda siyaset, birbirlerine karşılıklı bağlarla bağlı bulunan insanların, birlikte yaşama amacıyla buldukları topluma, gruba kendilerini uydurma çabaları ve faaliyetleridir. Böyle geniş bir tanım, insan topluluğu olan her yerde; ilkel topluluklarda, devlet içinde, sendikalarda, derneklerde, ticari ve kültürel kurumlarda, sivil, askeri, dini ve laik organizasyonlarda siyasetin olduğunu gösterir. Yani siyaset sadece resmi kurumlara has bir olay olmayıp, özel kurum ve gruplarda da görülen bir olaydır.²

Çoğu zaman siyaset ile eş anlamlı olarak kullanılan politika kelimesi ise, eski Yunan’da ‘şehir’ anlamına gelen ‘polis’ kelimesinden türetilmiştir. Bir siyasi topluluk ve şehir devletiyle ilgili işler anlamına gelmektedir. Aristo ise, politikayı insan mutluluğunu gerçekleştirme sanatı olarak tanımlamıştır.³ Ayrıca politika, Yunancada siyasal şeyler; vatandaşlık hakkına ilişkin şeyler; devleti, devlet yapısını, siyasal rejimi, cumhuriyeti, egemenlik hakkını ilgilendiren her şeydir. İngilizcede siyasetle ilgili iki kavram kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi “Policy”, ikincisi ise “Politics” kavramlarıdır.

---

¹ Türköne Mümtaz’er, Siyaset, Lotus Yayınevi, Ankara 2003, s.3–4–5–6

² Daver Bülent, Siyaset Bilimine Giriş, Sevinç Matbaası, A.Ü. SBF Yayınları, 1968, s.183–184

³ Türköne Mümtaz’er , a.g.e., s.4

Policy, bir kimsenin, bir grubun veya bir hükümetin belirli bir konudaki anlayışına, metoduna ya da icraatına denilmektedir. Türkçe’de buna “siyasa” adı verilmektedir. “Eğitim politikası” kavramındaki “politika” kelimesi, siyasa anlamında kullanılmaktadır. Politics, kavramı ise, çeşitli siyasaların, birbirleriyle boy ölçüştüğü ve çarpıştıkları alana karşılık olmaktadır. Politics, her birinin kendi hedefleri, çıkarları, bazen de felsefesi bulunan kişilerin, kurumların veya grupların mücadele alanlarının tümünü ifade etmektedir.⁴ David Easton’a göre siyaset; değer ve imkanların iktidar tarafından dağıtılmasıdır. Machiavelli ise siyaseti sade bir dille anlatır. Siyaset düşüncesine getirdiği yenilik “gerçekçilik”tir. Siyaseti din ve ahlaktan ayırarak incelemiştir. Aristo’ya göre ise siyaset; kamusal ve özel görünümler arasındaki sınırdır. Aristo “Politika” isimli kitabında insanın ancak siyasi bir topluluk içinde “iyi bir hayat” sürebileceğini anlatır. Siyaset, ahlaki bir faaliyettir ve adil bir toplum yaratmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden Aristo’nun “bilimlerin ustası” dediği siyaset budur.⁵ Siyaset; medenileşmiş ve medenileştirici bir güç olarak görünür. Özünde gücü ifade eden siyaset, medeni bir araç olarak tanımlanınca, insanların siyasete katılması, saygı duyması ve kendi topluluğu içinde sorunlarla ilgilenmeye teşvik edilmesi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Her nasıl olursa olsun arzu edilen sonucu elde etmeye muktedir olup, grupların kolektif kararları oluşturma sürecini ifade etmektedir.⁶

Siyaset toplumda bütünlüğü sağlamak için, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmek adına yapılan faaliyetlerdir.⁷

Siyaset kavramının halk dilindeki karşılığı ise, iş bilirlik, kurnazlık, manevra kabiliyeti gibi karşılıkları da eklediğimizde kavramı daha da zenginletirmiş oluruz. Ancak siyaset denilince, kısaca devlete ait işleri veya devlet yönetimini anlayabiliriz.⁸ Harold Laswell, “Siyaset” kitabında siyaseti, “kimin, nerede, ne zaman, ne elde edeceğinin belirlenmesi” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım imkanların kıtlığından dolayı ortaya çıkmış bir kavramdır. Çünkü, bu açıdan bakıldığında siyaset bölünmeye ve mücadele etmeye dayanır. Marx’ın Komünist Manifestosunda ise

---

⁴ Eryılmaz Bilal, Kamu Yönetimi, Erkam Matbaacılık, İstanbul, 1997, s.40

⁵ Türköne Mümtaz’er, a.g.e., s.8–10

⁶ Türköne Mümtaz’er , a.g.e., s.6

⁷ Kapani Münci, Politika Bilimine Giriş, 4.Baskı Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s.18

⁸ Daver Bülent, a.g.e., s.8

siyaset “sadece organize bir sınıfın diğerleri üzerinde baskı kurması” olarak karşılık bulur.⁹

İcraat programı olarak kullanılan siyasaların, her zaman diğer siyasalarla çarpışma tehlikesi vardır. İcraat programları birbirlerine uygun olmaktadır. Bu sebeple politik alanda çatışma unsuru bulunmakla beraber, bir anlaşma unsuru da söz konusudur. Politik topluluk, kısmen zıt, kısmen de birbirleriyle bağdaşabilir icraat programlarının terkihiyle tanımlanmıştır. Çeşitli siyasaların karşılaştığı ve birbirleriyle mücadele ettiği alan anlamında siyaset, toplum için bağlayıcı kararların alındığı ve yürütüldüğü süreci ifade etmektedir. Bu tanım, siyasal sistemin unsurları olan “inançlar”, “bireyler”, “yapılar” ve “siyasalar” arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Siyasa, sadece kanunların yapılması, yorumlanması değildir. Bunların yanında vatandaşların toplumsal olay ve konular karşısındaki tutum ve davranışları, seçim ve kulis çalışmaları, baskı gruplarının iktidarı etkilemeye yönelik faaliyetleri de siyaset kavramı içinde yer alır.¹⁰

Siyasal bilim, devletin ve siyasal sürecin olan ve olması gereken bakımından incelenmesiyle meşgul olur. Bu itibarla hem pozitif hem de normatif yönleri bulunan bir disiplindir. Olanı incelemek, devleti, onun organlarını, siyasal kuvvetleri, iktidarın kuruluşunu, işleyişini araştırmak demektir. Bu siyasal sistemin yapının açıklanmasıdır.

Siyasal sistemin analizi başlıca iki yönden yapılabilir:

1 – Sosyolojik yapı.

2 – Hukuki yapı.

Sosyolojik açıdan incelemede siyasal kurumlar, siyasal süreç, siyasal hayatın dinamikleri, siyasal davranışlar, siyasal iktidar ve bunların birbirleriyle ilişkileri ele alınır. Bunlara ait gözlemler, deneyler ve sistemli bilgiler yardımıyla nedensellik bağıntısı kurulur. Yani kanunlar, genellemeler, temayüller ve eğilimler ortaya konur.

Hukuk ise, devlet ve hükümetleri, kişileri bağlayıcı normlar, usul şekil gibi konuları araştırır. Hukuk kanunları, aslında, normatif prensipler olduğu halde böyle bir çalışma pozitif hukuk çalışmasıdır. Olması gereken gelince, burada felsefe ve ahlak bilimi (etik) yani moral değerler, idealler işe karışır. Siyasal bilimin tamamen

---

⁹ Türköne Mümtaz'er, a.g.e., s.9-11

¹⁰ Eryılmaz Bilal, a.g.e., s.40

saf bilimsel, teorik ve felsefi yönleri yanında bir de pratik yönü bulunmaktadır. Devlet kurumlarının düzenlenmesi, reorganizasyonu, geliştirilmesi, belli bir politikanın uygulanmasında en iyi araçların kullanılması, parti programlarının hazırlanması gibi konularda, bilginlerin, uzmanların tavsiyeleri, siyasal bilim verilerinin günlük hayatta, pratik politikada uygulanmasını ifade eder.¹¹

Toplum için bağlayıcı kararların alındığı ve yürütüldüğü süreç anlamındaki siyaset tanımı, siyasi hayatın özellikleri ve siyasi sürecin unsurları hakkındaki şu temel hususları içermektedir;

1 – Bir faaliyet ya da süreç olarak siyaset, çeşitli somut yapılar (hükümet, siyasi partiler, baskı grupları, dernekler, vakıflar gibi) tarafından üretilir ve bu yapılar tarafından yürütülmektedir.

2 – Siyasi kararlar, bütün bir toplumu etkileyecek niteliğe sahiptir. Siyasi kararların yöneldiği alan, birey değil, kamudur.

3- Siyaset, bağlayıcı kararlar almaya yönelik bir faaliyettir. Kararlara karşı itaat, fiziki zorlama korkusuyla beraber, başka nedenlere de dayanmaktadır.

4 – Siyasi faaliyetler, değişmeyi, yarışmayı ve işbirliğini gerektirmektedir. Bu da sosyal değişmeye yol açmaktadır. Kişiler, başkalarıyla işbirliği yaptıkları zaman kendileri ve diğerleri yani toplum için ortak bir yararı gerçekleştirmeye gayret edecekler demektir. Çeşitli amaçlar için işbirliği yapan gruplar, pazarlık ve görüşmeler yoluyla belirli noktalarda uzlaşmaya varırlar. Uzlaşma da fedakarlığı gerektirdiği gibi fedakarlık ise, görüşlerde ve davranışlarda değişmeyi ifade etmelidir.

Siyasal kurumlar ve olguları, bireylerin ve grupların davranış kalıplarını inceleyerek, bunlar arasındaki ilişkileri ve nedensellik bağlarını ortaya koyma amacını güden bilim, siyaset biliminin geniş bir tanımını ifade etmektedir.

Siyaset bilimiyle kamu yönetimi incelediği konular arasında ortak noktalar bulunmaktadır. Merkezi idare, bölgesel ve yerel kuruluşlar, hükümetlerin işlevleri, kamu yönetiminin temel konuları arasında yer almaktadır. Kamu yönetimi, bürokratik yapı ve davranış ile bunların incelenmesine ilişkin metodolojiye verdiği önem nedeniyle siyaset biliminden farklı yönlerde sahiptir.

---

¹¹ Daver Bülent, a.g.e., s.53-54

Siyaset, ister “mal, hizmet ve değerlerin otoriteye ilişkin olarak dağıtımı”, ister “devlet, ülke, insan yönetimi”, isterse “toplum için bağlayıcı kararların alındığı ve yürütüldüğü süreç” biçiminde tanımlansın, kamu yönetimiyle yakın ilişki içindedir ve adeta çakışmaktadır. Bu iki kavram çoğu kere birbirinin yerine kullanılmaktadır.¹²

1.1. Siyaset Felsefesinin Konusu

Siyaset felsefesinin konusu kısaca, iktidar hakkındaki temel sorunların incelenmesini ve en iyinin araştırılması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Siyaset felsefesinin ele aldığı belli başlı konular şunlardır;

1 - İnsanın gelişme süreci içinde, yönetimin ya da devletin kaynağı, doğası, amacı ve önemi.

2 - Varolan, varolmuş olan devletlerin sınıflanması ve bu devletlerin oluşumunda etkili olan felsefe ya da görüşlerin incelenmesi.

3 - İdeal düzen arayışları.

4 - Ütopyaların yapısı ve bunların gerçekleşme şansları.

5 - Bireyle devlet, itaat etmeyle özgürlük arasındaki ilişki, baskı, sansür ve yönetimin gücü.

6 - Adalet, eşitlik, özgürlük, haklar ve mülkiyet gibi temel kavramların analizidir.

Eski Yunan’da doğmuş olan siyaset felsefesi, günümüzde siyasi otoritenin gücünü, doğasını ve kaynağını, siyasi otoriteyle birey arasındaki ilişkileri ele alır. Siyasi kurumların ve bu arada devletle birey arasındaki ilişkilerin nasıl geliştirilebileceği konusunu inceleyen siyaset felsefesi günümüzde daha çok ‘demokrasi’ kavramı üzerinde durur. Başka bir deyişle, demokrasi problemini sivil toplum-devlet kavram çiftiyle, özgürlük ve eşitlik ideallerinin oluşturduğu temel üzerinde ele alan siyaset felsefesinin temel problemi, kamusal gücün, siyasal iktidarın, insan yaşamının niteliğini korumak ve geliştirmek için nasıl kullanılması ve ne ölçüde sınırlanması gerektiği problemi araştırmaktadır.

Siyaset felsefesi en geniş anlamda gücün formları ve tabiatla ilgilidir; iyi bir yönetimin dayanacağı prensipleri araştırır. Antik yunan felsefesine dayanır. O

---

¹² Eryılmaz Bilal, a.g.e., s.40-41

zamanlar şehir devletlerinin monarşi, tiranlık, aristokrasi, oligarşi ve demokrasi gibi farklı siyasi oluşumları denedikleri dönemi ifade etmektedir. Aristo ve Platon gibi filozofların çalışmalarıyla aydınlanmaya kadar siyasi teori üzerine tartışmaların merkezinde yer alan kavramlar geliştirilmiştir.

İnsan psikolojisi hakkında yeni teoriler geliştirildiği ve ilkel toplumlar keşfedildiği, siyasi toplumun değişen ihtiyaçları ortaya çıktığı zaman, John Locke, Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından yeni sorunlar ve kavramlarla zenginleştirilmiştir.

Bu düşünürler iki temel sorun etrafından düşünce geliştirmişlerdir;

- 1 - İnsanların hangi ihtiyacı veya hakkı devletleri ortaya çıkartmıştır?
- 2 - Bir devlet için en iyi form hangisidir?

Bu geniş sorular devlet ve iktidar arasında kavramsal bir farkı içeriyor. Temel olarak devlet bir dizi devamlı kurumlara işaret ederken, güç yoluyla dağıtılan, kullanılan ve meşrulaştırılan iktidar bu kurumları ellerinde tutan ve kendilerine uygun politikalar uygulayanlara işaret eder. Bu kavramsal ayrım siyaset biliminde varlığını sürdürmektedir.¹³

Siyaset felsefesi ve siyaset bilimi arasındaki farklar ise; siyaset bilimi, devlet biçimlerini, siyasi olguları ve süreçleri ele alırken, betimler ve olanı olduğu gibi inceler. Siyaset felsefesi ise varolan siyaset üzerine bir sorgulama ve akıl yürütme etkinliğini ifade eder. Siyaset felsefesi ideolojiler üstü bir tutumla olması gerekeni araştırmaktadır.

Siyaset felsefesinin uzun tarihi içinde, Platon, Aristoteles, Cicero, Aziz Augustinus, Aquinalı Thomas, Dante, Machiavelli, Spinoza, Locke, Burke, Rousseau, Mill, Bentham, Tocqueville, Saint-Simon, Comte, Hegel, Marx ve Engels gibi düşünürlerin önemli katkılarından söz edilebilir. Buna karşın, 20. yüzyılda siyaset felsefesi alanındaki katkılar, sırasıyla siyasi pragmatizm, dini ve varoluşçu yaklaşım ve nihayet devrimci yaklaşım diye, kabaca üç başlık ya da yaklaşım altında toplanabilir.

1 - Dewey, Russell ve Popper gibi düşünürler tarafından temsil edilen Siyasi pragmatizm, toplumun halihazırdaki yapısını ve kapitalizmi eleştirmekle birlikte,

---

¹³ Türköne Mümtaz'er, a.g.e., s.24

düşüncelerini söz konusu yapının oluşturduğu genel çerçeve içinde ifade eder ve siyaset alanındaki amacın, insan kişiliğinin geliştirilmesiyle yaşam düzeyinin en yüksek noktaya çıkartılması olduğunu savunur. Örneğin, siyaset felsefesinde aristokratik bir bireyciliğin savunuculuğunu yapan Russell, hoşgörü, cinsel özgürlük ve sağduyunun yanında olurken, materyalizme, bürokrasi ve savaşa şiddetle karşı çıkmıştır.

2 - Dini ve varoluşçu yaklaşım, insanlığın topyekün bir yıkıma doğru gittiğini savunurken, zaman zaman dini ya da yarı dini değerleri, zaman zaman da bireyin bizzat kendisini ön plana çıkarmaktadır.

3 - Lenin, Gramsci, Marcuse, Lukacs gibi düşünürlerin temsil ettiği yaklaşım ise, bireyin nihai bir özgürlük ve mutluluk haline ulaşabilmesi için, kapitalizmin ve burjuva devletinin, şiddet veya demokratik yollarla yıkılmasını öngörmektedir.¹⁴

1.2. Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları

Siyaset felsefesinin temel kavramları şunlardır;

Birey: Bir toplumu oluşturan ve toplumun bir üyesi olan, bilinç sahibi insandır.

Toplum: Birbirleri ile karşılıklı ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde bulunan bireylerin meydana getirdiği, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, tarihe ve kültürel temele dayanan topluluk.

Devlet: Siyasi sınırları tespit edilmiş, belli bir coğrafya parçası üzerinde yaşayan, egemenliğe sahip en büyük siyasi kurumdur. Görevi, toplumu dışarıya karşı korumak, içerde toplumsal düzeni sağlamaktır.

İktidar: Bir toplumda halkı yönetme gücüne sahip olma anlamına gelmektedir.

Yönetim: İktidarı elinde bulunduranın toplumu idare etmesidir.

Meşruiyet: Bir toplumda iktidarı elinde bulunduranların, yönetme gücünü yasalara uygun olarak elde etmesi ve bu gücünü yasalara uygun olarak sürdürmesi.

Egemenlik: İktidar olmaktan doğan gücü kullanmaktır.

Hak: Bir toplumda hukuk sisteminin bireylere verdiği yetkidir.

Hukuk: Bir toplumu oluşturan kişilerin, gerek aralarındaki gerekse devlet ile olan ilişkilerini düzenleyen yazılı kurallar ve yasalar sistemidir.

---

¹⁴ <http://www.uslanmam.com/felsefe-bilimi/132726-siyaset-felsefesi.html>

Yasa: Bireylerin toplum içindeki eylem ve davranışlarını düzenleyen yazılı hukuk kurallarıdır.

Bürokrasi: Devlet işlerinin yapılışıyla ilgili sistemdir.

Sivil Toplum: Devlet otoritesi ve kurumları dışında kalan, kendi dinamiğini oluşturarak hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk toplum kısmını ifade etmektedir.¹⁵

1.3. Siyaset Felsefesinin Temel Soruları

Siyaset felsefesinin temel soruları başında ilk olarak, iktidar kaynağı araştırılmaktadır. Araştırmalarda iktidar kaynağının toplumlara göre değiştiği belirlenmiştir. Kimi toplumlarda iktidar, krallıklarda olduğu gibi dini kaynaklıdır. Kral, Tanrı adına toplumu yönetir ve Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilir. Kimi toplumlarda iktidar, demokratik toplumlarda özgür seçimlerle işbaşına gelirler. İktidarın kaynağı halkın özgür iradesidir. Kimi toplumlarda ise iktidar, toplumda bozulan düzeni tekrar sağlamak için yapılan bir ihtilâlde kaynağını bulur.

Siyaset felsefesinin temel sorularından biride meşruiyet ölçülerinin ne olduğudur. Meşruiyet kısaca, vatandaşların devlete karşı olan davranışlarının ölçüsüdür. Başka bir ifade ile meşruiyet, devletin haklılığına duyulan tam ve kesin inançtır. Bu ise, toplumun devlete ya da kamu kurumlarına duyduğu güven ve bu kurumların sunduğu hizmetlerden aldığı memnuniyet ile orantılıdır.¹⁶ Meşruiyetin ölçütü; iktidarı kullananların haklılık, yasaya uygunluk durumunu nereden aldıklarını araştırıp sorgulamak olmuştur. Her iktidar kendini meşru saymaktadır. Meşruiyet iktidar olmanın, yönetme biçiminin özelliklerine göre değişebilmektedir. İktidarın meşru olabilmesi için mevcut yasalara uyması ve onları aynen uygulamasıdır. Bir iktidar, meşru yoldan iktidara gelebilir ancak, bundan sonra da yasalara uyması gerekir. Bunu yapmadığı zaman meşruiyetini kaybedebilir. Bu nedenle bir devletin meşruluğu, halkoyuna dayanıp dayanmamasına bağlıdır. Meşruiyetin kaynağı, halkın özgür iradesi ve oyudur. Buna ulusal egemenlik denir. Halk, bu iradesini parlamenter sistemde gerçekleştirir.

---

¹⁵ <http://www.mandlmtg.com/felsefe/siyaset-felsefesi-%C2%AB-genel.html>

¹⁶ Gökçe Gülise, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007, s.105-106

Siyaset felsefesinin cevap aradığı sorulardan biride egemenliğin kullanılış biçimleri olmuştur. Siyaset felsefesi, egemenliğin nasıl değişik biçimlerde kullanıldığı ele alarak incelemiştir. Her yönetim biçimi, ortaya çıktıkları çağın koşullarından etkilenmiştir. Her çağın belli idealleri olmuştur. Devlet anlayışı da buna göre şekillenmiştir. Teokratik ve demokratik anlayışlar bunun örnekleri olmuştur. Teokratik yönetimlerde egemenlik dayanağını Tanrı'dan almıştır. Teokrasi, siyasal iktidarın, Tanrı'nın temsilcileri sayılan kişilerde bulunduğu düzendir. Uzunca dönemler toplumlar bu anlayışlarla yönetilmişlerdir. Totaliter toplumlarda iktidar, liderin elindedir.

Lider, o toplum için kurtarıcıdır. Daima toplum için doğruyu gören ve uygulayan olarak düşünülür. Burada egemenliğin kaynağı, halkın lidere karşı duyduğu inançta bulunur. Demokratik toplumlarda ise, egemenlik yazılı yasalarla belirlenir ve iktidar sahibi, yasalarla belirlenmiş bir hukuk sistemi içinde egemenlik gücünü kullanır. Demokrasilerde hem yönetenin hem de yönetilenlerin hak ve görevleri yasalarla düzenlenmiştir. Demokratik toplumlarda üç temel kuvvet vardır: Birincisi yasaları yapan parlamento, ikincisi yasaları uygulayan hükümet ve son olarak bağımsız yargı, yani mahkemeler bulunmaktadır.

Böyle bir demokratik hukuk devleti içinde toplum, çağdaş bir toplum olur ve yurttaşların hakları güvence altına alınır. Marx Weber, egemenliğin kullanılış biçimiyle ilgili olarak üç kaynak belirtmiştir: Geleneksel anlayışa göre, iktidarın bir güç, itaat edenlerin de halk olduğu düzen. Buna feodal ve monarşik yönetimler örnektir. Hukuka ve yasalara uygun iktidar oluşumu, burada iktidar gücünü yasalardan alır. Halkın iktidara uyması ise, iktidarın hukuka uygun davranması ve yönetimin bir makam olarak görülmesi nedeniyledir. Demokratik yönetimler bunun örneğidir. Karizmatik yönetim anlayışı, bir kişinin ya da liderin olağanüstü sayılan niteliklerinden doğmuştur. Karizmatik liderler, genellikle toplumların bunalımlı dönemlerinde ortaya çıkarlar.

Siyaset felsefesi bu sorulardan başka, bireyin doğal ve toplumsal ne gibi temel haklarının olması gerektiğini de araştırmıştır. Demokratik toplumlarda bireylerin yurttaşlık hakları vardır ve bunlar yasal güvenceler altındadır; yaşama, mülk edinme, özgürce düşünme, düşündüklerini yayınlama, istediği felsefi anlayışa bağlanma, istediği siyasal partiye girme, istediği tarzda sanat eseri yaratma gibi hakları vardır.

Batı düşüncesi, siyaset felsefesinde bu birey-devlet ilişkisini “devlet bireylerin yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarını korumak için vardır (J. Locke)” sözleriyle tanımlamıştır. Doğu felsefesi’nde de Yusuf Has Hacıp “Kutadgu Bilig” (Mutluluk veren bilgi) adlı eserinde “Hükümdarın görevi, halka hizmet etmek ve adalet dağıtmaktır” diyerek birey-devlet ilişkisini belirtmiştir.

Devletin yapılaşması ve işleyişini inceleyen siyaset felsefesi, bürokrasinin olumlu ve olumsuz yönleri de araştırmaktadır. Bürokrasi, devletin yurttaşlarla iletişimini sağlayan memurlar ve bu sınıfın çalışma biçimi olarak ifade edilmektedir. Bir devletin varlığı için siyasi kadrolar ne kadar önemli ve zorunlu ise, devlet işlerinin yürütülmesi için de bürokrasi aynı derecede önemli ve zorunlu olarak kabul edilmiştir. Taşıdığı özelliklerle bürokrasi çok eleştirilerek, kimileri tarafından çok gerekli görülürken, kimi düşünürler de bürokrasinin özgürlükleri ve demokrasiyi zorladığını düşünmüşlerdir. Ancak, bürokrasinin yerini alacak bir sistem oluşturmadan, onu ortadan kaldırmak mümkün görünmemektedir.

Siyaset felsefesinin araştırdığı bir diğer soruda, sivil toplum olmuştur. Sivil toplum; bireylerin siyasi otoriteye karşı kendi haklarını ve özgürlüklerini savunabilmek için örgütlenmiş demokratik yapıya denilmektedir. Bu nedenle sivil toplum, demokrasilerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Sivil toplum, toplumu oluşturan bireylerin iktidarı elinde tutanlara karşı konumunu belirler. Demokratik toplumlarda bireyler, özgürlüklerini söz ve karar haklarını özgürce kullanabilmek için örgütlenirler. Bu örgütlenmeler, devlet etkinliği ve denetimi dışında gönüllü bireyler tarafından oluşturulur. Bunlar, mesleki örgütler olduğu gibi, belli düşünceler etrafında meydana gelen gruplar da olabilmektedir.¹⁷

1.4. Devlet, Birey ve Siyaset

Devlet kavramı, birçok bilim dalının konusunu oluşturmaktadır. Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi, Anayasa Hukuku, idare Hukuku, Uluslar arası İlişkiler vb. disiplinler bu olgu ile meşgul olmakta ve konuya kendi ilgi alanları çerçevesinde yaklaşmaktadırlar. Bundan dolayı devlet olgusunun açıklanmasında birbirine karşıt çok sayıda kuramsal yaklaşımdan söz edilebilir. Bu karşıtıklarda devlet kavramına

---

¹⁷ <http://www.mandlmtg.com/felsefe/siyaset-felsefesi-%C2%AB-genel.html>

farklı anlamlar yüklenmiş olsa da, bunlara ortak bir nokta vardır. Bu ortak noktada Max Weber'in tanımını temel hareket noktası olarak almış almalarıdır. Weber, devleti tanımlar "belli bir toprak parçası üzerinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu" olarak görür. Yani devleti oluşturan temel öğeler: Ülke, Toplum ve Egemenlik'tir.¹⁸

Devlet'in ülke, insan topluluğu, iktidar hukuki ve siyasal düzen üzerine oturmuş bir kurum olduğunu söyleyebiliriz. Bu unsurları birleştirdiğimizde ortaya devlet tanımı çıkmaktadır. Devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal bir kuruluş olarak ifade edilmektedir.¹⁹

Birden fazla insanın bir araya geldiği yerde bir düzen ihtiyacı doğar. Bu, hayatın başlangıcından beri böyle olmuştur. Düzenin kurallarını ise kuvvetli olan koymuştur. Sadece insan topluluklarında değil, bütün mahluklarda bu böyle olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.²⁰

Bu en büyük siyasal kuruluş, bireyler arasındaki ilişkileri düzenler ve bu ilişkilerin saptanmış kurallara uygun olarak yürümesini sağlayarak, kamusal mal ve hizmet üretir. Bu yönleriyle en üst egemen meşru gücü temsil eder. Zaman içerisinde toplumlar geliştikçe ve genişledikçe düzenin kuralları şekillenmeye ve yayılmaya başlamış, bunları uygulayacak kurumlar oluşmuştur. Neticede devlet düzenine gelinmiştir.²¹

Devletin amacı, otoritenin ahlaki kökü, siyasal ödevlerin niteliği hürriyetin değeri, gibi konular belli başlı felsefe, değer sorunlarıdır. Eflatun'un eserleri bu tür siyasal felsefe çalışmalarına iyi bir örnek olarak gösterilmektedir.²²

Hukuken bir devletin var olduğunu söyleyebilmemiz için gereken temel öğeler devletin unsurlarını oluşturmaktadır. Burada devletin hukuken varlığını ile sosyolojik varlığı arasında birebir örtüşmenin olmadığını söyleyebiliriz.

---

¹⁸ Gökçe Gülise, a.g.e., s.7-8

¹⁹ Kapani Münci, a.g.e., s.35

²⁰ İnan Kamran, Devlet İdaresi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s.13

²¹ Eryılmaz Bilal, a.g.e., s.48

²² Daver Bülent, a.g.e., s.53

Uluslar arası camiada tanınmamış olmasına rağmen ülke, halk ve merkezileşmiş örgütlü siyasal iktidar yapısına sahip toplumlar sosyolojik olarak devlet olmakla birlikte hukuken devlet değillerdir.

Devletin genelde üç, bazı yazarlara göre dört temel kurucu unsuru bulunmaktadır. Bunlar sıra ile halk, ülke, siyasal otorite ve dördüncü olarak tanınmadır.²³

2. Siyasal Toplumsallaşma

İnsanı siyasal bir hayvan olarak nitelendiren Aristo'nun, insanın sosyal ve siyasal yönüne işaret ettiği bu ifadenden şu sonucu çıkarabiliriz: İnsanlar tek başlarına değil, topluluk halinde yaşamayı severler. Birlikte iş yapmak, bir araya gelip konuşmak, görüşmek, tasada ve sevinçte ortak olmak insanlarda bulunan temel özelliklerdir.²⁴

İnsanları “siyasal hayvan” yapan ve diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden birisi, eğitime olan büyük gereksinimleridir. Bir kuşaktan diğerine düzenli bir bilgi akımı olmazsa, insanların bireysel ve toplumsal yaşamı tam anlamıyla sekteye uğrayabilir. Kişinin siyasal değer, inanç ve tutumları zaman içinde meydana gelmektedir. Kişi içinde yaşadığı siyasal kültürün içerdiği değer yargıları, anlayışlar, davranış kuralları çerçevesinde “siyasal bir insan” olarak biçimlenmektedir.

Birey, doğuştan sahip olmadığı siyasal değer yargılarını, inançlarını ve tutumlarını bir öğrenme süreci içinde zamanla geliştirmektedir. Kişinin toplumun bir parçası haline gelmesine genel anlamda “toplumsallaşma” ve bu öğrenme sürecine ise “siyasal toplumsallaşma” denilmektedir. Bir başka ifadeyle toplumsallaşma, siyasal kültürün aktarılması ya da siyasal yaşamın yeniden üretilmesi olgu ve sürecidir.²⁵ Buna paralel olarak siyasal inanç, davranış ve değerlerin birey tarafından benimsenme süreci de siyasal toplumsallaşma olarak ifade edilebilir.²⁶

İçinde doğduğumuz ve olgunluğa eriştiğimiz kültürel ortam davranışımızı çok fazla etkilemesi, her türlü bireysellikten yada özgür istekten yoksun olduğumuzu

²³ Dursun Davut, Siyaset Bilimi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul 2004, s.145

²⁴ Daver Bülent, a.g.e., s.89

²⁵ Bektaş Arsev, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996, s.69

²⁶ Alkan Türker, Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989, s.5

düşündürebilir. Kendimizin yalnızca, toplumun bizler için önceden hazırlamış olduğu bir kalıba döküldüğünü düşünebiliriz. Kimi sosyologlar, toplumsallaşma hakkında – hatta daha genel olarak sosyolojinin kendisi hakkında – sanki durum buymuş gibi konuşurlar; ne ki böyle bir görüş, temelden yanlıştır. Doğumdan ölüme kadar diğer insanlarla etkileşim içinde olmamızın kişiliğimizi, benimsediğimiz değerleri ve davranış biçimlerimizi etkileyeceği kesindir. Yine de toplumsallaşma yanı zamanda bizim bireyselliğimizin ve özgürlüğümüzün de temelinde yer alır. Toplumsallaşma süreci boyunca hepimiz bir kimlik duygusu ile bağımsız düşünme ve eylem yeteneği geliştiririz.²⁷

2.1. Siyasal Katılma

Siyasal katılım, bireylerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır.²⁸ Toplumsal yaşamda aktif eyleyen yani yurttaş olgusu temelinde anlam kazanan bir kavramdır. Siyasal katılımın niteliği, katılım ediminde bulunan yurttaşların donanımlarıyla doğrudan ilgilidir. Siyasal katılım dar anlamda, yurttaşların siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösteren bir kavram olmuştur.²⁹

Başka bir ifadeyle siyasal katılım, yerel ve genel siyasal etkinliklerle vatandaşların farklı biçimlerde hükümet ve siyasal iktidarlar üzerinde baskı oluşturması ve doğrudan siyasal sürece katılarak etki yaratmaya çalışmaları olarak tanımlanabilir. Siyasal katılım her seviyede siyasal gelişmelerin yakından izlenmesi, çeşitli konularda siyasal tavırların takınılması, derneklere ve siyasal partilere üye olma ve seçim çalışmalarında görev alma gibi siyasal eylemlere girişilmesini gerektirmektedir.³⁰

Siyasal faaliyetlere katılma değişik düzeylerde kendini göstermektedir. Kimileri “seyirci” faaliyetinde bulunurlar, yani iletişim araçları yoluyla siyasal olayları izlerler ve tartışırlar. Bir üst davranış tarzı “ açıkça vaziyet almak”tır. Gazetelerde ve dergilerde siyasi yazılar yazmak, radyo ve televizyonda program

---

²⁷ Giddens Anthony, Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.43

²⁸ Kapani Münci, a.g.e., s.131

²⁹ Daver Bülent, a.g.e., s.189

³⁰ Baykal Deniz, Siyasal Katılma, Bir Davranış İncelemesi, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1970, s.27

yapmak, mitinglerde konuşmak gibi girişimler olabilir. Nihayet, siyasal katılmanın en ileri kademesi doğrudan doğruya olayların içine karışarak aktif rol almaktır.³¹

Siyasal sistemle yakından ilgilenen ve ona faal olarak katılanlar “aktif” vatandaşlarıdır, sisteme az ilgi duyanlar ise “pasif” vatandaşları oluşturur. Nihayet, siyasal sistemle ve siyasal faaliyetlerle hiç ilgilenmeyen bir grup vatandaş vardır ki bunlar “hareketsiz” vatandaşlardır.

Ancak, bu nadir grubun pek görülmediği, insanların şu veya bu şekilde, az da olsa siyasal hayata katıldıkları görülür. Muhakeme kabiliyetindeki farklılıklar, sosyal statüden gelen etkiler, irsiyet ve benzeri etkenler, bireylerin siyasal eyleminin yönünü çizerek onların siyasal eğilimlerini belirler. Siyasal katılma, bireyin (vatandaşın) siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösteren bir kavramdır.

Vatandaşların siyasal sistem karşısındaki tutumları, davranışları çok çeşitlidir. Bazı insanlar siyasal sistemi olduğu gibi kabul ederler ve davranışlarını siyasal sistemin icaplarına göre ayarlamaya çalışırlar. Bazıları da sistemi düzeltmek, değiştirmek için çaba harcarlar. Siyasal katılmada merkez noktası olan bireyin siyasal davranışa (harekete) girişmesi için genellikle iki karar ihtiyacı vardır;

- 1- Harekete geçmeye karar vermek,
- 2- Hareket yönünü belirlemek.

Örneğin bir seçimde önce verilmeli mi, verilmemeli mi diye düşünürler ve bir karara varılır. Cevap olumlu ise kime, hangi partiye oy vermenin uygun olacağına karar verilir. Fakat kararlar her zaman bu sırayı izlemez. Ayrıca siyasal katılmada bazı hallerde üçüncü bir karara daha ihtiyaç vardır. Bu da katılmanın şiddeti ve devamlılığı konusundaki kararlardır, yani bir partiyi ya da adayı destekleme az kuvvetli geçici veya devamlı olabilir. İlgili kimse bu konuda da karar verir.

Robert Dahl'e göre, insanlar siyasetle ilgileri yönünden siyasal tabaka ve siyasal olmayan tabaka diye ikiye ayrılır. Siyasal tabakaya dahil olanları da;

- a) İktidar sahipleri,
- b) İktidar peşinde koşanlar,
- c) Siyasetle ilgileri az olanlar diye tasnif etmektedir.³²

---

³¹ Kapani Münci, a.g.e., s.131-132

³² Daver Bülent, a.g.e., s.189-190-191

Toplumun siyasete katılmasını etkileyen iki faktör vardır: toplumsal ve kişisel faktörler. Toplumsal faktörlerin içine ‘toplum yapısı’, ‘toplumsal sınıf’, ‘aile’ ve ‘statü’ girmektedir. Geleneksel tarım toplumlarının sanayileşmiş modern toplumlardan daha az siyasetle ilgilendiklerini söyleyebiliriz.

Bunun nedenini de modern toplumlarda sanayileşme ile birlikte kentleşmenin ortaya çıkması ve kentsel sorunların daha da yoğun olmasına bağlayabiliriz. Demokratik rejimde siyasal katılma, bir takım olanaklar çerçevesinde cereyan etmektedir. Siyasal katılma, öncelikle yasalarla, en başta da Anayasayla verilen siyasal haklarla birlikte hayat bulabilir.

1982 Anayasası’nda düzenlenen siyasal haklar; vatandaşlık, seçme ve seçilme, siyasal partilerde çalışma, kamu hizmetine girme, dilekçe haklarıdır. Siyasal katılma bakımından, bu hakların her birinin vazgeçilmez bir önemi vardır. Özellikle de seçme hakkı ile siyasal partilerde çalışma hakkı büyük önem arz etmektedir.³³

Siyasal katılmanın bir başka yönü, vatandaşların bireysel ve örgütsel olarak siyasal eylemlere katılmasıdır. Siyasete katılmanın bu yönü, siyasal örgütlere üye olmakla ilgilidir. Siyasal örgütlere üye olmayanlar da siyasal eylemlere katılabilirlerse de, eylemlerin etkili olabilmesi başarılı olup amacına ulaşabilmesi için örgüt üyelerinin desteği ile kitlesel yönünün olması gerekir.

Siyasal katılma; toplumsal düzenin kuruluşu, yönetimi ve denetimine ilişkin politikaların saptanması, kararların alınması ve uygulanmasına ilişkin çabaların bilfiil içinde bulunması gereken bir süreci ifade etmektedir.³⁴

Modernleşmenin bir sonucu olan sosyal hareketlilik siyasal katılımı daha da artırmıştır.³⁵

2.2. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler

Siyasal katılmayı etkileyen faktörleri 5 başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; cinsiyet etkisi, eğitim etkisi, yaşın etkisi, yerleşme yerinin etkisi ve sınıf etkisi olarak kendini siyasal katılmada hissettirirler. Siyasal katılmayı etkileyen bu faktörlerin kısaca bir şekilde açıklaması da aşağıda verilmiştir.

³³ Eroğul Cem, Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, s.84

³⁴ Sezen Sami, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara, Ekim 1994, s.52

³⁵ Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ın 02-18-2000 tarihli konuşması
http://www.mesutyilmaz.gen.tr/YILMAZ/konusmalar/2000/subat/2000-02-18_egitim.html

2.2.1. Cinsiyetin Etkisi

Yönetime katılma söz konusu olduğunda, erkekler, kadınlara göre ileri durumdadırlar. Dar anlamda siyasal haklar bakımından, geniş anlamda katılma hakları bakımından, genellikle her yerde, erkekler ön sıraları işgal etmektedirler. Geniş eğitim ve yetişme imkânlarından faydalanabilmiş çok küçük bir azınlık dışında, ülkemizin kadın nüfusunun devlet yönetimine katılması zor görülmektedir.

2.2.2. Eğitimin Etkisi

Türkiye’de siyasal katılmada eşitsizlik meydana getiren en önemli etmenlerden biri de eğitimidir. Ülkemizde seçmen ve seçilen olabilmek için bir eğitim koşulu yoktur. Milletvekili seçilebilmek için okuma yazma bilmek yeterlidir. Ülkemizde okur-yazar nüfusun yüzde üçünden azı, siyasal katılmada gerçekten etken bir rol oynama olanağına sahiptir.

2.2.3. Yaşın Etkisi

Siyasal katılmanın gerçek durumunu saptamak için bir de yaş unsuruna bakmak gerekir. Katılma için yaş sınırının düşük ya da yüksek tutulması, gençliğin katılımını doğrudan etkileyecektir. Yarının idarecileri olarak ve büyük sorumluluklar yüklenecek gençler, siyasi sorunlar üzerinde serbestçe düşünebilmeli ve kanaatlerini belli bir ölçünün çerçevesinde açıklamalarına hak tanınmalıdır.

2.2.4. Yerleşme Yerinin Etkisi

Bölgesel gelişmişlik farkının oy verme yoluyla katılmaya yansıma biçimi, köy-kent ayrımında doğrulanmaktadır. Kuramsal olarak kentlerde katılma oranının daha yüksek olması beklenirken, en yüksek katılma köylerde olmaktadır. Bunun sebebi, gelişme düzeyi düşük yörelerdeki “güdümlü katılma” olgusudur. Yerel güçlüler, seçmenleri kolaylıkla etkilemekte ve yönlendirebilmektedir. Seçmenin özgür seçimi söz konusu olmamaktadır. Gelişmiş yörelerdeki seçmenler ki özellikle eğitim düzeyleri ve muhakeme kabiliyetleri yani siyasal insan kimlikleri daha kuvvetli olanlar, daha bağımsız davranabildiklerinden “serbest katılma” olgusu daha belirgindir.

2.2.5. Sınıfın Etkisi

Toplumda meydana gelen sınıflaşmaların siyasal katılımı etkileyeceği gerçeği, tarihte olduğu gibi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Sınıfların davranış biçimleri, zamana ve zemine göre değişerek ortaya çıkar. Halk için siyasal hakları

kullanmanın ya da güçlü bir baskı grubu şeklinde ortaya çıkabilmenin yolu birleşmeden ve teşkilatlanmadan geçmektedir.

Bu genellikle işçi sınıfı için geçerlidir ve sendikalaşma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Dünya ve Türkiye uygulamalarına bakıldığında ise işverenlerin de bu yolu kullandıklarını görmek mümkündür.

Kanuni sınırlamalar yanında, sınıf sınırlarının çizilememesi ve grupların kimi zaman kalabalıkları kapsıyor olması, bunların siyasal davranışlarını izleme şansını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle siyasal bilimciler, sınıfların siyasal davranışlarını siyasi partiler ve baskı grupları açısından incelemeyi tercih etmişlerdir. Siyasal partiler, siyasi güce sahip olmak ya da hiç değilse bu güce söz dinletebilmek için hemen her kesime giderler. Türkiye’de, siyasal güçlerin baskı grupları içinde en önde gelenleri ise TOBB, TÜSİAD, TİSK, Kamu-Sen, Türk-İş, çeşitli sanayi ve ticaret odaları, işveren sendikaları, işçi ve memur sendikaları bulunmaktadır.³⁶

Lipset’in gönüllü kuruluşların siyasal katılmadaki rolleri ile ilgili tespitleri dikkat çekicidir. Almanya’da 1953 yılında yapılan bir araştırmaya göre her tabakadan bireylerden spor kulüpleri, sosyal kulüpler ve benzeri çeşitli kuruluşlara üye olanlar, politikayla daha çok ilgilenmekte, radyodaki siyasal yayınları daha çok dinlemekte, daha çok gazete okumakta ve daha büyük oranda oy verme niyetinde olduklarını söylemektedirler. Örneğin, erkek Alman işçilerinden sendikalardan başka hiçbir kuruluşa üye olmayanların yüzde 72’sinin oy vermiş olmasına karşılık, başka kuruluşlara da üye olanların yüzde 83’ü oy kullanmıştır.³⁷

Kısacası; toplumdaki bireylerin istemlerini örgütlü bir baskı gücü şeklinde devlete ileten sivil toplum kuruluşları, hem devletin karar ve eylemlerinin denetlenmesi hem de sorumluluk ve katılımcılık bilincinin çoğalmasını sağlar. Toplumdaki bireylerin istemlerini örgütlü bir baskı gücü şeklinde devlete ileten STK’lar, hem devletin karar ve eylemlerinin denetlenmesi hem de sorumluluk ve katılımcılık bilincinin çoğalmasını sağlar. Böylece sosyo-ekonomik, siyasal karar ve uygulamalara doğrudan katılan STK’lar, toplumsal yapıya dinamizm kazandırmaktadır. Demokrasinin işleyebilmesi siyasal katılımı özellikle seçim

---

³⁶ Şahin Tarık, Türkiye’de Yönetime Katılma Yöntemi Etkilemede Baskı Gruplarının Rolü, TOBB ve TÜSİAD Örnekleri (Yayınlanmamış Master Tezi), Ankara, 1993, s.11-12-13-14-15

³⁷ Seymour Martin Lipset, Siyasal İnsan, Çeviren Mete Tunçay, Verso Yayınları, Ankara, 1986, s.183

mekanizması için büyük önem arz etmektedir. Siyasal katılma, siyasal kültüre erişmiş vatandaşlar aracılığıyla gerçek kuvvetine ulaşır, insanı bilinçlendirme yolundaki en önemli etmenlerden biri olmaktadır.

Türkiye’de siyaset hep olumsuz anlamlar içeren bir kavram olarak algılanmasının sebebi, özellikle 1960–80 arası ülkenin yaşadığı siyasi terör ve buna bağlı olarak günlük hayatı da etkileyen siyasi şiddet Türk toplumunda apolitikliği, siyaset üstü kalmayı bir erdem haline getirmiş olmasıdır. Tamamen sosyolojik nedenlere dayanan toplumsal ve kültürel dinamiklerin ortaya çıkardığı bu durumun faturası ise siyasete kesilmiştir. Siyaset kavramının bu olumsuzluklarına bir de ülkedeki mevcut politik atmosferin ve bunun yaratılmasında bir numaralı suçlu olarak görülen politikacıların toplum nezdindeki itibar kaybı da eklenince siyaset kavramı olumsuz anlamlarının içine bir de yozlaşmayı ve kirlenmeyi eklemiştir.³⁸

---

³⁸ <http://www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf>

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASET

1. Türkiye’de Siyasal Katılım ve Siyasal Hareketler

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. Maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeyle, Cumhuriyetin demokratik devlet niteliği belirtilmektedir. Demokrasi en kısa tabiriyle “Halkın İktidarı” demektir. Yunanca “Demos” ve “Kratos” sözcüklerinden oluşan demokrasi halkın iktidarı anlamına gelmektedir. Eski Yunanlılar, çağdaşları doğu despotluklarına karşı kendi yönetimlerine bu adı vermişler. Onlara göre demokrasi olabilmesi için kanunların herkes için aynı olması site işlerine katılmada ve siyasal iktidara katılmada eşitlik olması gerekir. Demokrasi “Egemenliğin” tek meşru kaynağını ve sahibini “Millet”te arar. Pek tabi, oy kullanma erkine sahip olamayan bir soyut varlık olan millet, onu oluşturan bireylerin iradelerinin bir toplamı olduğundandır ki “Egemenliğin meşru kaynağı ve sahibi halktır”.³⁹ Osmanlı İmparatorluğunda siyasal katılım olgusunun şekillenmesinde Batılılaşma politikaları etkilidir. Osmanlı’da ilk parlamento girişimi olması ve padişahın yetkilerine bazı kısıtlamalar getirmesi açısından önemli bir konumda yer alan meşrutiyet bu bağlamda düşünülebilir.

Genel olarak bakıldığında, “Tanzimat” ve “Meşrutiyet” hareketlerine bağlı olarak sosyal ve siyasal alanda bir takım örgütlenmeler görülmekle birlikte bu örgütlenmeleri gerçekçi bir katılım mekanizması içerisinde işlerlik kazandırabilecek sosyoekonomik yapı mevcut değildi. Her şeyden önce imparatorluğun monarşik, merkezîyetçi ve teokratik karakteri böyle bir olgunun gerçekleşmesinde en büyük engeli oluşturmaktaydı.⁴⁰

Osmanlı İmparatorluğunda siyasal katılma sürecini açan ilk adım 1839 Gülhane Hattı Hümayundur. Uyrukların bir takım haklara sahip olduğunu kabul etmiştir. Daha sonra 1876’da Birinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Türkiye’de ilk anayasa yapılmış ve Mart 1877’de ilk Türk parlamentosu açılmıştır.

³⁹ Sezen Sami, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.36

⁴⁰ Karpat Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, Afa Yayınları, 1992, s.15–16

Ancak, bu ilk deneme kısa sürmüş 1878 yılından itibaren II. Abdülhamit, saltık dönemi başlatmıştır. Bu dönem otuz yıl sürmüş ve 1908’de hürriyetin ilanı ile noktalanmıştır. İmparatorlukta o güne dek görülmemiş bir toplumsal kaynaşma dönemi başlamış, yönetilenler ilk kez siyasal katılma dileklerini açıkça göstermişlerdir. İmparatorluk yıkılana dek dört kez genel seçim yapılmış, birçok siyasal parti kurulmuş, ilk sendikalar ve grevler ortaya çıkmıştır.⁴¹

İkinci Meşrutiyet’in başından saltanatın kaldırılmasına kadar (1908 – 1922) 14 yıl içinde 24 hükümet kurulmuştur. İkinci Meşrutiyet’in on yılının yarısı (1908 - 1913) çok partili, öteki yarısı da tek partili rejim olarak yaşamıştır.⁴²

1908–1918 arası yapılan üç genel seçimi “İttihat ve Terakki” kazanmıştır. 1908 seçimi “Cemiyet-i Mukaddes” havası içinde kazanılmıştır. 1911’de İstanbul’da yapılan ara seçim sürprizli olmuş henüz kurulmuş olan “Hürriyet ve İtilaf Fırkası” adayı tek oy farkla seçilmiştir.⁴³

İttihat ve Terakki dışında kurulan diğer siyasal partiler; Federakan-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammed Fırkası, Heyet-i Mütdefika-i Osmaniye, Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Halaskar Zabitan Grubu, Milli Meşrutiyet Fırkaları siyaset sahnesinde yer almışlardır.

2. Milli Mücadele Dönemi

Milli Mücadele döneminde yerel direniş hareketlerini genelde ittihatçılar örgütlemekteydiler. İstanbul Hükümeti tarafından ordu müfettişi olarak Erzurum'a gönderilen Mustafa Kemal yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” olarak toplamıştır. Bir nevi hükümet gibi çalışan Temsil Heyeti seçilerek basına Mustafa Kemal getirilmiştir.

Damat Ferit Paşa hükümetinin yerine Anadolu'daki hareketle daha iyi ilişkiler kurabileceği düşünülerek getirilen Ali Rıza Paşa başkanlığındaki yeni hükümet “Sivas Kongresi”ni ve “Temsil Heyeti”ni tanımıştı. Meclis-i Mebusan için seçimler yapılmış ve meclis Misak-i Milliye tanımıştı. Bunun üzerine İstanbul işgal

⁴¹ Eroğul Cem, a.g.e., s.32

⁴² Tunaya Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt-1 II. Meşrutiyet Dönemi, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988, s.7

⁴³ Tunaya Tarık Zafer, a.g.e., s.27

edildiğinden dolayı buradan gelen mebuslarla yeni seçilen mebuslar Ankara'da toplanarak 23 Nisan 1920'de TBMM'yi açmışlardı.

Birinci Meclis üyelerinin tamamı tam bağımsızlık noktasında görüş birliği içindeydiler, fakat gelecekteki yönetim şekli konusunda farklı görüşler bulunmaktaydı. 1921 Anayasası'nda saltanat ve hilafet konusuna hiç değinilmezken milli irade ve millet egemenliğinden bahsedilmiş, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu vurgulanıyordu. Saltanatın kaldırılması söz konusu olduğunda yoğun tartışmalar arasında Mustafa Kemal duruma şu sözlerle müdahale etmiştir;

"Hakimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye ilim icabıdır diye, müzakere ile münakaşa ile verilmez. Hakimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk Milleti'nin hakimiyet ve saltanatına vaziyet olmuşlardı, bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de Türk Milleti bu mütecevazların hadlerini ihtar ederek, hakimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan, millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? Meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu, behemehal olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir" diyerek bu konuşmada, Mustafa Kemal milletin haklarının kendisinin olduğu vurgulamıştır.⁴⁴

3. Çok Partili Hayata Geçiş ve Serbest Cumhuriyet Fırkası

12 Ağustos 1930 yılında eski başbakanlardan Fethi Okyar tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Partinin amaçları tüzüğünde şu şekilde bildirilmiştir;

1 – Serbest, laik, cumhuriyet usulünü milli hakimiyetin en yüksek tecellisi olarak kabul etmek.

2 – Cumhuriyetin gerektiği şartları, uygulama sırasında gerçekleştirmek.

3 – Anayasanın Türk halkına verdiği bütün yetki ve hakları korumak.

Partinin kurulduğu günlerde, o zaman kadar Türkiye'deki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine parlamento içinde ve dışında bazı şikayet ve

---

⁴⁴ Lewis Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.257–258

tenkitler ileri sürülmüştür. Liberal görüşte olanlar, partinin devletçilik siyasetine karşı çıkmışlardır. Atatürk bu şikayet ve tenkitlerin TBMM’de sıkça görüşülerek tartışılabilmesini sağlamak amacıyla, o sırada Türkiye’nin Paris büyükelçisi olan, eski başbakanlardan Fethi Okyar Bey’i bir parti kurmakla görevlendirmiştir. Partinin kurulması umulduğundan daha çok ilgi görmüştü.

İstanbul’da yayımlanan Yarın ve Son Posta gazeteleriyle İzmir’de çıkan bazı mahalli gazetelerde partiyi desteklemiştir. Yeni siyasi kuruluş çok sayıda taraftar kazanıyor ve çok partili siyasi hayata geçişteki bu denemenin cumhuriyeti ve laik devleti tehlikeye sokacağı inancında olanlar bulunmaktaydı. Partinin faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra başkan Fethi Bey’in İzmir’e yaptığı gezi, büyük olayların çıkmasına neden olmuştur.

Atatürk devrimlerine cephe alan muhafazakarlar Serbest Fırka Hareketinden yararlanmaya çalışarak, toplantılarda kılık – kıyafet devrimi kötülenip, laikliğe karşı çıkılıyordu. Atatürk aleyhinde gösteriler düzenlenmiş ve bu taşkın hareketler sırasında İzmir’deki Cumhuriyet Halk Partisi binası taş tutuldu. Fethi Bey İzmir dönüşü TBMM’de ağır saldırılara uğramış, bu arada Atatürk’te yeni partiye karşı çıktığını bildirmiştir. Bunun üzerine Fethi Bey partisinin siyasi faaliyete devam etmesinin imkansız olduğunu mecliste bir konuşma yaparak açıklayıp ve 17 Kasım 1930 yılında partiyi feshederek kapatmıştır.⁴⁵

4. Demokrat Parti Dönemi ve 27 Mayıs 1960

Demokrat Partinin kurucuları ilk etkin muhalefetlerini 21 Mayıs 1945’de başlayan bütçe görüşmelerinde göstermişlerdir. 29 Mayıs’ta başbakan olarak Saraçoğlu’nun 7 aylık bütçesi için yapılan oylamada 7 milletvekili karşı oy kullanmıştır. Bunlar arasında Demokrat Parti’nin kurucu olan 4 milletvekili bulunmaktadır. Daha sonraki çıkışları ise, “Çiftçinin Topraklandırma Kanununun” TBMM’de kabul edildiği günlerde, o zamanlar Cumhuriyet Halk Parti’li, daha sonra ise Demokrat Parti kurucuları olacak 4 milletvekili “Dörtlü Takrir” (önerge) adıyla anılan bir önergeyi Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubuna vermişlerdir.

---

⁴⁵ Meydan Larousse, İstanbul 1973, s.197–198

İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'nün imzasını taşıyan önergede yasalardaki ve parti tüzüğündeki anti-demokratik hükümlerin ayıklanması istenerek, demokratikleşme taleplerini içeren önerge Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubunca reddedilmesi üzerine 7 Ocak 1946'da önerge sahiplerince Demokrat Parti kurulmuştur.⁴⁶

Cumhuriyet Halk Partisi 1950'ye kadar geçen dönem içinde ılımlı politikalar takip etmeye çalışarak, 14 Mayıs 1950'deki seçimlerde Demokrat Parti 408, Cumhuriyet Halk Partisi 69 sandalye kazanmıştır. Böylece 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarı sona ermiş, iktidar Demokrat Parti'ye devredilmiştir.

22 Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidarı resmen devralmıştı. Ancak; 5 Haziran günü Menderes'i ziyaret eden bir Albay 8-9 Haziran gecesinde ordunun üst kademelerinden kendisine darbe yapılacağını bildirmiştir. Darbe söylentilerine rağmen iktidar el değiştirmiştir.⁴⁷

2 Mayıs 1954 seçimlerinde Demokrat Parti yüzde 56,61 oy oranı ile 490, Cumhuriyet Halk Partisi yüzde 34,78 oy oranı ile 30 sandalye kazandı. 1954 seçimlerindeki bu oy oranları ile sandalye dağılımı seçim sisteminde çoğunluk sistemi uygulanmasından kaynaklanmıştır.⁴⁸

Demokrat Parti'nin yıkılışı - Darbeye Doğru

Demokrat Parti meclis grubu 12 Nisan 1960 günü olağanüstü bir toplantı yapmışlar ve toplantıda, Cumhuriyet Halk Partisi hakkında meclis soruşturması açılmasına karar vermişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi ise hazırladığı karşı önerge ile 21 ayrı sorundan dolayı başbakan Adnan Menderes hakkında meclis soruşturması açılmasını istemiş, meclis bu önergeyi reddetmiş ve 18 Nisan 1960'da Demokrat Parti'nin önergesi mecliste kabul edilmiştir.

Demokrat Parti'nin yıkılış günlerinin ikinci merhalesi, Tahkikat Komisyonun görev ve yetkileri hakkında kanunun kabul edilmesi olmuştur. Kanun 27 Nisan 1960'da kabul edilmiştir. Komisyon ilk iş olarak siyasal faaliyeti yasaklamış ve komisyon çalışmaları ile ilgili yayın yasağı koymuştur. İsmet İnönü kararı tepki

⁴⁶ Kabasakal Mehmet, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960), Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s.164

⁴⁷ Kabasakal Mehmet, a.g.e., s.179-180

⁴⁸ Kabasakal Mehmet, a.g.e., s.185

göstermiş ve 12 oturum meclis'ten uzaklaştırılmıştır. Kanunun yayınlandığı 28 Nisan 1960'da İstanbul'da ilk büyük öğrenci gösterisi olmuş, bunu 29 Nisan'da Ankara'daki gösteriler izlemiştir.

28 Nisan'da Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına karşı, 29–30 Nisan'da başka gösterilerde bu illerde görülmüştür. O sıralarda Ege Bölgesinde geziye çıkan Başbakan Adnan Menderes 15 Mayıs günü İzmir'de büyük gösterilerle karşılanmış ancak, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin sessiz yürüyüşü Adnan Menderes'e durumun ciddiyeti hakkında bir ipucu olacak ki o sıralarda Yunanistan'a yapacağı geziyi ertelemiş ve yurt gezisini sürdürmeye karar vermişti.

25 Mayıs'ta da Eskişehir'de Tahkikat Komisyon'u işini bitirmiş olduğunu, raporun meclise verileceğini açıklamıştı.⁴⁹

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin millete tebliği; Türk Silahlı Kuvvetleri sabaha karşı saat 03.00'den itibaren bütün yurtda idareyi eline almış, duruma hakim olmuştur. Saat 04.30'dan itibaren Türkiye radyoları, kısa fasıllarla İstiklal Marşı çalarak, Silahlı Kuvvetler adına yönetime el koyan “Milli Birlik Komitesi” (MBK) adına Kurmay Albay Alpaslan Türkeş şu tebliği bildirmişti;

“Büyük Türk Milleti;

Silahlı Kuvvetlerimiz bütün yurtda, 27 Mayıs saat 03.00'dan itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu hareket hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliği kadar silahlı kuvvetler mensupları hariç sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmasını rica ederiz.

Türk Silahlı Kuvvetleri.

Büyük Türk Milleti;

Türk Silahlı Kuvvetleri, bütün vatandaşlarımızı radyo başına davet eder.

Sevgili Vatandaşlar;

---

⁴⁹ Kabasakal Mehmet, a.g.e., s.197-198

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleket idaresini ele almıştır.

Bu harekate Silahlı Kuvvetlerimiz, partilerin içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şabiyata müteallik tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir.

Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partiler üstünde aynı milletin, aynı soyundan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyorum. Gayemiz, Birleşmiş Milletler anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayetlidir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz, Yurtta Sulh Cihanda Sulh'dur.

Tebliğ, daha sonra Türk milletine hitaben, radyolarda milli marşlar çalınarak şu tebliğ yayınlanmaya başlamış, halk radyo başından ayrılmamaya davet edilmiştir.

Büyük Türk Milletine;

Türkiye dahilindeki bütün garnizonların kumandanları, o yerlerin askeri ve mülkü idaresine el koyacaklardır.

Büyük Türk Milletine;

Bugünden itibaren, Türk Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda milleti seçime götürecektir. Bir kurucu meclis kurmak maksadıyla idareye el koymuş bulunmaktadır. Ecnebi, dost ve misafirler, emniyeti Silahlı Kuvvetlerin tekeffülü altında

bulunmaktadır. Askeri şahıslar hariç, hiçbir kimsenin sokağa çıkmaması, bir karışıklığa meydan vermemesi bakımından önemle rica olunur.

Türk Silahlı Kuvvetleri”⁵⁰.

Milli Birlik komitesi öğretim üyelerinden oluşan bir Anayasa Komisyonu kurdu. Komisyon Avrupa’daki gelişen sosyal devlet anlayışının etkisi ile liberal bir anayasa hazırladı. 1961 Anayasa’sıyla yeni kurumlar oluşturuldu.

5. 12 Mart 1971

12 Mart Türkiye'nin demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nasıl ki 27 Mayıs 12 Mart'ı tetiklemişse, 12 Mart da 12 Eylül'ü tetikledi. 27 Mayıs ve 12 Mart arasında iki darbe teşebbüsü oldu. Talat Aydemir liderliğindeki her iki girişim de başarısızlıkla sonuçlandı. 27 Mayıs'ın eksik bıraktıklarını tamamlamak iddiasıyla gerçekleştirilen 21 Şubat ve 22 Mayıs hareketleri Talat Aydemir ve arkadaşı Fethi Gürcan'ın idamıyla noktalandı. 1960'ların sonlarına doğru ordu içinde bir grup subayla solcu olarak bilinen sivillerin cuntasal bir işbirliğine giriştikleri ortaya çıktı.⁵¹

Adalet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel bu süreç içinde 1969'da bir erken seçime giderek yüzde 46,55 ile seçimde büyük başarı kazanmış ve yeniden tek başına iktidar olmuştu. Seçimden bir süre sonra Adalet Partisi bölündü, ayrılan bir grup milletvekili ve senatör Demokratik Parti'yi kurdu. Bir yanda asker, bir yanda yükselen sol muhalefet ve bir yanda da partisindeki bölünme sebebiyle Süleyman Demirel için ülkeyi yönetmek zorlaşmıştı.⁵²

1968 Dünya'da öğrenci olaylarının patladığı yıl idi. Olaylar bir sene sonra Türkiye'ye sıçradı. 1969 seçimlerinden sonra üniversite içinde hızlanarak arttı. 1968'de dünyada başlayan gençlik hareketleri, 1969'da da Türkiye'de ortaya çıktı. 1963–1969 yılları arasında silah ve çatışma yoktu.⁵³

1969'da Adalet Partisi'nin tek başına iktidara gelmesinin ardından başlayan şiddet olayları, 1970'lerde hızla artarak 1971'de sokak hareketlerine dönüştü. Başta ODTÜ olmak üzere pek çok üniversitede kontrolü elde tutan solcu gruplarda silahlı

⁵⁰ Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960 Tarihli Sayısı, s.1

⁵¹ Yenişafak Gazetesi, 12 Mart Yazı Dizisi, <http://yenisafak.com.tr/diziler/12mart/index.html>

⁵² <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247708>

⁵³ Yenişafak Gazetesi, 12 Mart Yazı Dizisi, <http://yenisafak.com.tr/diziler/12mart/12mart3.html>

mücadele yoluyla devrim yapma eğilimi güçlenmiş ve bu eğilimin ordu içinde sol bir cunta ile iş birliği içinde olduğu sonraları ortaya çıkmıştır.⁵⁴

Bu sırada da ordu içinde kaynaşmalar gün yüzüne çıkmaya başlamış, sivil kanatta Doğan Avcıoğlu ve Cumhuriyet yazarı İlhan Selçuk'un ideologluğunu yaptığı "Devrim" dergisi çevresi, Türkiye'de sol-sosyalist bir askeri müdahalenin gerçekleşmesi için çalışmakta, bu çalışmaların ordu içindeki yansıması özellikle genç Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri karargahındaki çeşitli unsurları etkisi altına almıştı.⁵⁵

Sivillerden Doğan Avcıoğlu ile 27 Mayısçı emekli General Cemal Madanoğlu'nun başını çektiği bir cuntanın 9 Mart 1971'de bir darbe ile iktidarı devralmayı düşünmüşler. Hatta darbeden sonraki Anayasa ve Partisi Tüzüğü, Konsey ve Bakanlar Kurulu listesi hazırlamışlar. Amaç BAAS modelini esas alan sol bir rejimi Türkiye'de egemen kılmak. Plana göre Orgeneral Faruk Gürler devlet başkanı, Muhsin Batur Başbakan, Tümgeneral Celil Gürkan Başbakan yardımcısı, Bahri Savcı Adalet Bakanı, Osman Olcay Dışişleri Bakanı, Nusret Fişek Sağlık Bakanı, Altan Öymen Basın Yayın Bakanı, hatta Uğur Mumcu da Gençlik Bakanı olarak planlanmış.

Cuntanın en tepe noktasına sızmayı başaran MİT ajanı Mahir Kaynak'ın açıklamalarına göre, cunta 1966'dan itibaren faaliyetteydi ve attığı her adım izleniyordu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde radikal solcu olarak bilinen öğretim görevlisi Mahir Kaynak, Cemal Madanoğlu'nun en yakınında yer almış. Ancak sol cuntanın varlığı ordunun genel eğilimini yansıtan ana gövdeden icazet alamadığından cunta 1971'in Mart ayında çatladı. 9 Mart'ta sol bir darbe planlanmışken, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur saf değiştirdi. Komutanlar, 9 Mart'taki darbeyi engellediler. 12 Mart'ta da Hükümete muhtıra verildi.⁵⁶

Darbe, 1971 yılında 12 Mart günü saat 13.00'da TRT radyolarından okunan aşağıdaki muhtıra ile ilan edilmiştir:

---

⁵⁴ Yenişafak Gazetesi, 12 Mart Yazı Dizisi, <http://yenisafak.com.tr/diziler/12mart/index.html>

⁵⁵ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247708>

⁵⁶ Yenişafak Gazetesi, 12 Mart Yazı Dizisi, <http://yenisafak.com.tr/diziler/12mart/index.html>

“Meclis ve Hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu, anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasasının öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.”

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun imzasını taşıyan muhtıra şu maddelerden oluştu:

1 - Meclis ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasasının öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2 - Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasasının öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3 - Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.⁵⁷

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan yayımlanan belgelere göre 10 Mart akşamı Ankara'daki Merkezi Haberalma Örgütü CIA görevlisi Washington'a su mesajı gönderir:

1 - Türk Genelkurmay Başkanı General Memduh Tağmaç başkanlığında, beklenmedik bir “Silahlı Kuvvetler Komuta Konseyi” toplantısı yapıldı, sabah 10.00'da başlayan toplantı 18.00'e dek sürdü. Toplantıya Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri komutanları, 1., 2. ve 3. ordu komutanları, bütün kolordu komutanları

---

⁵⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/12_Mart_1971_Muht%C4%B1ras%C4%B1

bütün Hava Kuvvetleri Bölge komutanları ve bir miktar da diğer genel subaylar katıldı.

2 - Bu toplantı çok sayıda yüksek rütbeli subayın ısrarı üzerine, dört Amerikan havacısının kaçırılması, ODTÜ'deki polis-öğrenci çatışması ve diğer yerlerdeki karışıklıklar yüzünden ülkedeki siyasi durumun hızlanan eriyişine karşı ordunun nasıl bir tepki vereceğini kararlaştırmak üzere yapıldı.

3 - Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Hayati Savaşçı, toplantının iki seçenektan birini benimsemek için yapıldığını söyledi. Ya çok sayıda genç generalin önerdiği gibi rejimi devirmek ve yönetime el koymak kararlaştırılacaktı ya da General Tağmaç ve ötekilerin önerdiği Cumhurbaşkanı Sunay'a ve Başbakan Demirel'e bir muhtıra verilerek kimi spesifik ve acil kontrol önlemlerinin alınması istemi kabul edilecekti. Savaşçı, başka alternatiflerinin kalmadığını ekledi.

4 - Savaşçı ayrıca, siyasi duruma askeri müdahale konusunun artık tartışılır olmadığını söyledi. Ordu müdahale ediyordu, karar verilecek olan şey bunun biçimiydi. Toplantıdan açık bir uzlaşma çıkmasının önemli olduğunu söyledi ve bunun önemini de söyle izah etti: Konsensüs olmasa, karardan ötürü hayal kırıklığına uğrayan taraflar, kendi görüşlerinin kabulü için güç kullanarak zorlama yapabilirlerdi. Hangi karar alınırsa alınsın, hızla bütün birimlere iletileceğini de söyledi Savaşçı.

5 - Özellikle havacı generaller tam bir askeri müdahale taraftarı ve Tağmaç çözümüne şiddetle karşılar.

6 -10 Mart saat 24.00 itibariyle Ankara sakin ve gözüken bir askeri alarm durumu yok.⁵⁸

16 Mart 1971'de 9 Martçı olduğu bilinen 13 subay tasfiye edildi. Tümgeneral Celil Gürkan'ın yanı sıra Tümgeneral Şükrü Köseoğlu, Hava Tuğgeneral Ömer Çokgör, Tuğgeneral M.Ali Akar, Tuğamiral Vedii Bilget, Kurmay Albay Nedim Arat, Kurmay Albay Bahattin Taner, Piyade Albay Kadir Tandoğan, Piyade Albay Ömer Samlı, Kara Pilot Albay Hidayet Ilgar, Muhabere Albay Mehmet Namı, Tank Albay Kadir Ok ve Tank Albay Cavit Bayer tasfiye edilen subaylar arasında yer

---

⁵⁸ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247708>

almıştır. 1971'de Meclis'te Grubu olan dört parti vardı. İktidarda Adalet Partisi, muhalefette ise CHP, Güven Partisi ve Demokratik Parti yer alıyordu.

26 Mart 1971'de kurulan Nihat Erim Hükümeti ile ara rejim dönemi açılmış oldu. Nihat Erim'in kurduğu iki ayrı hükümetin ömrü 11 ay oldu. Arkasından Ferit Melen ve Naim Talu Hükümetleri de beklenen başarıyı elde edemedi. 1969'da Süleyman Demirel tek başına iktidar olmuştu. Türkiye 1970'lerde siyasal istikrarsızlık sürecine girdi ve bu sürecin diğer ucunda ise 12 Eylül darbesi vardı.⁵⁹

6. 12 Eylül 1980

Türkiye'de, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Eylül 1980 günü emir komuta zinciri içinde gerçekleştirdiği askeri müdahale, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasının ardından Türkiye Cumhuriyeti tarihinde silahlı kuvvetlerin yönetime üçüncü açık müdahalesi olmuştur.

12 Eylül 1980'de saat 05.00'den itibaren sıkıyönetimin ilanı;

“Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini Yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur” açıklaması ile birlikte sokağa çıkma yasağı başlamıştır.

Bu müdahale ile Süleyman Demirel'in Başbakan'ı olduğu hükümet görevden alınıp, Türkiye Büyük Millet Meclisi lağvedildi. Siyasi partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. 1970 sonrasında değiştirilen 1961 Anayasası tamamen rafa kaldırıldı ve Türkiye siyasetinin yeniden tasarlandığı bir askeri dönem başlamış oluyordu.

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in başkanlığında Kara, Hava, Deniz Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı Milli Güvenlik Konseyinde görev aldı. DİSK ve MİSK'e bağlı bütün sendikalar faaliyetlerden men edildi. Bütün dernekler kapatıldı.⁶⁰

12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçeleri arasında ülkede yaygınlaşan siyasi cinayetler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birçok tur ardından Cumhurbaşkanı'nı

---

⁵⁹ Yenişafak Gazetesi, 12 Mart Yazı Dizisi, <http://yenisafak.com.tr/diziler/12mart/index.html>

⁶⁰ Hürriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980 Tarihli Sayısı, s.1

seçememesi, ülkede tırmandırılan sağ - sol ve alevi - sünni gerginliği, bireysel ve kitlesel siyasi cinayetleri beslemesi gibi sebepler gösterildi.

Milli Birlik Konseyinin darbeden sonra yayınladığı 1 numaralı bildiri şöyle;

“Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni kollama ve koruma görevini Yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır. Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00’den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma hareketi hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.

Kenan Evren, Genel Kurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı"⁶¹

Milli Güvenlik Konseyi bu bildiri ile beraber toplam 8 bildiri yayınlamıştır.⁶²

Konsey ve Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, kısa zamanda Bakanlar Kurulunun kurulacağını açıkladı. Hükümet ve parlamento feshedildi. Parti faaliyetleri durduruldu, parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Liderler ve parlamenterler suçlanmayacak, ancak daha önce işledikleri suçlar kovuşturulacak. Yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş en sert şekilde kırılacaktır.⁶³

Dış Basında Darbe;

Alman Televizyonu: Evren ilerici, ülke sever bir asker.

Associated Press Ajansı: Yönetime el koymanın anarşiyi önlemek için yapıldığı bildirildi.

Sovyet Resmi Ajansı TASS, haberi yorumsuz vermekle yetinmiş.

BBC Muhabiri: "Çoktan beri bekliyordum. Ama bu gece olacağını beklemiyordum" demiş.

TIMES bir gün önceki başmakalesinde "Türkiye'de bu gidişle ordu yönetime el koyar" diye yazmış. Türkiye'nin dış dünya ile telefon ve teleks bağlantısı 3 saat kesik olması nedeniyle, radyo ve ajanslar haberi 06.00'dan itibaren verebilirlerken, dünyaya ilk haber Washington'dan yayıldı. ABD dışişleri bakanlığı, Ankara'daki Amerikan Elçiliğinden telsizle alınan haberlere atfen, TSK'nın tüm ülkede yönetime el koyduğunu müdahalenin kansız olduğunu bildirdi.

İngiliz REUTERS Ajansı; "Kansız bir devrim."⁶⁴

Milli Güvenlik Konseyi, darbeden sonra bir takım kanunlar çıkardı. Bunlardan bazıları Konsey yetkilerini ve siyaseti düzenleyen kanunlardı. Bu amaçla Konsey, 27

⁶¹ Hürriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980 Tarihli Sayısı, s.1-7

⁶² Hürriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980 Tarihli Sayısı, s.7

⁶³ Hürriyet Gazetesi, 13 Eylül 1980 Tarihli Sayısı, s.1

⁶⁴ Hürriyet Gazetesi, 13 Eylül 1980 Tarihli Sayısı, s.3

Ekim 1980 ve 2324 sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında" bir kanun çıkarttı. Bu kanun "Geçici Anayasa" niteliği taşıyordu.

Yasa, 1961 Anayasası'nın kimi maddelerinde değişikliğe giderek, TBMM'nin yetkilerini Milli Güvenlik Konseyi'ne devredilmesine, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini Konsey Başkanı'nın kullanacağını, Milli Güvenlik Konseyi'nin karar, bildiri ve yasalarının anayasaya aykırılığının öne sürülemeyeceğini hükme bağlıyordu. Çıkarılan kanun aşağıdaki hükümleri içeriyordu;

Anayasa Düzeni Hakkında Kanun

Kanun No. 2324

Kabul Tarihi: 27.10.1980

Resmi Gazete: 28.10.1980 – 17145

Büyük Türk Milleti adına tarihi sorumluluk duygusu ile hareket ederek emir ve komuta zinciri içinde ve emirle 12 Eylül 1980 hareketini gerçekleştirmiş ve yönetime bütünü ile elkoymuş bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime elkoymasını zorunlu kılan sebepler ile hareketin amacı ve Milli Güvenlik Konseyinin kuruluş tarzı, Konsey bildirimleri ve Konsey Başkanının 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyonla yayımlanmış konuşması ile kamuoyuna duyurulmuştur.

Madde 1 – 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile değişiklikleri, aşağıdaki maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir Anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar yürürlüktedir.

Madde 2 – Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.

Madde 3 - Milli Güvenlik Konseyince kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez.

Madde 4 - Milli Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ileri sürülemez.

Madde 5 – 12 Eylül 1980 tarihinden sonra, Bakanlar ile Bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesinin durdurulması istemi ileri sürülemez.

Madde 6 - Milli Güvenlik Konseyinin Bildiri ve Kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konseyce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer.

Madde 7 - Bu Kanun Resmi Gazetede yayımlandığında, 12 Eylül 1980'den itibaren yürürlüğe girer ”.⁶⁵

Konsey bu kanun çıkarttıktan sonra, 12 Aralık 1980 tarihinde TBMM'nin yetkilerini kullanan Milli Güvenlik Konseyi'nin kuruluşuna ilişkin yasal düzenlemede, “Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun” ile yapıldı.

Çıkarılan kanun aşağıdaki gibidir;

Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun

Kanun No. 2356

Kabul Tarihi: 12.12.1980

Resmi Gazete: 12.12.1980 – 17188 Mükerrer

Madde 1 - Milli Güvenlik Konseyi; Devlet ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan teşekkül eder.

Madde 2 - Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulacak yeni Anayasada yer alacak hükümlere göre teşekkül edecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen göreve başlayıncaya kadar Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve üyelerinin görevleri, yetki ve sorumlulukları rütbe süreleri ile hizmet sürelerine ve yaş hadlerine bakılmaksızın devam eder.

---

⁶⁵ <http://www.belgenet.com/12eylul/27101980.html>

Madde 3 - Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığı ve üyeliğinin herhangi bir nedenle boşalması halinde; Başkanlık en kıdemli Kuvvet Komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi Üyesinin Milli Güvenlik Konseyince Genelkurmay Başkanlığına atanmasıyla, Üyelik ise, aynı şekilde Kuvvet Komutanlığına veya Jandarma Genel Komutanlığına atanan Komutanın Milli Güvenlik Konseyine katılmasıyla tamamlanır.

Madde 4 - Bu Kanun 12 Eylül 1980 tarihinden geçerli olarak yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 - Bu Kanunu Milli Güvenlik Konseyi yürütür⁶⁶.

Bir diğer yasa da siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasa olmuştur. Yasa 16 Ekim 1981'de çıkarılmıştır. İçeriğinde ise, başta Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere, 12 Eylül 1980'de faaliyetleri yasaklanan tüm siyasi partiler yasak gelmiş ve kapatılmıştır. 16 Ekim 1981 tarihinde siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasanın yayınlanmasından sonra Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı Kenan Evren, TRT'den yaptığı radyo ve televizyon konuşmasıyla bu kararlarının gerekçesini açıkladı. Kapatılan siyasi partilerin yeniden açılmalarına ilişkin yasal düzenleme 19 Haziran 1992'de TBMM'de kabul edildi.⁶⁷

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi üzerine görevi bıraktırılan Süleyman Demirel 7 yıl yasaklı olarak siyaset dışı kalmıştı. 1987'de Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığına seçildi. Aynı yıl Isparta milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 1991'de, Doğru Yol Partisi'yle Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin kurduğu koalisyon hükümetinin başbakanı oldu. 16 Mayıs 1993'te TBMM tarafından Türkiye'nin dokuzuncu Cumhurbaşkanı seçildi.

Askeri müdahaleyle birlikte anayasa değişikliği de geldi. 7 Kasım 1982'de yapılan halkoylaması ile yeni Anayasa yüzde 92 gibi büyük bir oy oranıyla kabul edilmiştir. 1982 Anayasası'yla toplumu tepeden tırnağa kontrol altına almak için 1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlükler geri alındı. Temel insan hak ve hürriyetlerinin geniş ölçüde sınırlandırıldığı, yer yer kaldırıldığı bir ortamda muhalefet sindirildi.

---

⁶⁶ <http://www.belgenet.com/12eylul/12121980.html>

⁶⁷ <http://www.belgenet.com/12eylul/k2533.html>

Bülent Ulusu başbakanlığındaki ara rejimden sonra yapılan 6 Kasım 1983 seçimlerinde, darbeden önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve 24 Ocak kararlarının mimarı olan, daha sonra da darbeyi yapan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci Cumhurbaşkanı olacak Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi yüzde 45,14 oy oranı ve 211 milletvekili ile tek başına iktidar oldu. Halkçı Parti yüzde 30,46 oy oranı ve 117 milletvekili ile ikinci olurken, Milliyetçi Demokrasi Partisi yüzde 23,27 oy oranı ve 71 milletvekili ile üçüncü parti olarak meclise girdiler.

Genel seçimlerin üstünden dört yıl geçtikten ve 1987 yerel seçimlerinden önce hükümet, 10 yıllık siyasi yasakların kalkması için 6 Eylül 1987'de halkoylamasına gitmiştir. Halkoylamasına 24 milyon 436 bin 821 seçmen katılmış, geçerli 23 milyon 347 bin 856 oydan 11 milyon 711 bin 461'i (evet), 11 milyon 636 bin 395'i (hayır) oyu kullanarak siyasi yasakların kalması yönünde görüşlerini beyan etmişlerdir.⁶⁸

Darbenin bilançosu ise aşağıda sıralanmıştır;

- 650 bin kişi gözaltına alındı.
- 1 milyon 683 bin kişi fişlendi.
- Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.
- 7 bin kişi için idam cezası istendi.
- 517 kişiye idam cezası verildi.
- Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (18 sol görüşlü, 8 sağ görüşlü, 23 adli suçlu, 1'i Asala militanı).
- İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi.
- 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.
- 98 bin 404 kişi "örgüt üyesi olmak" suçundan yargılandı.
- 388 bin kişiye pasaport verilmedi.
- 30 bin kişi "sakıncalı" olduğu için işten atıldı.
- 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.
- 30 bin kişi "siyasi mülteci" olarak yurtdışına gitti.
- 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 171 kişinin "işkenceden öldüğü" belgelendi.

⁶⁸ <http://www.belgenet.com/secim/referandum.html>

- 937 film “sakıncalı” bulunduğu için yasaklandı.
- 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.
- 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hakimın işine son verildi.

- 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.
- Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi.
- 31 gazeteci cezaevine girdi.
- 300 gazeteci saldırıya uğradı.
- 3 gazeteci silahla öldürüldü.
- Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.
- 3 büyük gazete için 303 dava açıldı.
- 39 ton gazete ve dergi imha edildi.
- Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.
- 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 14 kişi açlık grevinde öldü.
- 16 kişi “kaçarken” vuruldu.
- 95 kişi “çatışmada” öldü.
- 73 kişiye "doğal ölüm raporu" verildi.
- 43 kişinin “intihar ettiği” bildirildi.⁶⁹

7. 28 Şubat 1997

12 Eylül darbesi sonucu ortaya çıkan siyasetin etkisiyle 1980 ve 1990’larda sağ partiler giderek güçlenmiş ve bunun sonucu olarak, yine 12 Eylül’de siyasi yasak getirilen ve o zaman Milli Selamet Partisi Genel Başkanı olan, yasakların kalkmasıyla beraber Refah Partisi Genel Başkanı seçilen Necmettin Erbakan 1995 genel seçimlerinde yüzde 21,38’lik oy oranı ve 158 milletvekili ile siyasette güçlü duruma gelmiş ve bu sonuçla, Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi sandıktan birinci parti çıkmıştır. Seçimlerden sonra Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi birlikte, önce ANAYOL azınlık hükümetini kurdular. Bu hükümet 3 ay devam edebildi. Seçimlerden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi Genel Başkanı

---

⁶⁹ http://www.belgenet.com/12eylul/12092000_01.html

Necmettin Erbakan'a Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurma görevi verildi. Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile seçimlerde yüzde 19,18 oy oranı ve 135 milletvekili bulunan Doğru Yol Partisi'nin Genel Başkanı Tansu Çiller tarafından, 8 Temmuz 1996'da yapılan güven oylamasında 278 kabul, 265 ret oyu ile 54. Hükümet olan REFAHYOL hükümeti kuruldu.

28 Şubat sürecini tetikleyen ilk olay, Erbakan'ın ilk yurtdışı gezisini aralarında Libya'nın da bulunduğu bazı İslam ülkelerine yapması oldu. Erbakan'ın dinci kadrolaşmaya ağırlık vermesi, Başbakanlık Konutu'nda tarikat şeyhlerini iftar yemeğine davet etmesi süreci hızlandırdı. Son olarak Refah Parti'li Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın düzenlediği "Kudüs Gecesi" postmodern darbenin fitilini ateşledi. Düzenlenen "Kudüs Gecesi"nden bir gün sonra askerler, hükümete tepki olarak gecenin düzenlendiği başkent Ankara'nın Sincan ilçesinin sokaklarında tankları yürüttü.

Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, tankların yürütülmesini "Balans ayarı" olarak niteledi. Bazı illerde "Cumhuriyete Sahip Çıkın" mitingleri düzenlendi. Refah Partisi hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kapatma davası açıldı. Bu süreçte yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Başbakan Necmettin Erbakan'ında imzaladığı, hükümeti yıkan 18 maddelik bildiri hazırlandı.⁷⁰

Cumhurbaşkanı Demirel başkanlığındaki toplantıda Milli Güvenlik Kurulu'na, hükümet adına Başbakan Necmettin Erbakan, Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Meral Akşener, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan'ın yanı sıra askeri kanattan da Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Ahmet Çörekçi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Teoman Koman katıldı. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç da toplantıya katılıyor ancak oy hakkı bulunmuyordu. Oyların eşit olması halinde sonucu Cumhurbaşkanı'nın oyu belirliyordu.⁷¹

---

⁷⁰ Sabah Gazetesi, 12 Şubat 2006 Tarihli Sayısı, s.20

⁷¹ Milliyet Gazetesi, 28 Şubat 1997 Tarihli Sayısı, s.14

Hükümet ortaklarının arasındaki protokole göre, Başbakan Necmettin Erbakan'ın "havada yakıt ikmal" olarak tanımladığı başbakanlık görevini hükümet ortağı Doğru Yol Genel Başkanı Tansu Çiller'e vermek amacıyla 18 Haziran 1997 de istifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sundu.

Ancak; Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümet ortaklarının arasındaki protokolü dikkate almadı ve hükümeti kurma görevini TBMM'de çoğunluğu olmayan muhalefete, yani Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz 'a verdi. 12 Temmuz'da Mesut Yılmaz başkanlığında Anavatan Partisi – Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi arasında kurulan 55. Hükümet TBMM'den güvenoyu aldı.⁷²

28 Şubat sürecinde, 12 Eylül müdahalesine Başbakan iken yakalanan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bu süreçte oynadığı role yönelik, "28 Şubat'ta ben yeminimin icabını oynadım. Bu rolden de müsterihim. Cumhuriyetin, demokrasinin savunması istikametinde atılmış bir adımdır. Genel hukukun içinde alınmış çarelerde katkı olduysa, bu herkesin müsterih olması gereken bir durumdur" demiştir.⁷³

28 Şubat süreci, sürecin önde gelen komutanlarınca "Demokrasiye bir balans ayarı olarak" tanımlanmış basında ve kamuoyunda sık sık "postmodern askeri bir müdahale" olarak anılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu ile 54. hükümet arasında yapılan toplantıda alınan kararlar şunlardır;

1 - Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alan rejim aleyhtarı faaliyetler karşısında ödün verilmemelidir. Devrim Kanunları'nın uygulanması esastır.

2 - Savcılar, Devrim Yasaları'nın ihlalden davranışlar için harekete geçmeli.

3 - Sarık ve cüppeli giyim şeklinin özendirildiği görülmektedir. Kılık ve kıyafetleri bu yasaya ters düşen kişilerin onurlandırılmamaları gerekir.

4 - Anayasa'nın 163. maddesinin kaldırılmasının yarattığı hukuki boşluklar, irticai akımların ve laikliğe aykırı tutumların güçlenmesine yol açmıştır. Bu boşlukları telafi edecek düzenlemeler getirilmelidir.

⁷² <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247862>

⁷³ http://www.belgenet.com/12eylul/12092000_05.html

5 - Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunu ruhuna uygun bir çizgiye gelinmelidir.

6 - Temel eğitim 8 yıla çıkarılmalıdır.

7 - İmam - hatipler bir ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuşlardır. Bu ihtiyacın fazlası olan imam hatip okulları, meslek okullarına dönüştürülmelidir. Ayrıca kökten dinci grupların kontrolündeki Kuran kursları kapatılarak, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmelidir.

8 - Devlet dairelerinde ve belediyelerde kökten dinci bir kadrolaşma hareketi sürdürülmektedir. Hükümet bu hareketi engellemeli.

9 - Cami yapımı gibi dini konuları siyasi amaçlar için istismar etmeye dönük olan her türlü davranışlara son verilmelidir.

10 - Pompalı tüfekler kontrol altına alınmalı.

11 - İran'ın rejimi istikrarsızlığa itmeyi amaçlayan çabaları takibe alınmalıdır.

12 - Yargının etkin çalışmasını sağlayacak ve yargı bağımsızlığını güvence altına alacak düzenlemeler getirilmelidir.

13 - Son dönemde TSK mensuplarını hedef alan tahriklerde büyük artış gözlenmektedir. Bu sataşmalar TSK'da rahatsızlığa yol açmaktadır.

14 - İrticai faaliyetlere karıştıkları için TSK'daki görevlerine son verilen subay ve astsubayların belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmelidir.

15 - Partilerin belediye başkanları ve il, ilçe yöneticilerinin konuşma ve davranışları da "Siyasi Partiler Yasası"nın sorumluluk alanına sokulmalıdır.

16 - Tarikatların finans kuruluşları ve vakıflar aracılığıyla ekonomik güç haline gelmeleri dikkatle izlenmelidir.

17 - Laiklik aleyhtarı yayın çizgisi olan TV kanalları ve radyo kanallarının verdikleri mesajlar dikkatle izlenmeli.

18 - "Milli Görüş Vakfı"nın bazı belediyelere yaptığı usulsüz para transferleri durdurulmalıdır.⁷⁴

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu'nun basın bildirisini ise şöyle olmuştur;

---

⁷⁴ Sabah Gazetesi, 12 Şubat 2006 Tarihli Sayısı, s.20

1 - Milli Güvenlik Kurulu; 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin iştirakleri ile Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2 - Kurulun bu toplantısında; bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın, devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleriyle çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahede edilmiştir.

Elde edilen bu sonuçların bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dahilinde süratle yürürlüğe konulması gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır. Alınacak olan bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen 9 ilde devam etmekte olan “Olağanüstü Hal” uygulamasının 30 Mart 1997 tarihinden itibaren 4 ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kuruluna bildirilmesine karar verilmiştir.

3 - Toplantıda, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan' la ilişkilerle ilgili durum değerlendirilmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kuruluna bildirilmesine karar verilmiştir.

4 - Toplantıda, bilhassa, Anayasa ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı, çağ dışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetler de gözden geçirilmiş,

* Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,

* Anayasanın tanımladığı Cumhuriyetin demokratik, laik ve sosyal hukuk devlet ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkan sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,

* Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların laik ve anti laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

* Türkiye' de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

* Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,

* Türkiye'nin 1997 yılı içinde, AB'ye tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşların bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurt dışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek, her türlü spekülasyona son vermek gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye' ye yarardan çok zarar verdiği,

* Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş. Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kuruluna bildirilmesine karar verilmiştir.⁷⁵

28 Şubat zamanındaki muhalefet partilerinin Genel Başkanlarının görüşleri;

Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz, MGK toplantısının sonuçlarını hükümete ve Meclis'e bir uyarı olarak değerlendirmiş ve şöyle açıklama yapmıştır; "Bildiride, asıl konunun 4. maddede ifade edilen laiklik karşıtı kaygılar olduğu anlaşılıyor. Bu hassas konuda, Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı, çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetlerin gözden geçirildiği belirtilmiştir. Demek ki, bir takım tespitler yapılmıştır. Şimdi soruyorum:

---

⁷⁵ <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri1997/28subat1997.htm>

Hükümet bu tespitlere katılmakta mıdır? MGK'nın bildirisinde sözü edilen hususlar, gerçekten var ise, bu hükümet gaflet içindedir. Ben bu MGK bildirisini hükümetle ilgili bir suç duyurusu olarak kabul ediyorum. Kurulda yapılan tespitler doğruysa, işaret edilen eylemlerin muhatabı hükümettir. Bu eylemlere karışanlar ve göz yumanlar vardır ve sorumlusu hükümettir. Hükümet bu kararların altına imza atarsa, hiç kimse kuşku duymasın ki, yeni bir takiyye örneği olacaktır. En fazla dikkatimi çeken husus, bildiride yer alan `yaptırım' sözcüğüdür. MGK yaptırım uygulayan bir organ değildir. Dolayısıyla bu yaptırım kim tarafından kimlere karşı uygulanacaktır? Önümüzdeki günlerde göreceğiz. Bu noktaya, mevcut Anayasa'yı tam olarak benimsememiş, içine sindirememiş bir hükümetin işbaşında olmasıyla gelindi. Yakınılan hususların giderilmesini bu hükümetten beklemek, kediye ciğer emanet etmektir. MGK bildirisinden hoşnut değilim. “Yaptırım” sözcüğü içeren bir bildiri MGK'nın görevi değil. Ama fail hükümettir. Demokrasimiz açısından üzüntü ve endişe veriyor" demiştir.

Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit'te bildiri hakkında; “MGK bildirisinin duyarlılığı hükümete de yansımali. Kamuoyuna yayılan ve ülke dışına da yansıyan “darbe söylentilerinin” hem toplumda huzursuzluğa yol açtığını, hem de Türkiye'nin dış ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini, bildirinin sorunlara çözümlerin demokratik hukuk devleti kuralları içerisinde araştırılabildiğini, bildiride laikliğin özellikle vurgulanması kamuoyunun bu konudaki duyarlılığını da yansıtmaktadır” diye ifade ederken, “Refahyol hükümeti laiklik konusunda gereken duyarlılığı göstermezse, en etkili ve demokratik yaptırım TBMM içinden o duyarlılığı gösterecek bir hükümet çıkarılması olacaktır" demiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş; MGK toplantısından çıkan tavsiye, temenni ve uyarıların yerinde olduğunu söylemiş ve şöyle bir değerlendirme yapmıştır; “Türkiye siyasetçilerimizin tutarsızlığından kaynaklanan kritik bir dönemeçten geçiyor. Bundan dolayıdır ki MGK dokuz saat süren bir toplantı yaptı. Özellikle hukukun üstünlüğü, demokratik hukuk devletinin ve sosyal hukuk devletine saygının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesi yarınlarımız açısından önemli işaretlerdir" demiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal'da Milli Güvenlik Kurulu bildiriyle ilgili olarak; “Bildiriden sonra, hükümetin Anayasa'nın

öngördüğü bir hükümet olarak varlığını sürdürme olanağı kalmamıştır. TBMM'nin görevi, sürtüşme içinde olmayacak bir hükümet ortaya koymaktır. TBMM'nin, bu görevi bu hükümetle yapamadığı anlaşılmıştır. Hükümet suç işlerken suçüstü yakalanmış, bir daha suç işleyebileceği düşünüldüğünde, yaptırım uygulanacağı kendisine tebliğ edilmiştir. O da bunun altını imzalamıştır. Bu konumdaki bir hükümet, Anayasa'da tanımlanan hükümetin dışındadır. Anayasa'nın 24. maddesine "faşist laiklik" diyen bir Başbakan, bu anlayış doğrultusunda toplumdaki pek çok özlemi harekete geçiren bir iktidar, köşeye sıkışınca, MGK içinde, 6 defa laiklik sözü geçen bildirisinin altına imza atmakla teselli bulamayacaktır" diye yorumlamıştır bildiriye.

Demokrat Türkiye Partisi Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ise MGK bildirisine yaptığı yorum; "Bir 12 Mart muhtırası" olduğunu "MGK Sekreterliği'nin hükümete tavsiye ettiği tedbirler nelerdir ki, bunların uygulanmaması halinde yaptırım kullanacaktır. Bir demokraside yaptırımı parlamento ve yargı kullanabilir. Bu yaptırımın niteliğinin açıklanması ve ortaya çıkarılması gerekir. Halkın seçtiklerinin yapması gereken işlere bir devlet kurumu müdahale ediyor. Nasıl 27 Mayıs'a 12 Mart'a, 12 Eylül'e karşı çıktıysak 1 Mart'taki bu karara da karşı çıkıyoruz. Bugün MGK, bu kararıyla parlamentonun, hükümetin halk iradesinin üstüne çıkmıştır" demiştir.⁷⁶

Dış basında Milli Güvenlik Kurulu;

MGK'nın 28 Şubat'taki toplantısı, dış basında geniş biçimde yer almıştır. CNN International televizyonu, haber bültenlerinde MGK toplantısına geniş yer ayırmış, "Başbakan Necmettin Erbakan'ın askerlere laikliğin korunacağı konusunda güvence verdi" demiştir. Sincan'daki tankların yürüyüşü ve Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın İsrail ziyaretinden görüntülere yer vermiş, Refah Partisi'nin Çankaya ve Taksim'e cami yapılması, başörtüsünün resmi dairelerde serbest bırakılması ve kamu kuruluşlarında öğle namazı tatili gibi isteklerde bulunduğu belirlemiştir.

Fransız haber ajansı AFP ise, MGK toplantısının, Türkiye'nin laik düzeninin korunacağı ve radikal İslamcı hareketlere izin verilmeyeceği mesajını vererek,

---

⁷⁶ Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1997 Tarihli Sayısı, s.14

Başbakan Erbakan'a son kez uyarıda bulunduğunu, MGK'nın, Türk kamuoyunda tartışılmaya başlanan darbe havasını dağıtmak istediğini, Necmettin Erbakan'a aşırılıkların önüne geçmesi için son bir şans verildiği kaydetmiştir.

Associated Press ajansı da, iktidar ile laik generaller arasında tansiyonun yükseldiğini, MGK'nın Refah ağırlıklı hükümete demokrasi ve laik devlet ilkelerinden taviz verilmeyeceğini söylediği bildirilmiş. Sincan'da meydana gelen gerginliğin ardından darbe endişelerinin arttığına dikkat çekilip, bununla birlikte generallerin Türkiye'nin yurt dışındaki imajının bozulacağını düşünerek bundan uzak durdukları yazmışlardı. Türkiye'de yolsuzluklara karşı başlatılan protestoların, Necmettin Erbakan ve partisine doğru yöneldiği belirterek, ordunun da, şeriat yanlısı açıklamalar ve İranlı diplomatların İsrail yanlısı açıklamalarından rahatsızlık duydukları haber olarak geçmişlerdir.⁷⁷

8. 3 Kasım 2002 Seçimi

Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 12 Aralık 1997 tarihinde Siirt'te yaptığı konuşmada Türk Ceza Kanunu'nun 312/2 maddesinden “Halkı din ve ırk farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek” suçundan on ay hapis, 716 milyon ağır para cezasına çarptırıldı. Yürürlükteki “İnfaz Yasası” hükümlerine göre, cezası dört ay cezaevinde kaldı.⁷⁸ Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Ağustos 2001'de kurucusu olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi 3 Kasım 2002 seçimlerinde yüzde 34,28 oy oranı ve 363 milletvekili ile birinci parti oldu. Aynı seçimlerde 1999 seçimlerinde parlamento dışı kalan Cumhuriyet Halk Partisi yüzde 19,39 oy oranı ve 178 milletvekili ile ikinci oldu.⁷⁹

Böylece, 1946'daki seçimlerden sonra 2002 seçimleri ile ilk kez iki partili bir meclis yapısı ortaya çıkmış oldu. Adalet ve Kalkınma Partisi her üç seçmenden birisinin oyunu alarak iktidara gelmiş ve 11 yıl sonra ilk kez tek başına iktidara gelen parti olmuştur. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde CHP 396, DP 61 milletvekili ile meclis'e girmiş ve 1950'de tek başına iktidara gelmişti.⁸⁰

⁷⁷ Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1997 Tarihli Sayısı, s.15

⁷⁸ <http://www.radikal.com.tr/1998/09/24/politika/muh.html>

⁷⁹ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

⁸⁰ Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 2002 Tarihli Sayısı, s.18

Recep Tayyip Erdoğan'ın kendisi siyasi yasaklı olduğundan dolayı milletvekili olamadığı için yerine 58. Hükümeti, daha sonraki hükümette Dışişleri Bakanı, 2007 seçimlerinden sonrada Cumhurbaşkanı olacak Abdullah Gül kurdu. Yüksek Seçim Kurulu, Siirt'in Pervari ilçesi Doğan köyü'nde toplam 706 seçmenin kayıtlı olduğu 17, 18 ve 19 numaralı sandıklarda sandık kurulları usulünce oluşturulmadığı için oy kullanılmadığı gerekçesiyle, 2 Aralık 2002'de Siirt'te 3 Kasım'da yapılan milletvekili genel seçimi'nin yenilenmesine karar verdi. 3 Kasım seçimlerine katılamayan Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 9 Mart 2003 Siirt milletvekili yenileme seçimi'nde, milletvekili oldu. Bu seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi 3 milletvekilliğini de kazandı.⁸¹

Böylece, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Siirt'te kazandığı 3 milletvekilliği ile parlamentodaki sandalye sayısı 362'den 365'e yükseldi. Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt milletvekili olmasından sonra, 58. Hükümeti kuran Abdullah Gül, yerini Erdoğan'a bırakmak üzere, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı'na sundu. Recep Tayyip Erdoğan, 11 Mart'ta 59. Hükümeti kurmakla görevlendirildi. Adalet ve Kalkınma Partisi, 1983'deki Turgut Özal iktidarından sonra 1991'de başlayan koalisyonlar dönemini kapatıp, tek başına iktidar çoğunluğunu yakaladı ve böylece Anayasa'yı değiştirebilecek çoğunluğa da yaklaşmış olmuştur. Ayrıca, 2002 seçimlerinin sonucunda halkın oylarının yüzde 55'i mecliste karşılık bulurken, geri kalan yüzde 45 gibi bir çoğunluk temsil edilememiştir.

Dış basında 2002 seçimleri;

İsrail The Jerusalem Post gazetesinden Herb Keinon, seçimleri değerlendirerek, "Türkiye bizim için çok önemli bir ülke. İsrail, ABD'den sonra Türkiye ile en kuvvetli ilişkilere sahip. Türkiye ile kuvvetli diplomatik ve askeri bağlar var. Seçim sonrasında bunun devamını bekliyoruz". Ayrıca Keinon, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında İsrail-Türkiye ilişkilerinin değişeceği yönünde çekincesi olduğunu da o zamanlar kaydetmiş.

İngiltere gazetelerinden biri olan The Guardian'dan Owen Bowcott, seçim sonuçları hakkında yaptığı değerlendirmede şunları söylemiş; "Buradaki ana konu Adalet ve Kalkınma Partisi'nin laik yapı ile karşı karşıya gelip gelmeyeceği. Adalet

---

⁸¹ Hürriyet Gazetesi, 10 Mart 2003 Tarihli Sayısı, s.21

ve Kalkınma Partisi, dinci mi yoksa ılımlı bir İslami parti mi? Bunu anlamaya çalışıyoruz. Kamuoyu araştırmalarının Adalet ve Kalkınma Partisi'ni işaret etmesine rağmen bu farkı beklemiyorduk. Türkiye'nin AB, Kuzey Irak ve NATO politikası ile Avrupa içinde büyük bir ekonomik güç olmasından dolayı seçim sonuçlarının İngiltere için önemli olduğunu belirtmiş. İtalyan devlet televizyonu Rai "İslam'ın gölgesinde Türkiye'de seçim" vurgusu yaptı. İtalyan basını ise, Atatürk'ün kurduğu laik Türkiye'yi korumak için büyük mücadele verileceğini savulmuş.⁸²

Rus basını, "Abdullah Gül'ün üyesi olduğu partinin ölçülü temsilcilerinden olan, Türkiye'nin ileri gelen ekonomistlerinden ve ülkenin Batı ile bütünleşmesi taraftarı. Türkiye'nin AB'ye girmesi, Avrupalı imaja sahip ve açık bir ülke olması yandaşı" dedi. "Gazeta Ru" internet sayfasında da yabancı haber ajanslarına dayanılarak verilen haberde, Türkiye'nin uzun yıllar ilk kez koalisyonuz bir iktidar tarafından yönetileceği vurgulandı. Bu haberde de Gül, "ekonomist ve dış politika uzmanı" olarak tanıtıldı.

Avusturya televizyonu (ORF), hükümeti kurmakla görevlendirilen Adalet ve Kalkınma Partisi Kayseri milletvekili Abdullah Gül'ü, internet sayfasında yayınladığı bir haber-yorumda, "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Recep Tayyip Erdoğan'ın arkasında duran ikinci adam" diye tanıttı. Abdullah Gül'ün, Erbakan liderliğindeki "gelenekçi siyasi İslamcılardan" 2001 yılında ayrılarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kuranlar arasında yer aldığını belirten ORF, ekonomi öğrenimi gören Abdullah Gül'ün 1983-1991 yılları arasında "İslam Kalkınma Bankası"nda (IDB) uzman olarak çalıştığını hatırlattı. Abdullah Gül'ün ilk kez Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin üyesi olarak parlamentoya girdiğini, 90'lı yıllarda ise Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyeliği yaptığını kaydetti.

Alman 2. TV kanalı ZDF, haberinde "İslamcı Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Gül, ekonomist, politika uzmanı ve reformcu. Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, daha önce mahkumiyet cezası aldığı için başbakan olamayacak" ifadelerine yer verdi.

---

⁸² Akşam Gazetesi, 4 Kasım 2002 Tarihli Sayısı, s.17

Özel TV kanalı N 24'ün bu konudaki haberinde ise şunlar kaydedilmiştir: “İki hafta önce yapılan seçimlerden başarıyla çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Genel Başkan yardımcısı Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı Sezer tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, mahkumiyeti nedeniyle milletvekili seçilemediği için başbakan da olamıyor” demiştir.

Yabancı Ajanslar

Ajanslar, Gül'ün Batı yanlısı bir kişi olduğuna dikkat çekerek şu yorumları yapmışlardır;

Fransız haber ajansı AFP, Abdullah Gül'ün ılımlı bir şahsiyet olduğunu vurguladı. Ajans, ekonomi eğitimi gören Gül'ün “Batı yanlısı ve ılımlı” kanadın temsilcisi olduğu yorumunu yaptı. AFP, Abdullah Gül'ün kapatılan Fazilet Partisi içinde de “gelenekçiler” karşısında “yenilikçileri” temsil ettiğini hatırlattı.

İngiliz Reuters ajansı da, ekonomist ve dış politika uzmanı olarak tanıttığı Abdullah Gül'ün, Türkiye'nin AB üyeliği hedefinin ve ABD ile yakın ilişkilerin güçlü bir savunucu olduğunu kaydetmiştir.

Amerikan Associated Press (AP) ajansı, Başbakanlığa atanan Gül'ün Batı yanlısı ve partisinin önde gelen ılımlı bir şahsiyeti olduğu yorumunu yapmıştır.⁸³

BBC muhabiri, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin diğerlerine göre temiz görünmesinin zaferi getirdiğini, laik ve demokratik bir ülkede Adalet ve Kalkınma Partisi'nin de dinle siyaseti ayrı tutmak konusunda söz verdiğini hatırlatmıştır.⁸⁴

9. 22 Temmuz 2007 Seçimi

Gümrük oyları dahil, 2007 seçimlerinde Türkiye genelinde kayıtlı toplam 42.799.303 seçmen vardı. Seçime katılımın yüzde 84,25 gibi yüksek olduğu seçimlerde, katılanların kullandıkları geçerli oy sayısı ise 35.049.691 kişi olmuştur. Seçim sonucunda, Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 46,58 ve 341 milletvekili ile TBMM'de sandalye çoğunluğunu elde etmiş ve ikinci kez tek başına iktidara gelip, hükümeti kurmuştur.⁸⁵

⁸³ Hürriyet Gazetesi, 16 Kasım 2002 <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/11/16/208415.asp>

⁸⁴ Akşam Gazetesi, 4 Kasım 2002 Tarihli Sayısı, s.17

⁸⁵ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

Seçim öncesinde bazı şirketler tarafından yapılan anketlerde şu sonuçlar çıkmıştır; Konda araştırma şirketinin 14–15 Temmuz 2007 tarihli anketine göre, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin oy oranı yüzde 47,9, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yüzde 19,5, Milliyetçi Hareket Partisi'nin de yüzde 14,1 görünüyordu. A&G Araştırma Şirketi'nin 14–15 Temmuz 2007 tarihli anketine göre, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yüzde 48–51, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yüzde 18,5–21, Milliyetçi Hareket Partisi'nin ise yüzde 13–14,5 oranında oy alması bekleniyordu. ANAR şirketinin Haziran 2007'deki anketine göre de, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin oy oranı yüzde 43, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yüzde 23, Milliyetçi Hareket Partisi'nin de yüzde 11 olarak gösteriliyordu.⁸⁶

Meclise girebilen diğer partilerden, Cumhuriyet Halk Partisi yüzde 20,88 oy oranı ile ikinci parti olurken çıkarttığı milletvekili sayısı 112 oldu. Meclisin üçüncü büyük partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi yüzde 14,27 oy oranı ile 70 milletvekili çıkarttı. Seçimlerde bağımsız milletvekili adayları yüzde 5,24 ile 26 milletvekili çıkarttılar. Daha sonra bunlardan bir grup milletvekili Demokratik Toplum Partisi adı altında grup kurdular. Ayrıca bu seçimlerde Anavatan Partisi Genel Başkanı ve eski Başbakanlardan Mesut Yılmaz, Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'da seçimlere bağımsız girip milletvekili olan adaylar arasındaydılar.⁸⁷

Dış Basında 2007 Seçimleri;

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa ve Avrasya'dan sorumlu üst düzey yetkilisi Matt Bryza “Türk demokrasisi için büyük bir başarı, bir defa daha Türk demokrasisi nasıl çalıştığını gösterdi” demiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun üçüncü büyük grubu Liberallerin Başkanı Graham Watson: “Köşk seçimleri konusunda halkın Adalet ve Kalkınma Partisi'nin arkasında durduğu anlaşılıyor. Cumhuriyet Halk Partisi ve orduya da çok önemli bir çağrı var: Adalet ve Kalkınma Partili bir Cumhurbaşkanı adayını bir daha engellemeyin” demiştir. Avrupa Parlamentosu'nun en büyük ikinci grubu Sosyalistlerin başkan yardımcısı Jan Marinus Wiersma ise “Türk halkının, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ciddi destek vererek, halkın yüzde 50'sinin desteklediği bir partiye bir daha müdahale etmek büyük bir hata olacaktır” demiş.

⁸⁶ Zaman Gazetesi, 23 Temmuz 2007 Tarihli Sayısı, s.7

⁸⁷ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi (CSIS) Türkiye Direktörü Bülent Ali Rıza ise, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçim zaferinin ABD ve AB açısından önemli neticeleri olduğunu, Washington ve Brüksel'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin “geçici bir iktidar olduğu” yönünde senaryoların olduğunu dillendirenlerin, artık bu düşüncelerin değişmek zorunda kalacağını ve Türkiye ile ilişkilere bu gözle bakılacağını, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin aldığı oy oranının sürpriz olmamasına rağmen, bu neticenin hem parti hem de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan için olağanüstü bir başarı olduğunu söylemiştir.

Hudson Enstitüsü'nün Türkiye uzmanı Zeyno Baran ise “Adalet ve Kalkınma Partisi'nin aldığı oy oranına şaşırdığını, kendisinin yüzde 35 civarında bir oran beklediğini” belirtmiştir. Washington Enstitüsü Türkiye Programı Direktörü Soner Çağatay'da “Adalet ve Kalkınma Partisi'nin zaferinin sürpriz değil. Bu başarıyı merkez sağ partilerin Türk siyasetindeki etkinliğinin kaybolmasına ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin “varoşlardaki sosyal politikalarına bağladır” diyerek görüşünü bildirmiştir.⁸⁸

10. 2002 ve 2007 Seçim Sonuçlarının Karşılaştırması

2002 Milletvekili Genel Seçiminde parlamentoda 2 parti yer alırken, 2007 seçiminde 3 parti ve bağımsızlar varken, bağımsızların grup kurmaları ve dışarıda kalan partileri içerde temsil etmeleri ile bu sayı 6 oldu. 3 Kasım 2002 seçimlerinde 9 olan bağımsız milletvekili sayısı ise bu seçimde üç katı artarak 26'ye yükseldi.

2002 genel seçimlerinde yüzde 34,29 oy oranı ile 363 milletvekili çıkaran Adalet ve Kalkınma Partisi, 2007'de oy oranını yüzde 46,58'e yükseltti, ancak milletvekili sayısı düştü. Adalet Kalkınma Partisi, 341 milletvekili çıkardı.

2002 genel seçimlerinde yüzde 19,38 oy oranı ile 178 milletvekili çıkaran Cumhuriyet Halk Partisi, 2007'de oy oranını yükselterek yüzde 20,89'a çıkarmıştır. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nin de Adalet ve Kalkınma Partisi gibi milletvekili sayısı düşmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi, 112 milletvekiline sahip olurken, 2002 seçimlerinde olduğu gibi yine ana muhalefet partisi olmuştur.

---

⁸⁸ Zaman Gazetesi, 23 Temmuz 2007 Tarihli Sayısı, s.19

2002 milletvekili genel seçimlerinde yüzde 8,35 oy oranı ile baraj altında kalan Milliyetçi Hareket Partisi ise 2007’de oylarını yaklaşık iki katına çıkararak, 71 sandalyeyle TBMM’de temsil edilmiştir.

2007 milletvekili genel seçimine Demokrat Parti adıyla giren Doğru Yol Partisi, 2002 seçimlerinde olduğu gibi yine baraj altında kaldı. Doğru Yol Partisi, 2002’de yüzde 9,56 oy oranını yakalarken, 2007’de ise daha düşük bir oy oranıyla ve yüzde 5,43 oyla baraj altında kalmıştır.

2002 seçiminde olduğu gibi bu seçimde de baraja takılan bir diğer parti de Genç Parti oldu. 2002 yılında yüzde 7,26 gibi sürpriz bir oy oranına rağmen baraja takılan Genç Parti, 2007’de aynı orana yaklaşamadı. Genç Parti yüzde 3,04 oy oranında kalmıştı.

2004 Yerel Seçimleri İle Kıyaslama

2004 yılında yapılan yerel seçimlerde partilerin il genel meclisi oy oranlarına göre karşılaştırma yapıldığında ise Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yüzde 41,7 olan oy oranı 2007 seçimlerinde yüzde 46,50’ye yükseldi. Cumhuriyet Halk Partisi’nin yüzde 18,2 olan oy oranı yüzde 20,89, Milliyetçi Hareket Partisi ’nin yüzde 10,5 olan oy oranı ise yüzde 14,28 olmuştur.

11. 2008 Yılına Gिरerken Türkiye’de Siyaset Kurumu

Türkiye’de “Çok Partili Hayat”’a geçtikten sonra, 3 Açık (1960, 1971, 1980) ve 1 örtülü (1997) müdahale olmuştur. 1960 ve 1980’de Parlamentolar feshedildi. Anayasalar yenilendi. 1960 sonrasında siyasi yelpazenin bir kesimindeki kadrolar devre dışı kaldı. 1971’de hükümet istifa ettirildi. Parlamento açık kaldı.

Anayasada önemli değişiklikler yapıldı. 1960 ve 1971’de siyasi partilere müdahale olmadı. 1980’de ise siyasal yaşamdaki bütün partiler kapatıldı. 1980 müdahalesiyle ülke yönetimini ele alan Milli Güvenlik Konseyi, çözümü eski dönemle ilişkiyi keserek, siyaset kurumunu yeniden düzenlemekte gördü. 1980 öncesinde sorumluluk taşımış olan siyasi kadroların bir kısmı hukuken bir kısmı ise fiilen yasaklandı. Mevcut siyasi partiler kapatıldığı için partileşme yeniden başladı. Yeni kurulan 15 siyasi partiden yalnızca 3’ünün 1983 seçimine girmesine izin verildi. Sağda ve solda bölünmeler yaşandı. Yeni kurulan partilerin kurumlaşması

zaman aldı. 1980 sonrasında yeniden düzenlenen bu kanunlarda günümüze kadar çok sayıda değişiklik yapılmıştır;

177 maddeli Anayasada 14 kez değişiklik yapılarak, başlangıç + 67 madde değiştirildi. (yüzde 37,8). 1 maddede 3 kez, başlangıç + 10 maddede 2 kez değişiklik yapıldı. Milletvekili seçim kanununda, (66 + 14 Geçici) maddeli 12 kez değişiklik yapılmış, 49 madde değiştirilmiş (yüzde 74,2), 13 madde eklenmiş, 2 madde kaldırılmıştır. Siyasi partiler kanununda (124 + 17 Geçici + 5 Ek) maddeli kanunda 19 kez değişiklik yapılmış, 85 madde değiştirilmiş (yüzde 68,5), 17 madde eklenmiş, 9 madde kaldırılmıştır.

Siyasi Partiler; 1980 sonrasında partileşmenin başladığı Mayıs 1983'ten günümüze kadar, 151 parti kurulmuş, bunlardan 96'sı kapatılmıştır. Hülle Partileri dışta tutulduğunda, kurulan parti sayısı 129'a, kapatılan parti sayısı ise 74'e düşmektedir. 1983 – 2007 arasındaki dönemde 7 kez yapılan milletvekili genel seçimlerine 37 parti katılmış, bunlardan 11'i TBMM'ye girmiştir.

Siyasi partilerden 8'i, 1983'ten günümüze kadar kurulan hükümetlerde yer almıştır. Seçimler; 1980 sonrasında 7 kez Milletvekili Genel Seçimi yapılmıştır;

1983'de ANAP yüzde 45,1, 1987'de ANAP yüzde 36,3,

1991'de DYP yüzde 27,0, 1995'te RP yüzde 21,4, 1999'da DSP yüzde 22,2,

2002'de AKP yüzde 34,3, 2007'de AKP yüzde 46,6 birinci sırayı almıştır.

4 seçimden tek partili hükümet (ANAP: 1983, 1987 ve AKP: 2002, 2007), 3 seçimden koalisyon hükümetleri (1991, 1995, 1999) çıkmıştır. yüzde 10'luk ülke barajı nedeniyle, geçerli oyların yüzde 15–45 arasındaki bölümü, TBMM dışında kalmıştır.

Hükümetler; 1983'ten günümüze kadar 9 Başbakan tarafından 16 Hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin 7'si tek partili, 7'si koalisyon, 1'i azınlık, 1'i ise hem koalisyon hem de azınlık hükümetidir. Tek partili hükümetlerin toplam ömrü yaklaşık 13 yıl, koalisyon hükümetlerinin toplam ömrü yaklaşık 10,5 yıl, azınlık hükümetlerinin ömrü ise 5,5 ay olmuştur.⁸⁹

---

⁸⁹ Tuncer Erol, TESAV Vakfı Bşk, 8-12-2007 Tarihli Makalesi, <http://www.tesav.org.tr/siyasetkurumu.doc>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENÇLİK

Gençliğin toplumdan bağımsız sorunları bulunmamaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sorunlar gençlerin tutum, davranış ve beklentilerini etkilemektedir. Gençlik çağları, büyüme, cinsel uyanış ve olumsuz davranışların olduğu 12–15 yaşlar arası ergenlik ya da ilk gençlik olarak bilinir ve olumsuz davranış ve tepkilerin yoğun olduğu evredir. 15–17 yaşları arası çekingenliğin ve kendine güvensizliğin belirgin olduğu delikanlılık evresidir. 17–21 yaşlar arası kendine güven ve gösterişin ağır bastığı delikanlılık evresi, 21–25 yaş arası da uzamış gençlik çağı olarak değerlendirilir. Bu çağda genç, kendini kanıtlama çabası içine girebilmektedir. Bağımsızlığına kavuşarak kendi kimliğini bulmaya çalışacaktır. Bu özelliklerin tümü, gencin yetişkinlerle anlaşmasını, geçinmesini güçleştiren başlıca nedenlerdir.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında, gençlik dönemlerinin sorunları ve çözümleri ile gençliğin bu sorunlar arasında geleceğe bakışları ve siyaset hakkındaki düşüncelerini, siyasetteki rollerini, siyasete katılımlarını diğer çalışmalarla ve anketler değerlendirmeye çalışacağız.

1. Gençlik Sorunları

Gençlik, insan yaşamının çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan kısmı olup, insan yaşamının en ilgi çekici dönemidir. Başlangıcı ve bitişi her bireye göre değişen bu dönemde önemli fiziksel, ruhsal ve toplumsal değişiklikler gerçekleşir.

Gençlik döneminin en önemli özelliği, hızlı bir değişim ve büyüme dönemi olmasıdır. Bu büyüme ve değişme, cinsiyetler ve bunun da ötesinde bireyler arasında büyük farklar gösterir. Yani kızlar ve erkekler arasında büyük farklılıklar olduğu gibi aynı kronolojik yaşta ve aynı cinsiyetteki gençler arasında da bilişsel, bedensel, duygusal ve toplumsal olarak büyük farklılıklar olabilir.⁹⁰

Toplumların en dinç insan gücü ve en verimli kaynağı olan gençlerin çok boyutlu ve karmaşık sorunları bulunmaktadır. Gençliğin en önemli ve öncelikli sorunlarından biri eğitim sorunudur. Daha sonra ise işsizlik gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde eğitim meselesi büyük bir oranda çözülmüş, ancak işsizlik problem olmaya devam etmektedir.

---

⁹⁰ Gökalp Erol, Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi, Türkçapar M. Hakan, SSK Ankara Hastanesi, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/genclikdonemleri.htm>

Öğrenim çağındaki nüfusun okullaşma oranının düşük olması, milyonlarca gencin eğitim olanaklarından yoksun kalmasına neden olmaktadır. Ülkemizde ortalama öğrenim süresi 3,6 yıldır. Öte yandan okullaşma oranı, Batı ülkelerine göre düşüktür. Batı’da okullaşma oranı yükseköğretimde yüzde 45-50’ler civarında iken Türkiye’de bu oran yüzde 16’lar da kalmaktadır. Örneğin, ABD’de yükseköğretimde okullaşma oranı yüzde 60, Avrupa’da yüzde 45 iken, bizde “Açık Öğretim”le birlikte bu oranın toplamı yüzde 16 civarındadır. Bu sonuçta, gençler ve toplum açısından durumun ne denli ürkütücü olduğunu ortaya koymaktadır. Bugünün Türk gençliği üniversiteden mezun olduğunda kendisini bekleyen hazır bir iş, hazır bir siyasi parti ve hazır bir sivil toplum bulması zor gözükmektedir. Üç alanda da geleceğini kendi arzularına göre hemen hemen sıfırdan inşa etmek zorunda kalabilir. Bu nedenle de üniversite yılları ve hemen akabinde katılımcılık konusunda tecrübe edinmek hayati önem taşımaktadır.⁹¹

Gençliğin sorunlarından bir diğeri de “Kuşak çatışması”dır. Kuşak çatışması genel anlamda üzülecek bir olgu gibi görülmektedir. Bu görüşün aksini savunanlar da azımsanmayacak kadar bulunmaktadır. Gençler toplumsal yaşamda, sanatta ve yarımda yeniliğin, değişikliğin peşinden gitmeselerdi, ilerleme olmasıda bir o kadar güçleşmiş olacaktı. Gençlerin atılganlıkları, coşkuları, hatta hayalcilikleri gelişmelerin, yeniliklerin kaynağıdır. Bu nedenle gençlerin yetişkinlerle karşıtlığını ortadan kaldırmak yararlı bir sonuç sağlamadığı gibi, aksine bu karşıt çatışmayı toplumun faydasına kullanabilmek önemli bir olgu halini almaktadır.⁹²

2. Türkiye Gençliği İçin Yapılması Gerekenler

Türkiye’nin sosyal yapısına bağlı olarak gençliğin sorunlarının temelinde, önemli nedenlerden biri olarak aşırı nüfus artışının sonucunda, gençlere yeterli eğitim imkânı sağlanamaması ve işsizlik problemi gelmektedir. Türkiye bugün 20 milyonu aşan genç bir nüfusa sahiptir. Türkiye’nin en büyük toplumsal avantajını yaratan gençler, Türkiye’nin geleceğinde de söz sahibi olmak için bu tartışma ortamından en iyi şekilde yararlanmanın fırsatlarını arıyorlar. Türkiye’nin

---

⁹¹ www.bolbilgi.com, “21.YY Eşiğinde Türkiye Gençliğinin Sorunları ve Değerler Sistemindeki Değişme”

⁹² Gökçalp Erol, a.g. internet adresi

toplumuyla ve devletiyle her yönden gelişmesinin önündeki avantaj ve sıkıntı yine gençler gözükmetedir.

Türkiye'de gençlerin temel sorunlarından biri bir çeşit vizyon sorunu. Son yıllara kadar toplumun ve devletin gençlere bakış açısına odaklandığımızda temelde bir küçümseme ve hor görmeyle karşılaşmak mümkündür. Genellikle, gençlikle ilgili konuşmaların, tartışmaların temelinde hep gençliğin “ne yöne gittiği “ sorusu sorulmakta ve gençlerin durumuyla yapılan yorumlarda “yozlaşma ve itaatkarsızlık” temel yargılar olmaktadır. Bu görüşler gençliğin sorunlarına odaklanmaktan çok gençlerin bir bütün halinde sorun olarak ele alınmasına neden olmaktadır.

Gençler, politikadan ve toplumsal sorunlar hakkında yorum yapmaktan uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Konuşamayan ve giderek duyarsızlaşan gençliğin Türkiye'nin bugünkü sorunlarını çözebilecek çözümler olmasındansa eğitimde ve kalkınmada gerekli araçlara erişimdeki fırsat eşitsizliği sebebiyle gençlik “başta çıkılması gereken” bir sorun olarak görülmektedir. Gençler siyasi konularda aktif görev alamamakta, düşüncelerini ifade etmekte zorlanmakta ya da düşünmemektedirler.

Bilinçaltına, düşünme ve tartışmayı “ayıp” diye yazan bireyler de birey olmaktan uzaklaşmakta ve kendi özgür iradelerinin hakkını verememektedir. Böyle büyüyen gençler ise büyüdüklerinde toplumun onlardan daha yaşlı bireylerinin onlara yaptıklarını, onlar da kendinden daha küçüklere uygulamaktadır. Böylece gençlik alanında yaşanan sorunlar değişmemekte ve bir kısır döngü halinde yeni nesillere aktarılmaktadır.

Türk gençliği'nin sorunlarını irdelerken toplumun ve devletin gençlik üzerinde bir “gölge”sinden söz edebiliriz. Toplum, gençlerin durum ve düşüncelerini dikkate almayarak, gençlerin yaptıkları veya yapmak istedikleri üzerinde bir gölge oluşturmaktadır. Buna en güzel örnek olarak Anayasamızda gençliği doğrudan ilgilendiren yegane madde olan 58. Maddenin gençliği sadece korunması gereken bir meta olarak gören ve çağımız için oldukça yetersiz kalan içeriği sayılabilir.

Bu bağlamda Türkiye'nin toplumsal gelişimi ve önümüzdeki on yıllar içerisindeki kalkınmasının en büyük itici gücü olacak gençlerin korunmaktan öte karar alma süreçlerine katılımının önünün açılması gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'nin yani toplumun ve devletin, gençler için yapması gereken en somut

olgu, gençlik üzerindeki gölgenin kalkması için yapılanlara kayıtsız kalmamak ve yapılan çalışmalara hem maddi hem de manevi devlet desteğini sağlayarak, gelişmiş toplumlarda olduğu gibi gençlik destekli ekonomik büyümenin sağlanmasına katkı sunmasıdır.

Belirttiğimiz bu sorunlardan başka ayrıca, düşünmenin ve sorgulamanın giderek tabulaştığı, tek düze yaşayan, sadece tüketimi yönelik bir gençlik oluşmaktadır. Bu sayılanlardan sonra, Türkiye'deki gençliğin bu kısır döngüden kurtulması için öncelik almaları ve öncelik almak için yeterince bilgisel donanımına sahip olmalarının yolları araştırılmalıdır.

Gençliğin pasifize olmasının ve toplumsal olaylara tepki verememesinin önüne geçmek ve hatta tersine çevirmek, gençliğin bu topluma yapabileceği en büyük katkıların başında gelmektedir. Türkiye'de yaşayan gençler devletin ve toplumun üzerlerinde oluşturduğu gölgeyi kaldırmaya ve Türk gençliğinin daha aktif vatandaşlar olmasına yönelik çalışma yapmalıdır.

Bu noktada gençlerin devlete ve sivil toplum çevrelerine daha fazla baskı yaparak, gençlerin katılımı alanında iyi örneklerin çoğaltılması sağlanmalıdır. Gençlerin kendi hayatlarıyla ilgili öncelik almaları, hem kendi gelecekleri hem ülkelerinin geleceği için projeler üreterek, yaratılan fırsatlar aracılığıyla görünürlük kazanmaları tüm toplum için bir artı değer yaratacaktır.

Türkiye'de aktif vatandaşlık çerçevesinde ülkemizin sosyo-politik gelişim sürecine dahil olmasını sağlayacak genç bireylerin yetişmesi, Türkiye'deki gençliğin sorunlarının farkında olan, ülkenin bilinçli apolitikleştirme uygulamalarına rağmen düşünen ve tartışan gençlerin yapacağı somut çalışmalarla sağlanabilir.⁹³

3. Siyasal Katılım ve Gençlik

Gençlerin siyaset ile ilgilerinin ve siyasete katılımlarının sınırlı olmasının en temel nedenlerinden biri, gençlerin “siyaset” algısı ile ilgilidir. Gençler, siyaset ile günlük hayatlarındaki pratikleri birbirleri ile ilişkilendirememektedirler. İlişkilendirseler bile karar alma mekanizmaları içinde gerek kendilerini etkin aktörler

---

⁹³ www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf -

olarak görmedikleri, gerekse bürokratik ve toplumsal yapıdan kaynaklanan nedenler yüzünden etkin aktörler olarak görülmedikleri için siyasetin içinde yer alamamaktadırlar. Temsili demokrasinin gençleri kısıtlayan uygulamalarına seçim yaşının indirilmesi gibi teknik, ya da partiler içinde gençlerin güçlendirilmesinin özendirilmesi gibi bilinçlendirmeye yönelik çözümler getirmenin yanı sıra, gençlerin daha etkin olabileceği ve seslerinin duyulabileceği katılımcı demokrasi içinde çözümler getirilmelidir.

Alışlagelmiş anlamda “siyaset” ile uğraşmayan gençlerin çevrelerinde gördükleri sorunların çözümüne katkıda bulunabilmeleri, karar verebilir ve uygulayabilir olduğunu görecekları gençlik STK’larının güçlendirilmesi ve desteklenmesi olumlu bir yol olabilir. Katılımcı demokrasinin hayata geçmesi için gerekli uygulamalar örgün eğitim içinde başlamalı ve gençlerin katılabilecekleri, karar verebilecekleri ve seslerini duyurabilecekleri STK’larda sürdürülebilmelidirler. Kaldı ki, içinde yaşanan konjonktür iki temel sebeple genç kuşakların aktif katılımını ve etkin aktörler haline gelmesini engellemektedir. Bunlardan biri piyasa işleyişinin tek model olarak algılandığı ekonomik yaklaşım, diğeri ise siyaseti negatifleştiren 12 Eylül konjonktürüdür.⁹⁴

1980 sonrası gençlerin siyasi katılımları, en azından görünürde de olsa azaldı. Bir kere genelde tüm toplum için siyasi mücadele daha az önemli hale geldi. Politikacılar özelinde tüm bir politika, negatifleştirdi, onların "uğruna mücadele vermeye değmeyecek insanlar olduğu" vurgulandı. İnsanların kendilerini tanımlamasında politik kimlik daha ikincil oldu. Bu olay gençleri etkisi altına almış bulunmaktadır. 1980 öncesinde hemen tüm gençler için siyasi tercih, kişisel kimliklerinin en önde yer alan bir bileşeni idi. Neredeyse bazı gençlerin bu alan dışında uğraşları kalmamıştı; okul, eğitim, meslek, arkadaşlık ilişkileri, karşı cinsle ilişkiler, hobiler, özel zevkler, sanat ve güncel politika dışındaki düşünsel etkinlikler hep ikinci planda kalmıştı.

Dolayısıyla gençlik döneminin diğeri özellikleriyle birleştğinde 1980 öncesi yıllar, gençlerin "siyasi şiddet"e yönelmeleri için çok elverişli bir ortam oluşturmuştur. Sağlıklı bir kişisel gelişim için gencin politik alanların dışındaki tüm

---

⁹⁴ www.genclik.bilgi.edu.tr/docs/istanbulstkuyeligigenclik.pdf - “Gençlik Çalışmaları Birimi Araştırma Raporu”, 2006

diğer alanlarda da belli bir varlık gösterebilmesi, olgunlaşması, seçimler yapması gerekmiştir. Ülkemizin gençleri 1980'lerden yakın zamanlara gelene kadar politik alanının önceki kıyıcı ve bıkırtıcı hegemonyasından kurtulmanın verdiği rahatlıkla hareket etmişlerdir. Artık enerjiler oralara akıtıldığından sanatta, ticarete, ekonomide gençlerin etkisi daha fazla hissedilmiştir. Politik olmak, belli bir siyasi gruptan yana tavır almak, bir norm olmaktan çıkmış, gençler hem kendi seçimlerini daha rahat belirleyebilmişler hem de seçenekleri daha fazlalaşmıştır. Bu olumlu atmosferin ülke geneli için geçerli olduğunu söyleyebilmeye imkan yoktur. Tam tersine bir yandan depolitizasyon süreci işlerken diğer yandan toplumun bıçak sırtında duran dengeleri alt-üst olmuş, toplumun ve dolayısıyla gençlerin çok büyük kesimi için yoksullaşma, göç, ani kültürel değişim, teknomedyatik dünyadan gelen uyaran bombardımanı gündeme gelmiştir.⁹⁵

1990'larla beraber, küreselleşme olgusu ile birlikte, neo-liberal dalga tüm ekonomik modelleri teke indirgemıştır. Hükümet ve siyaset küresel pazarın kurallarını bilen, uluslararası rekabetin önünü açan bir aracı olarak algılanmaktadır. Tüm partiler, ekonomi politikası olarak piyasanın dediği olur ilkesini benimsemeye başlayınca siyaset neredeyse kendi kendisini gereksiz kılmaya ve seçimlere katılım da her yerde düşmeye başlamıştır.⁹⁶

Türkiye'de de 12 Eylül'ün yaygınlaştırdığı siyasetin hem tehlikeli, hem yetersiz olduğu algısı, gençlerin dünya ile derdi olmayan, bunu eleştirecek bilgi ve bakıştan yoksun tüketiciler topluluğu haline gelmesinde etkili olmuştur.⁹⁷ Gençler, siyasal, toplumsal, kültürel hayatı yenileyen, ilerleten, henüz hayata atılmadığından sisteme dışarıdan bakabilmesinin avantajlarıyla çarpıklıkları gören ve bu çarpıklıkları gidermek için umutlu olan ve bunun için çabalayan insanlar olarak algılanmamakta, daha çok, piyasayı yenileyen, canlandıran bir güç olan insan olarak görülmektedir.⁹⁸

Ülkemizin gençleri 1980'lerden yakın zamanlara gelene kadar politik alanının önceki kıyıcı ve bıkırtıcı hegemonyasından kurtulmanın verdiği rahatlıkla hareket etmişlerdir. Artık enerjiler oralara akıtıldığından sanatta, ticarete, ekonomide gençlerin etkisi daha fazla hissedilmiş. Ortaya çıkan tablo, 1990–1996 arasındaki

⁹⁵ <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/genccpolitika.htm>

⁹⁶ <http://genclik.bilgi.edu.tr/docs/istanbulstkuyeligigenclik.pdf>

⁹⁷ Alemdaroğlu Ayça, Bir İmkan Olarak Gençlik, Birikim Dergisi, No 196, İstanbul, 2005, s.23

⁹⁸ Benlisoy Foti, Öğrenci Muhalefetinin Güncelliği, Toplum ve Bilim Dergisi, No 97, İst. 2003, s.291

dönemin karakteristiklerini belirlemiş; özellikle daha tutucu bir ahlaki gelişim düzeyinde olan lise gençliğinin özellikle umutsuz ve lümpen kesimlerinin amaçsız ve sudan gerekçelerle birbirlerine kıyasıya saldırılarını ve çete cinayetlerini gündeme getirmiştir. 1996'dan sonra yeniden gençliğin siyasallaşması gündemdedir. Siyasallaşma ve barışçı bir siyasi mücadele ortamı olmadığından "siyasi şiddet"e yönelme eğilimi, yüksek okullardan liselere doğru hızla yayılmaktadır.⁹⁹

4. Türk Gençliği ve Siyasal Katılım

Türk toplumu yaşlılığın en fazla yüceltiildiği, hatta kutsandığı bir yapıda bulunmaktadır. Gençlik fiziksel olarak hayatın en değerli dönemi olarak tanımlanırken, gençlerin inisiyatif almalarına izin verilmeyen toplumumuzda, tecrübeyi bilginin, yaşanılmışlığı bilmenin ve öğrenmenin önüne koyan bir kültüre sahip bir topluluk arz etmektedir.

Bu noktada, Türk gençliğinin içine düştüğü bunalım kemikleşmiş bir takım kültürel anlayışlara da bağlıdır. Üstelik bunların değişimi yapısal sorunların çözülmesinden çok daha zor ve uzun vadeli olmaktadır. O halde devlete ve sivil topluma düşen kısa vadede bu yapısal sorunları çözmek için gerekli önlemler alınırken uzun vadede toplumun gençlik ve gençler hakkında kemikleşmiş anlayışlarını kırmak için uğraşmak olması gerekmektedir.¹⁰⁰

5. Türk Gençliğinde Siyasal Katılımın Belirleyicileri

2001 yılında yayınlanan “Türk Gençliği ve Katılım” adlı kitapta, Türk gençlerinin farklı boyutlarda katılımlarını belirleyen bazı değişkenlerin varlığı test edilmiştir. Erdoğan (2001) çalışmasında cinsiyet, eğitim ve çalışma durumu ön plana çıkarken, Çarkoğlu'nun çalışmasında da sosyoekonomik statü, cinsiyet, yaş, coğrafi bölge farklılıkları, dindarlık-laiklik ve milliyetçilik eksenleri belirleyiciler arasında yer almaktadır.

TÜSİAD çalışmasında ise genç adını verdiğimiz 16–28 yaş arası kitleyi temsil eden bir örneklem üzerinde, siyasal katılım davranışlarında en fazla etkisi olan değişkenlerin cinsiyet, yerleşim yeri ve yaş olduğu; ayrıca sosyoekonomik statünün ve yaşanan bölgenin de seçmenlerin siyasi katılımlarını etkilediği belirtilmektedir.

⁹⁹ www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf -

¹⁰⁰ Çarkoğlu Ali, B.Ü. Siyaset Bilimi U.İ.B., www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnetkitap.pdf,

“Türk Gençliği ve Katılım” adlı yayında, siyasi katılımın iki farklı türünün varlığından bahsedilmiştir; siyasi katılımın birinci boyu “konvansiyonel siyasi katılım” adını verdiğimiz, oy verme, siyasi partiler içerisinde faaliyet gösterme ya da siyasi parti kampanyalarında rol oynama türü faaliyetlerdir. İkinci tür siyasi katılıma ise “konvansiyonel olmayan siyasi katılım”dır. Bu katılım boyutu yasadışı grevler, boykotlar, işgaller, protesto yürüyüşleri gibi etkinlikleri ve siyasetin geleneksel tanımını içinde olmayan her tür eylemi içermektedir.¹⁰¹

Gençliğin siyasal katılımının, 1999–2003 arasındaki sivil katılım boyutları Tablo-1’de verilmektedir. Siyasal katılım etkinliklerine benzer şekilde bu tür katılımda da 1999’dan bugüne bir düşüş olduğu görülmektedir. Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yaptığını belirten gençlerin oranı yüzde 30’dan yüzde 15’e kadar düşmüştür. İkinci olarak gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almada da yüzde 8’e varan bir düşüş görülmektedir. Geri kalan bütün etkinliklerde yüzde 4’ler civarında bir düşüş yaşanmıştır. (Tablo 1)

6. Gençliğin Katılımı

Türkiye çok genç bir ülke ve bu ülkenin geleceği için çok önemli bir potansiyel yaratmakta. Bugün Türkiye nüfusunun yüzde 50’sinden fazlası 25 yaşın altında. Bu yoğunlukta bir gençlik nüfusu gelecek için dikkate değer bir dinamizmi işaret etmektedir. Genç nüfusun hem kendi geleceği hem de kendi geleceğinde saklı olan ülkenin geleceğinde oynadığı rolü tartışmak gereksizdir. Türkiye’nin belki de en büyük zenginliği ülkenin genç nüfusudur.¹⁰²

Türkiye’de siyasi partiler, gençliğin siyasete ilgisizliğinden şikayet etmektedirler. Siyasi partilerimiz gençleri bugüne kadar "sadece mevcut adayların peşinde koşan onlara destek olan, bayrak, resim, afiş asacak, broşür dağıtacak" kendilerine yardımcı bir unsur olarak görmüşlerdir.

Halbuki, devlet ve toplum gençlerine her türlü politik, ekonomik ve sosyal olanağı sağlayarak, gençliğin önünü açmaları gerekmektedir. Her ne kadar Türk gençliğinin, siyasetten uzak olduğu bazı araştırmaların sonuçlarıyla ortaya konsa da aynı rakamlar bazı alanlarda gençliğin diğer toplumsal kesimlere göre daha katılımcı

¹⁰¹ www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf -

¹⁰² www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf -

ve aktif olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin oy verme yaşına gelmiş gençler arasında oy kullanma oranı yüzde 80'in üstündedir. Bu oranda genel oy kullanma oranıyla aynıdır. Oy kullanmanın Türk toplumundaki en önemli ve neredeyse tek siyasi katılım aracı olduğunu düşünürsek gençlerin mevcut siyasi katılım araçlarını kullanmada en az diğer toplum kesimleri kadar sorumluluk sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 1. 1999–2003 Yılları Arası Gençliğin Siyasal Katılım Oranları

1999–2003 Yılları Arasındaki Değişim	1999 Oranı			2003 Oranı		
	Evet	Hayır, Fırsat Olmadı	Yapmamayı Tercih Ettim	Evet	Hayır, Fırsat Olmadı	Yapmamayı Tercih Ettim
Lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olmak,	15	37	48,3	11	48,4	40,2
Toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	7,7	41,5	50,8	3,6	44,4	52
Gönüllü yardım faaliyetlerinde bizzat görev almak,	24	59,6	16,9	15	53,9	30,7
Sosyal yardım derneklerine ve vakıflarına parasal yardım yapmak,	31	48,6	20,8	14	52,2	33,5
Çevre ile ilgili bir protesto eylemine katılmak.	11	44,2	45	5,7	46,9	47,4

Kaynak: www.gencnet.org

Siyasi katılımın diğer şekilleri olan siyasal gösteriye katılma oranı ise gençlerde daha yüksek gözükmektedir. Araştırmalar göstermektedir ki, gençler arasında siyasi gösterilere katılma oranı yüzde 13 iken diğer toplum kesimlerinde bu oran yüzde 6'ya düşmektedir. Her ne kadar yüzde 10'luk doğrudan siyasi katılım, yüzde 13'lük siyasi gösteri, Türk gençliği'nin siyasetle olan ilişkisinin çok zayıf olduğunu gösterse de sonuçta Türk gençliğinin siyasi katılımçılık açısından Türk toplumunun tipik özelliklerini taşıdığı ve siyasi katılım eksikliğini kendine has özellikler yanında içinde sosyalleştikleri toplumun sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel

özellikleri doğrultusunda davrandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu noktada Türk gençliği'nin siyasi katılımını arttırmak, gençliği toplumun karar alma mekanizmalarında daha etkili hale getirmek amacıyla bir an önce harekete geçilmesi ve gençliğin önündeki engellerin tespit edilip bu engellerin bir bir aşılması yoluyla metodolojiler geliştirmesi Türkiye'nin geleceği açısından büyük önem kazanmakta.

Gençlik döneminde, ailenin dışındaki dünya ve arkadaş grupları daha birincil bir konuma geçer. Gençlik döneminin bir diğer özelliği de gençlerin kolaylıkla tehlikeli ve riskli davranışlar sergileyebilmesidir. Toplumun vurucu gücü gençler olmuş, onlar öne çıkmıştır. Benzer şekilde ideolojik, ulusal mücadelelerde, spor karşılaşmalarında gençler en önde bulunmaktadırlar.

Gençlerin kolay tehlikeye atılmaları yetersizlik duygularını örtmeye yönelik aşırı tepkiler, gruba benzeme ve uyma, kendisini çok güçlü, zedelenemez ve ölümsüz görme gibi nedenlerle açıklanmaktadır. Şüphesiz gençlik döneminde hız kazanan siyasi ilgi ve etkinlikler, gençlerin sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için olduğu kadar dünyamızın yenilenmesi ve değişimi için de gereklidir.

7. Gençliğin Siyasete Katılımı

Nüfusumuzun yüzde 60'ının 30 yaş altı gençlerden oluşmaktadır. Bu gelişmekte olan bir ülke için oldukça önemli bir değerdir. Gençliğin siyasete katılımı için önündeki engellerin kaldırılması, hem onlar için hem de ülke için önemli faydalar sağlayacaktır. Gençlerin siyasal ve sosyal katılmada bilgilendirmek gerekmektedir. 2007 seçimlerinden önce seçilme yaşının düşürülmesi siyasal katılımda gençler için büyük önem arz etmektedir. Gençlerin siyasete katılmaları onların ruhsal sağlıklarının korunması ve kötü alışkanlıklardan uzak durması açısından oldukça faydalıdır. Gençlerin; siyasete katılmaları için klasik siyaset anlayışından öteye, gelecekle ilgili konularda onların öneri ve görüşlerine destek vermek onların siyasete aktif bir şekilde katılmalarına olumlu yönde yol açacaktır. Gençleri sorun çıkartan bir topluluktan çıkartıp, onları sorun çözen, üreten bir konuma getirmek faydalı olacaktır.

Ülkemizde gençlerin siyasal katılımdan anlaşılan, onların gençlik teşkilatlarına üye olmaları, sportif aktivitelerde bulunmaları anlaşılmaktadır. Gençlerin katılımlarını bunlarla sınırlı tutmak yanlıştır. Geçmişte üniversitelerdeki öğrenci

hareketliliği sonucunda çıkan olaylardan dolayı ailelerin endişelenmesi gençliğin siyasal katılımını olumsuz etkilemektedir. Pek çok STK' da bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Çocuklarımızın ve gençlerimiz bir sınav maratonuna itilmiş olması onların siyasetle ilgilenmelerine fırsat vermemektedir. Gençlerin siyasete girmeleri, siyasi parti teşkilatlarına katılmalarındaki faktörler, ailenin siyasetle aktif şekilde ilgilenmeleri yanında, gençlerin diğer bir amacı ise bir kimlik edinmek istemeleridir. 1980'lerde genç olanlar artık birer ebeveynlerdir. Kendi yaşadıklarından dolayı bu ebeveynler, çocuklarının siyasetle ilgilenmelerine pek sıcak bakmamaktadırlar. Siyasal katılım aileden başlayıp, okulla devam etmektedir. Gençlik aile içindeki olaylara ne kadar çok katılırsa, toplumsal ve siyasal katılıma da o derece yüksek istek duymaktadır. Okullardaki katılım çeşitliliği eğitsel kol çalışmaları ile birlikte sağlanmaya çalışılmaktadır. Fakat çocuklar özel ilgi alanları ve becerileri yeterince değerlendirilmemekle beraber bu da çocuklarımızın ve gençlerimizin karamsarlığa düşmesine sebep vermektedir.¹⁰³

Türkiye'de gençliğin siyasetle ilgisine dair 12 Eylül'den bu yana hiç eksik olmayan bir memnuniyetsizlik söz konusu olmaktadır. 12 Eylül politikalarının gençlikle ilgili uygulaması bir kontrol ve depolitizasyonu hedef edinmiştir. 12 Eylül sonrasında, siyasete çok büyük bir günahmış gibi bakan, kendinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen, dünyanın genel gidişatına ilgisiz bir gençlik çıkarmıştı. Bu gençlik tipine 12 Eylül öncesinin anarşi ortamının meşhur örgüt isimlerine atıfla Sev-Genç deniliyordu. Sev-Genç, 12 Eylül'ün üretimi olarak siyaset özlemi çekenlerin olumsuz gençlik tipini yansıtıyordu.¹⁰⁴

8. Türk Gençliğinin Katılım Bilinci

Türkiye'nin demografik yapısı, dünyanın az ülkesinde bulunan bir grafik arz etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun rakamlarına göre ülke nüfusunun yüzde 55'i 25 yaşın altında iken, ise 35 yaşın altında olanlar yüzde 70,8 oranındadır. Son on yılın verileri de Türkiye'de 15–24 yaş kuşağında 12 milyondan fazla genç olduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁰³ www.yerelsiyaset.com/v2/index.php?goster=ayrinti&id=820, Esen Adem, Selçuklu Bld. Bşk,

¹⁰⁴ <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/default.aspx?i=2105&y=YasinAktay>

Gençlerimiz, nüfus yoğunluğu itibariyle Türkiye'nin en fazla önem verilmesi gereken kesimi olmakla birlikte, bu dinamiği değerlendiremeyen bir anlayışın döneminde hayata atılmaktadırlar. Ülke meselelerine duyarlı olmakla birlikte, duyarlılığı ile etkinliği ters orantılı bir gençliğe sahip olduğumuz gözükmektedir. Ailede başlayarak, okulda, iş hayatında ve sosyal hayatta zincirleme olarak süregelen katılım engelleri, özgür düşüncenin, paylaşımın, üretimin ve nihayetinde sağlıklı bir yarına ulaşmanın engellerini oluşturmaktadır.

Gençlerimizin bu sorunların çözüme ulaşmasında inisiyatif alabilmesi ve etkin hale gelmesi için katılım yolunda karşılaştıkları engellerin aşılmasında yol gösterilmesine, desteğe, kendine güvenildiğini, inanıldığını hissetmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapalı kapılar aralandığında gelişecek sinerji ile Türk gençlik dinamiğini harekete geçirerek, ayağa kaldıracaktır.

Ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel mirasını devralacak gençlik dinamiği en çok yatırım yapılması gereken toplum kesimidir ve Türkiye'nin de artık bu gerçekle hareket etmesi gerekmektedir. Çağdaş dünyanın ürettiği olanaklar bütünü, gençleri bilgi sağanağına tutmakta; bunun yanı sıra, toplumsal yapımızın yarası olan katılım bilinç ve duyarlılığının yerleşmemesi, gençleri bireyselliğe yönlendirmektedir. Oysa gençlerimiz, ülke gerçekleri ile tanıştıkları eğitim döneminde hedef koyarak ilerlemeyi, bu hedeflerin bireysel değil toplumsal bütüne hizmet ettiği takdirde hem kendileri hem ülke için kazanım ortaya koyacağını öğrenmeleri gerekli olacaktır.¹⁰⁵

9. Seçilme Yaşının 25'e Düşmesi

Dünyada demokrasinin yerleştiği ülkelere bakıldığında seçilme yaşının epey düşük olduğu ortaya çıkıyor. Mesela Almanya seçilme yaşını 18 olarak uygularken, İngiltere 21, Fransa 23, ABD'de 25 olarak uyguluyor. Türkiye'de de 2006 yılında yapılan bir değişiklikle seçilme yaşı 25'e düşürülmüştür. Türkiye'de Osmanlı döneminden bu yana yapılan seçimlerde uygulanan seçme ve seçilme yaşlarına baktığımızda Osmanlı'nın ilk seçiminden bu yana seçilme yaşının 25'e indirilmesi 130 yıl sonra alınmış tarihî bir karar.

Ülkemizin girmeye çalıştığı AB'nin lokomotif ülkelerinden biri olan Almanya'da gençlerin siyasete katılımı mahalle birimlerinde başlamaktadır. Mahalle,

---

¹⁰⁵ Köprülü Kemal, ARI Hareketi Genel Koordinatörü, www.gencnet.org/images/yayinlar/gencnet2.pdf

il ve bölge aşamaları sonunda genel merkez yönetiminde çalışmalarını sürdürüp, tüm aşamaları seçimle gerçekleştirmektedirler. Bu süreçleri yaşamadan siyasette yer alanların, milletvekili ve yerel yönetici olma oranları yüzde 20'yi geçmemektedir.

Bu örnekten sonra ülkemizde seçilme yaşının 25'e düşürülmesi ile ilgili parti gençlik teşkilat başkanlarının görüşlerine de aşağıda kısaca değinilmiştir.

Anavatan Partisi Gençlik Kolları Başkanı Şehmus Arslan:

Bütün partiler genç kotasını mutlaka uygulamalı. Parti programında değil, tüzükte gençlere milletvekili listelerinde yer vereceklerini belirtmelidirler. Aksi takdirde bu yasa, sadece kağıt üzerinde kalır, sadece kanun hükmünde geçerliliği olur. Temsili 2,3 genç vekil olur mecliste bu da meclisin gençleştiği anlamına gelmez” demiş.

Demokratik Sol Parti (DSP) Gençlik Kolları Başkanı Emrah Konuralp:

Seçme ve seçilme yaşı eşitliği sağlanmalı. Seçilebilme yaşının düşürülmesi, gençliğin siyasete katılımına katkı sağlayacaktır. Fakat yeterli olmayacaktır. Türk demokrasinin ve siyasal kurumlarının yapılarının da gençliğin katılımını özendirerek ve artıracak biçimde yeniden Düzenlenmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Parti Meclisi Üyesi Ayhan Yalçınkaya:

25 yaşında milletvekili olmak güdüleyici olmakla birlikte yetersizdir. Gençliğin siyasete katılımı sadece parlamentoda genç milletvekili sayısını artırmakla eş görülemez. Eğer bu karar “gençliğin siyasete etkin katılımını sağlamak” amacıyla alınmış bir karar ise, bunun yeterli olduğunu düşünmek de yapılan değişikliğin samimiyetten uzak bir oy avcılığı olduğunu gösterir. Gençliğin siyasete katılımını sağlamaya yönelik adımlar atabilmek için gençliğin neden siyasette etkin yer alamadığının yanıtını aramak gereklidir. Eğer bu yanıt bizi “Gençlik milletvekili olamadığı için siyasetten uzak duruyor” sonucuna götürüyorsa o halde bu düzenleme gençliğin siyasete etkin katılımını sağlamak için yeterli olacaktır. Eğer bir ülkede başbakanlık yapmış insanlar, bakanlar, milletvekilleri aleni yolsuzluk hırsızlık yaptıkları halde cezalarını çekmiyorlarsa siyasetle uğraşan gençler bu manzarayı tersine çevirmek için gayret gösterirler. Onların bu gayretlerinin önündeki engelleri kaldırmak gerekmektedir. Gençler siyaseti milletvekili olmak için yapmazlar. Dolayısıyla hedefleri bir sonraki genel seçimlere endeksli hedefler olmaz. Gençlere siyasi parti içinde büyükleriyle eşit koşullarda yarışabilme hakkı tanınmalıdır. Okullarında dernekleşebilme, sendikalı olabilme önündeki de engellerin kaldırılması,

parti içinde oy hakkının sağlanabilmesi gereklidir. 12 Eylül öncesinde siyasi parti gençlik kollarında bulunan doğal delegelik ve oy hakkının yeniden tanınması siyasi partiler yasasının değiştirilmesine bağlıdır” demiş.

Doğru Yol Partisi (DYP) Gençlik Kolları Başkanı Gültekin Uysal:

Gençlerin siyasete aktif katılımını sağlayan zihni dönüşüm siyasi sistemimize yerleşmeli. 18 yaşında reşit kabul ettiğimiz ve birçok yükümlülükle baş başa bıraktığımız gençliğin, Özellikle siyaset noktasında sorumluluk mevkiine ancak 30 yaşında kazanması ciddi bir adaletsizlik oluşturuyordu. Ülkemizde insanlar bir nevi 30 yaşına kadar siyasi hakları bakımından kısıtlı olarak yapıyorlar. Bugün bu kısıtlılığı ortadan kaldıracak ve gençleri meclise taşıyacak Anayasa değişikliği önerisi bu noktada önemli bir gelişme hiç şüphesiz. Birçok batılı ülkede seçilme yaşı sınırı daha alt seviyelerdedir” demiş. 25 yaş, girmek istediğimiz Avrupa Birliği’ne üye veya aday ülkelerdeki milletvekili seçilme yaşları arasındaki en yüksek yaştır. Bunu da, sadece üç ülke uygulamaktadır. İtalya, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Almanya, Hollanda, Danimarka gibi sayılı ülkelerinde içinde bulunduğu 18 Avrupa ülkesinde seçilme yaşı 18, Avusturya’da 20, Belçika, İngiltere, İrlanda ve Lüksemburg’da 21, Fransa’da 23, İtalya ve Yunanistan’da 25 olarak uygulanmaktadır (Tablo 2). Gençlik potansiyelinin bu kadar yüksek olan bir ülkenin, başta gençlik politikaları olmak üzere ülkemizin kronikleşen tüm meselelerine, gençliğin dilinden anlayan ve yeni gelişen sorunları anlayabilecek kendi temsilcilerinin de katılımıyla çözmesi mümkündür.¹⁰⁶

Tablo 2. Avrupa Ülkelerinde Seçilme Yaşları

Ülkeler	Oran
Avusturya	18
Belçika	20
İngiltere	21
İrlanda	21
Lüksemburg	21
Fransa	23
İtalya	25
Yunanistan	25

Kaynak: Elif Çiftçi, Ekonomi Dergisi

¹⁰⁶ Çiftçi Elif, Ekonometri Dergisi, 19. Sayı, Eylül-Ekim 2006, s.35–36

Bu görüşlerden sonra partilerin gençlik teşkilat başkanlarının siyasetten beklentileri ise şöyledir; ¹⁰⁷

DYP Gençlik Kolları Başkanı A. Metin Halas:

“Gençlerin şu an tek dertleri hızla fakirleşen ülkemizden kaçmak. Bu durum bizler için onur kırıcı. Bizleri sefaletten çıkaracak olan kurum siyasi kurumdur. Gençler, siyaset kurumunun kendisini yenileyebilmesi adına itici bir güç olacaktır.”

CHP Gençlik Kolları Başkanı Celal Yazıcı:

“Gençliğin siyasetten beklentisi kalmadı. Bu yüzden biz parti olarak gençlerin bilinç sahibi olmaları için çalışıyoruz. Çünkü siyaset konusunda bilinçli gençlerin yetiştiği bir ülkenin geleceği de parlaktır. Siyasi partilerden ilgilenen gençlerin sayılarında ki düşüklük aynı zamanda gençlerin siyasete nasıl baktığını da gözler önüne seriyor. Gençler, siyasetten umutsuz. Bu umudu yeniden yaşatacak siyasetçiler iş başına gelmediği müddetçe umut yeşermez”.

SP Gençlik Kolları Başkanı Mehmet Ünal:

“Türkiye'deki siyaset halktan kopuk yürütülmeye çalışılmaktadır. Halkımızın her gün artan sorunları, hakim siyaset anlayışının çözüm üreten değil sorun kaynağı olduğu düşüncesi doğurmaktadır. Siyasetin yüksek değerler için yapılmasını, ayırımı tabi tutulmadan hizmetlerin sunulmasını istiyoruz. Türkiye'deki arzu ettiğimiz siyasi anlayış ve birlikte yaşama üzerine inşa edilmelidir. Herkes için aş, iş ve özgürlük istiyoruz”.

MHP Gençlik Kolları Başkanı Levent Temiz:

“Türk insanının milli ve manevi değerleri göz önünde tutularak yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik problemlere çözüm üretmesini ve idealist kadroların ülke yönetiminde aktif olmalarını bekliyoruz. Bağımsızlığımızı gölgeleyecek dayatmalara boyun eğilmemesini istiyoruz. Umutluyuz, umutlu olmak zorundayız. Yaşadığımız problemlerin aşılması mümkün ve Türk milleti bu zorlukları aşacak yeteneğe sahip bir millettir”.

AKP Gençlik Kolları Başkanı Şenol Kazancı:

“AKP kurulması ile birlikte gençliğin siyasete bakışı değişmiştir. Çünkü gençlerin beklentilerini göz önünde bulundurduk. Bu da tabanını gençlerin oluşturduğu bir parti olmamızı sağladı. Siyasetten ümitliyiz ve tüm gençliği siyasetin

---

¹⁰⁷ <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2002/AGUSTOS/13/gundem.html>

içinde görmek istiyoruz. Bugün Türkiye Gençliği siyasetten soğumuş. Ancak kendisi içinde yer alır ve yetki ile sorumluluğu beraber kullanırsa buna olan güveni tekrar tesis olur inancındayız”.

ANAP Gençlik Kolları Başkanı Murat Ayna:

“Bütün demokrat ülkelerde olduğu gibi her türlü sorunun çözümünü siyasetçilerden bekliyoruz. Bunlar görevlerini yerine getiremediğinden dolayı özellikle gençler siyaset kurumuna katkıda bulunmakta zorlanıyorlar. Aslında sorunların çözümü basit ancak sorunların çözümü için özveri gerekiyor. Gençler eğitim ve iş alanında yaşadıkları sorunlarının sebebi olarak her zaman siyasileri görüyor. Gençlik sorunları gördükçe bunların nasıl çözüleceğini düşünerek büyüyorlar. Gençler siyasete girmeli”.

BBP Gençlik Kolları Başkanı Resul Aşkın:

“İnanan ve inandığı gibi yaşamak isteyen her insan siyasetle ilgilenmek zorundadır. Çünkü her fikrin kendine özgü bir siyaseti vardır. Yapacağımız siyasi tercihler ya bize aynı kaderi yaşatmaya devam edecek ya da Türkiye'yi yeniden bir Kuvvay-ı Milliye ruhuyla ayağa kaldırıp hak ettiğimiz yere getirecektir. Biz gençler bugün ki gibi çeşitli localar ve medya patronları tarafından siyasete sokulmuş kişilerden değil, milletin desteğini alarak gelen siyasilerden umutluyuz”.

LDP Gençlik Kolları Genel Başkanı İbrahim Temur:

“Siyasetten değil, ama getirecekleri siyasi düzenden beklentilerimiz var. Siyasete getireceğimiz kaliteyle hem bütün ülke hem de gençlerin istifade edeceğini düşünüyorum. Dışardan siyaseti eleştirmek yerine içeri girip değiştirmeyi düşünüyoruz. Siyasetten elbette umutluyuz. Gençliği, umut olarak algılamak lazımdır. Ankara'daki köhnemiş siyaseti, iki kelimeyi bir araya getiremeyen bakanların, milletvekillerinin anlayışlarını biz yıkacağız” diyerek parti teşkilatlarının ve kendilerinin, gençliğin siyasetle ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir.

10. Anketler ve Değerlendirmeler

Bu çalışmanın konusu, Türk gençliğinin siyasete nasıl baktığını, siyasetten kendisi ve ülkesi için neler beklediğine ilişkin sorulara bir karşılık bulmak amacındadır. Fakat burada görüşülen gençler elbette ki tüm ülke gençliğinin fikrini beyan edecek nitelikte değildir.

Anket yönetimi uygulanarak yapılan bu çalışmada, çeşitli kuruluşlar ve şirketlerin yaptıkları anketlerin yanında, Gazi Üniversitesi ve Orta Doğu Üniversitesinde öğrencilerle görüşülerek yapılan anketler bulunmaktadır. Bu çalışmada gençlerin siyasetten ne anladıkları ve beledikleri, bu konular üzerinde genel eğilimlerinin ne olduğu konusuna odaklandığı için anket yöntemi benimsenmiştir. Ayrıca bu anket çalışmasının yanında, bazı kurum ve kuruluşlarca zaman zaman gençlik üzerine yapılmış olan anketlerden de faydalanılacaktır ve oralardan da örnekler alınacaktır.

Çalışmanın amacına uygun olarak ankette, gençliğin siyasetle ne derece ilgili olduğu ve gelecekte neler belediklerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu bağlamda anketin cevap aradığı sorular şu şekilde sıralanabilir:

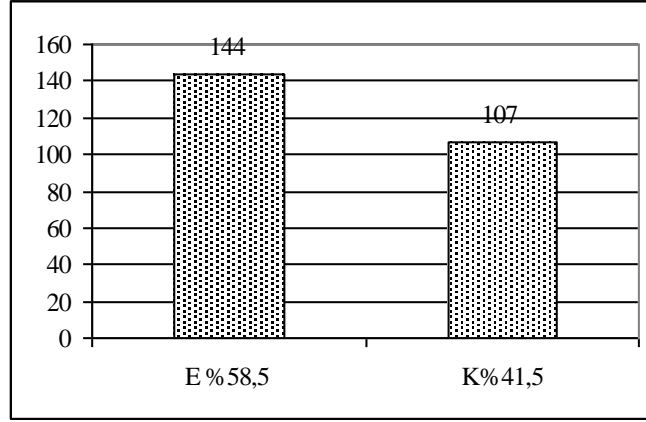
- i) Üniversite gençliği siyasetle ilgileniyor mu?
- ii) Siyasete aktif mi, yoksa pasif olarak mı ilgileniyorlar?
- iii) Kendi siyasi görüşlerine uygun bir parti ve siyaset adamı var mı?
- iv) Kimlik tartışları hakkında ne diyorlar?
- v) Gelecekte ne derece umutlular?
- vi) Hükümetin genel politikaları ve özelde gençlik çalışmaları hakkındaki düşündükleri nelerdir?
- vii) Türkiye'nin öncelikli çözmesi gereken sorunları nelerdir?
- viii) AB hakkında ne düşünüyorlar? Başka alternatifler olabilir mi?
- ix) Seçilme yaşının indirilmesi gençlik için ne derece önemli?

10.1. Bulgular

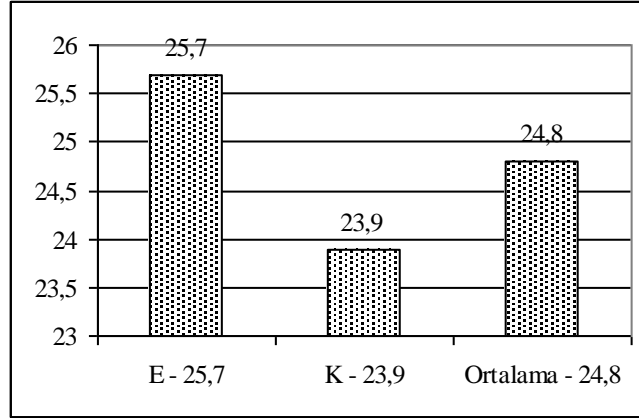
10.1.1. Deneklerin Demografik Özellikleri

Anket çalışmasına, Gazi Üniversitesi ve ODTÜ öğrencilerinden 281 öğrenci katılmıştır. Gazi Üniversitesinden 96 erkek öğrenci, 77 kız öğrenci, ODTÜ'den ise 48 erkek öğrenci, 30 kız öğrenci katılmıştır. Anketimize Gazi Üniversitesinden katılan erkek öğrencilerin yaş ortalaması 25,4 çıkmıştır. Kız öğrencilerin yaş ortalaması 22,2 çıkmıştır. Ankete ODTÜ'den katılan erkek öğrencilerin yaş ortalaması 26 iken, kız öğrencilerin yaş ortalaması ise 25,6 çıkmıştır. İki üniversitenin yaş ortalaması erkeklerde yüzde 25,7 oranında olurken, kızlarda yüzde 23,9 oranında olmuştur.

Gazi Üniversitesi ve ODTÜ'lü Gençlerin Cinsiyet Dağılımı

Gazi Üniversitesi ve ODTÜ'lü Gençlerin Yaş Dağılımı

Tablo 3. Deneklerin Cinsiyet ve Yaş Durumlarına Göre Dağılımı (%)

Denekler	Oran
Erkek öğrenci oranı	58,5
Kız öğrenci oranı	41,5
Erkek öğrenci yaş ortalaması	25,7
Kız öğrenci yaş ortalaması	23,9

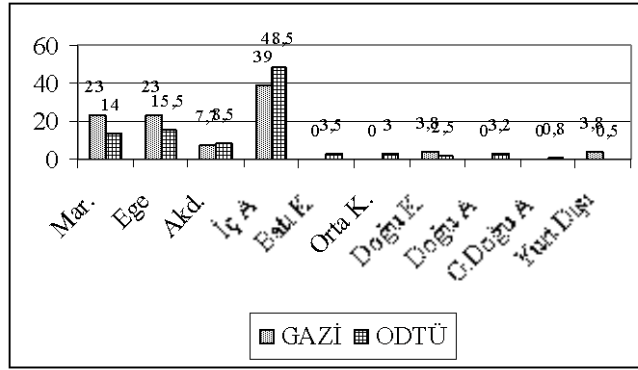
10.1.2. Denek Ailelerinin Yaşadıkları Bölgeler

Ankete katılan gençlerin ailelerinin yüzde 43,75'i İç Anadolu bölgesinde yaşıyor. İkinciliği yüzde 19,25 ile Marmara ve üçüncü ise yüzde 18,5 ile Ege Bölgesi ağırlıklı. Buradan, öğrenci ailelerinin yüzde 81,5'i batı bölgelerinde yaşıyor sonucunu çıkartabiliriz. Ayrıca ailelerin aylık gelirleri ortalaması da sorulmuş ve çıkan sonuç aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Denek Ailelerinin Yaşadıkları Bölgeler (%)

Bölgeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Marmara	23	14
Ege	23	15,5
Akdeniz	7,7	8,5
İç Anadolu	39	48,5
Batı Karadeniz	0	3,5
Orta Karadeniz	0	3
Doğu Karadeniz	3,8	2,5
Doğu Anadolu	0	3,2
Güneydoğu Anadolu	0	0,8
Yurt dışı	3,8	0,5

Aileniz Hangi Bölgede Yaşıyor? (%)

Tablo 5. Denek Ailelerinin Gelir Düzeyleri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
500 YTL - 999 YTL	15,4	34,6
1000 YTL - 1499 YTL	30,8	28,7
1500 YTL - 1999 YTL	11,5	19,8
2000 YTL üstü	42,3	16,9

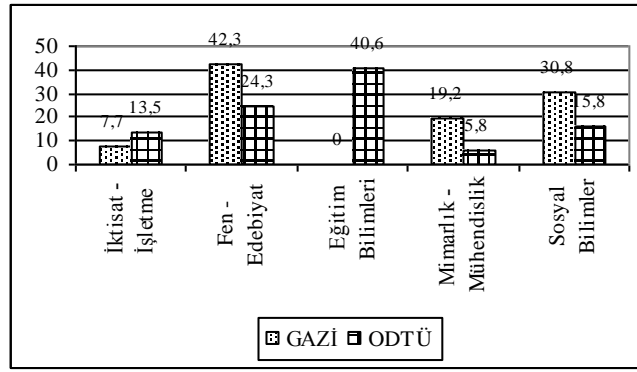
10.1.3. Deneklerin Okudukları Fakülteler

Ankete katılan gençlerin yüzde 33,3'ü Fen-Edebiyat bölümünde, yüzde 23,3'ü Sosyal Bilimlerinde okuyorlar. Geri kalanlar içinde Eğitim Fakültesinde okuyanların oranı yüzde 20,3 çıkıyor. Dördüncü sırada Mimarlık-Mühendislik Fakültesi yüzde 12,5 oranında çıkmış. Son sırada da yüzde 10,6 ile İktisat-İşletme Fakültesinde okuyanlar öğrenciler bulunmakta.

Tablo 6. Okudukları Fakülteler (%)

Fakülteler	GAZİ (Oran)	ODTÜ (Oran)
İktisat - İşletme	7,7	13,5
Fen - Edebiyat	42,3	24,3
Eğitim Bilimleri	0	40,6
Mimarlık - Mühendislik	19,2	5,8
Sosyal Bilimler	30,8	15,8

Hangi Fakültede Okuyorsunuz? (%)

10.2. Gençlerin Siyasete ve Geleceğe Bakışları

Sorularımız ankette yer aldığı şekilde aktarılacak ve alınan sonuçlar kısaca yorumlanacaktır. Bu anket çalışmasının yanında aynı sorular, ya da benzer sorularla daha önceden akademik çalışmalar, kurum ve kuruluşların yapmış oldukları soruları içeren anket çalışmaları da yorumların içinde değerlendirilecektir.

10.2.1. Gençlerin Siyasetle İlgili Düzeyleri

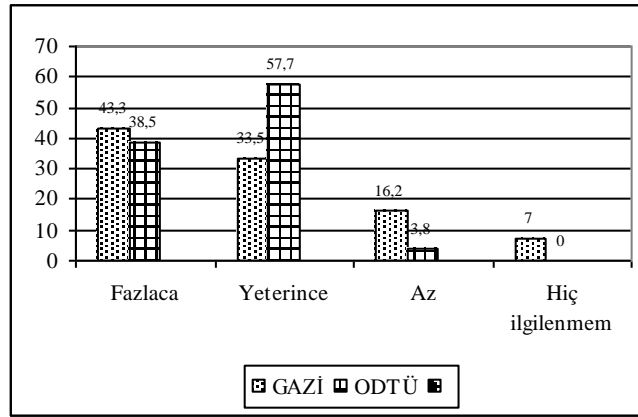
Anket çalışmamıza katılan üniversiteli gençlerden cevaplamalarını istediğimiz ilk soru, *siyasetle ne derece* ne ilgilendiklerinin belirtilmesi istenilmiştir. Bu soruya verilen cevapların toplam cevaplar içindeki yüzde payı aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. Siyasete İlgili Dereceleri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Fazlaca	38,5	43,3
Yeterince	57,7	33,5
Az	3,8	16,2
Hiç ilgilenmem	0	7

Görüldüğü gibi verilen yanıtlar içinde iki üniversite arasında farklılıklar vardır. Gazi Üniversiteli gençler, yüzde 43,3 gibi bir oranla *siyasetle fazlaca* ilgilendiklerini belirtirken, ODTÜ'lü gençlerde bu oran yüzde 38,5 ile Gazi Üniversitesine yakın bir değer almıştır. ODTÜ'lü gençlerden çıkan en yüksek sonuç ise *siyasetle yeterince* ilgilendikleri olmuştur. Bu ifade Gazi Üniversiteli gençlerde yüzde 33,5 oranında olmuştur. Gazi Üniversiteli gençlerde *siyasetle az* ilgilenenlerin oranı yüzde 16,2 iken bu ifade ODTÜ'de yüzde 3,8 olmuştur. Son ifade olan *siyasetle hiç ilgilenmem* cevabı ise Gazi üniversitesinde yüzde 7 iken, ODTÜ'de bu ifadeyi işaretleyen öğrenci olmamıştır. Gençlerden siyasetle ne derece ilgilendikleri sorusuna cevaplarında fazla ifade seçeneğine yer verilmemiştir. Bunun sebebi de gerçekten ilgilenip ilgilenmediklerini öğrenmek olmuştur. Çıkan sonuçlarda gençlerin yarısından fazlaca bir kısmı siyasetle ilgilendiklerini ortaya çıkarıyor.

Siyasetle Ne Derece İlgilisiniz? (%)

10.2.2. Gençlerin Siyaseti Takipteki Öncelik Yerleri

Ankete katılan gençlerin yarısından fazla bir kısmının siyasetle ilgilendikleri ortaya çıktıktan sonra *siyaseti nereden takip* ettikleri hakkında bilgi almak için ikinci sorumuzu yönelttik. Aşağıda bu soruya verilen cevapların yüzdeleri bulunmaktadır.

Tablo 8. Siyaseti Takipte Öncelik Yeri (%)

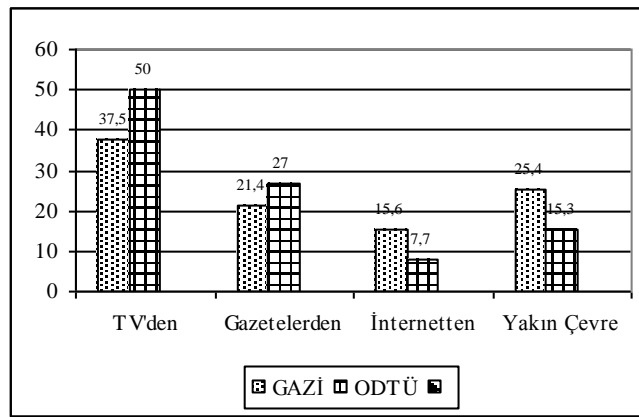
İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Televizyondan	50	37,5
Gazetelerden	27	21,4
İnternette	7,7	15,6
Yakın çevremden	15,3	25,4

Gençlerin *siyaseti nereden takip ediyorsunuz* sorusuna verdikleri cevapların önemli bir çoğunluğunda *televizyondan* ifadesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu oran ODTÜ’de yüzde 50 olurken, Gazi Üniversitesinde yüzde 37,5 gibi azımsanmayacak bir orandadır. Gençlerin siyaseti takipteki ikinci kaynakları ise *gazeteler* olmuştur. Bu oran ODTÜ’de yüzde 27 iken, Gazi Üniversitesinde yüzde 21,4 olmuştur.

Çağımızda teknoloji hızla geliştiğinden dolayı gelişmeleri yakın takip etmemize yardımcı olmaktadır. Gençlerde bu soruya verdikleri cevaplar içinde *internetten* faydalanıp siyaseti takip edenlerin oranı ODTÜ’de 7,7 iken, bu oran Gazi Üniversitesinde yaklaşık ODTÜ’nün iki katı çıkmış ve yüzde 15,6 oranında olmuştur. Bütün bunlardan başka siyaseti *yakın çevresinden* takip edenler ise Gazi Üniversitesinde yüzde 25,4, ODTÜ’de ise yüzde 15,3 olmuştur. Bu sonuçlar medyanın insanlar üzerindeki bilgilendirici özelliğini açıkça ortaya çıkarmaktadır. Tabi buda medyanın üzerine düşen görevi oldukça zorlaştırıyor.

Medya burada hayata yeni atılan gençleri doğru bilgilendirmek konusunda oldukça hassas davranmak gerektiğini bilmek ve buna göre hareket etmek gerektiğini bir kez daha değerlendirmesi gerekebilecektir.

Siyaseti Nereden Takip Ediyorsunuz?

10.2.3. Gençliğin Destekledikleri Partilere İlgileri

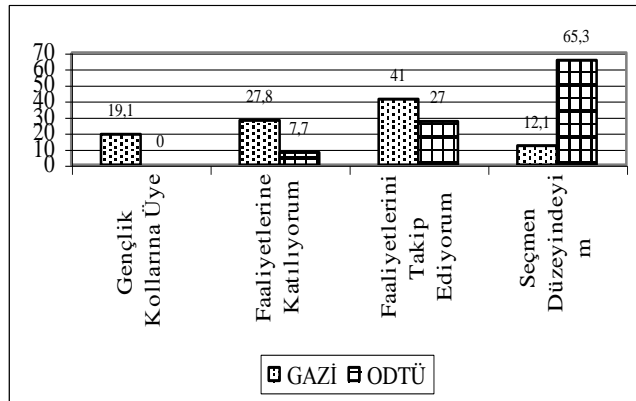
Gençlik kollarına üye olup, siyasetin içinde olan gençler arasında Gazi Üniversitesindeki oran yüzde 19,1 olarak çıkmıştır. Bu ifadeyi ODTÜ'lü gençler işaretlememişlerdir. Yani ODTÜ'den herhangi bir partinin *gençlik kollarına* üye olan genç bulunmamaktadır. Buda Gazi Üniversiteli gençlerin, ODTÜ'lü gençlere göre siyaseti daha yakından takip ettiklerini ortaya koymaktadır. Gazi Üniversiteli gençler yüzde 27,8 ile *destekledikleri partinin faaliyetlerine* katıldıklarını bildirmişlerdir. Bu oran ODTÜ'lü gençlerde yüzde 7,7 olarak ortaya çıkmıştır. Gençlik kollarına üye olanlardan ve faaliyetlerine katılanlardan başka, Gazi Üniversitesinde yüzde 41 ile en yüksek şıkkın işaretlendiği *faaliyetlerini takip edenler* var. Bu şıkkın ODTÜ'lü gençlerdeki oranı ise, bu soruya verdikleri en yüksek ifade ile yüzde 27 olmuştur. ODTÜ'lü gençler siyasette yüzde 65,3 ile *seçmen düzeyinde* kalmayı tercih etmişler. Bu oran Gazi Üniversiteli gençlerde yüzde 12,1 oranında çıkmıştır.

Tablo 9. Destekleyicisi Oldukları Partiye İlgili Düzeyleri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Gençlik kollarına üyeyim	0	19,1
Faaliyetlerine katılıyorum	7,7	27,8
Faaliyetlerini takip ediyorum	27	41
Seçmen düzeyindeyim	65,3	12,1

ODTÜ'lü ve Gazi Üniversiteli gençlerin yaklaşık yarısı, siyasi partilere üye olmak ve siyaseti içinden takip etmek, olaylar hakkında kaynağından bilgi edinmek yerine, seçmen düzeyinde kalmayı tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Buradaki sorunların araştırılıp gençlerin daha erken yaşlarda siyasetin içinde olmaları hem kendileri hem de ülke için daha olumlu sonuçlar vereceğini daha önceki bölümlerde açıklamıştık.

Destekleyicisi Olduğunuz Partiye İlginiz Ne Düzeyde? (%)

Ayrıca Gökçe’de çalışmasında, 18 yaş üstü 2945 kişi ile gerçekleştirilen ve yüzde 30,8’i 18-24 yaş grubu arasındaki genç nüfusun oluşturduğu deneklere *bugün seçim olsa kime oy verirsiniz* diye bir soru yönetilmiş. Ankette ortaya çıkan genel parti tercihlerinin, 18 – 24 yaş arasındaki genç oylarının dağılımı aşağıdaki Tablo-10’da sıralanmıştır.¹⁰⁸

Türk gençliğinin siyasal katılım örüntüsünde gerçekleşmiş olabilecek değişimi gözlemleyebilmek amacıyla, Nisan 2003 tarihinde bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin 16–28 yaş arası nüfusunu temsil edecek bir kitleyi hedeflenen çalışma, STRATEJİ|GfK tarafından yürütülmüş ve toplam 1223 genç ankete katılmış. Bu çalışma bir önceki çalışma olan 1999 çalışması ile karşılaştırabilmek amacı ile gençlere sayılan siyasi etkinliklere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Tablo-11’de, 1999 – 2003 arasındaki gençliğin siyasete katılımının karşılaştırmasını yer almaktadır.

Tablo 10. Bugün Seçim Olsa Kime Oy Verecekleri Parti (%)

Parti Tercihleri	Genel Anket Sonucu	18-24 Yaş Anket Sonucu
AKP	26,7	8,22
CHP	16,9	5,20
DYP	8,2	2,52
MHP	10,8	3,32
GP	2,3	0,70
DEHAP/DTH	1,3	0,40
ANAP	4,3	1,32
SP	2,1	0,64
DSP	1,1	0,33
YTP	-	-
BBP	1,0	0,30
Diğer	1,9	0,58
Hiçbiri	5,8	1,78
Kararsız	12,9	3,97
Seçime gitmedim	13,4	4,12
Hatırlamıyorum	2,7	0,83
Cevap yok	4,7	1,44

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

¹⁰⁸ Gökçe Gülise, a.g.e. , s.119

Aşağıdaki Tablo-11 incelendiğinde öncelikle göze çarpan olgu, genel olarak bütün siyasal katılım türlerinde 1999'dan bugüne bir azalma olduğudur. Sonuç olarak oy verme ve her iki türde de dilekçe imzalama haricindeki katılım türlerinde Türk gençlerinin katıl(a)ma sorununun olduğunu sonuç olarak çıkarmak yanlış olmayacaktır. 1999 ve 2003 araştırmalarında Türk gençliğinin katılım örüntüsü; 1999 yılında yüzde 62 olan *oy verme* oranı 2003 yılında yüzde 51'e düşmüştür. Bir siyasi partinin kampanyasında *ev ev tanıtım* yapmak yüzde 71 oranında, *broşür dağıtmak* yüzde 70 oranında, *bir siyasi partinin gençlik kollarına üye olmak* yüzde 62, ya da *siyasi partiye gençlik kolları dışında üye olmak* yüzde 66 oranında olmuştur. Bir siyasi partiye üye olmak, gençlerin neredeyse konsensüs halinde reddettikleri katılım türleridir. Bu durum, Türk halkının genelinde siyasi partilere karşı olan güvensizlik ve bu tür siyasete olan inançsızlığın tezahürü olarak yorumlanabilmektedir.¹⁰⁹

Tablo 11. Gençliğin 1999–2003 Arası Siyasete Katılımı (%)

Siyasal Katılım Eylemleri	1999 Oranı (%)			2003 Oranı (%)		
	Evet	Hayır, Fırsat Olmadı	Yapmamayı Tercih Ettim	Evet	Hayır, Fırsat Olmadı	Yapmamayı Tercih Ettim
1999 – 2003						
Oy Kullanmak	61,9	33,8	4,3	52,6	39,2	8,2
Bir Siyasi Partinin Gençlik Koluna Üye Olmak	10	24,2	65,8	8,3	30,7	61
Bir Siyasi Partiye Gençlik Kolları Dışında Üye Olmak	6	22,9	71,1	3,5	29,9	66,6
Bir Siyasi Partinin veya Adayın Seçim Kampanyasında Ev Ev Tanıtım Yapmak	6,7	17,8	75,5	4,1	24,7	71,2
Bir Siyasi Partinin veya Adayın Seçim Kampanyasında Tanıtım Broşürü Dağıtmak	8,2	16,4	75,4	5,3	24	70,7
Yaşadığınız Şehir veya Mahalledeki Herhangi Bir Sorunla İlgili Yetkili Mercilere Dilekçe Yazmak	18	39,6	42,4	9,4	40,9	49,7
Sizi Doğrudan İlgilendiren Bir Sorunla İlgili Yetkili Belediye Veya Benzeri Mercilere Dilekçe Yazmak	20,7	38,3	41	10,2	44,2	45,5
Herhangi Bir Toplu Yürüyüş Eylemine Katılmak	12,8	15,1	72,1	9,4	26,6	64
Herhangi Bir Boykota Katılmak	7,9	15,3	76,7	6,4	26,9	66,7
İnternet Üzerinden Protesto	3,2	23,4	73,4	4,3	30,6	65,1
Siyasetle İlgili Bir STK	4,3	21,5	74,2	2,9	28	69,1

Kaynak: www.gencnet.org

¹⁰⁹ Erdoğan Emre, www.urbanhobbit.net/PDF/typp_turkish.pdf,

10.2.4. Siyasi Eğilimler

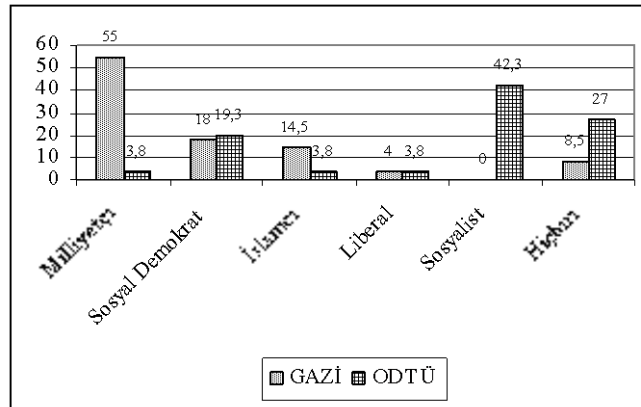
Anketimize katılan gençlerden, Gazi Üniversitesinde okuyanlar arasında *Milliyetçiyim* diyen yüzde 55'e karşılık, bu oran ODTÜ'lü gençler arasında yüzde 3,8 olmuştur. *Sosyalist* olduğunu yüzde 42,3 ile ifade eden ODTÜ'lü gençlere karşılık bu ifadenin Gazi Üniversiteli gençler arasında bulunduğu karşılık yüzde sıfırdır. Kendini *Sosyal Demokrat* görenler iki üniversitede birbirlerine yakınlardır. Bu oranlar Gazi Üniversitesinde yüzde 18, ODTÜ'lü gençler arasında yüzde 19,3 olmuştur. Siyasal tercihini *İslamcı* olarak niteleyen gençler Gazi Üniversitesinde yüzde 14,5 iken, ODTÜ'lü gençler arasında yüzde 3,8 olarak çıkmıştır. *Liberal* düşünceyi savunan gençler, Gazi Üniversitesinde yüzde 4, ODTÜ'lü gençler arasında yüzde 3,8 olmuştur. *Hiçbir* siyasi düşünceye sahip olmayan gençlerde, Gazi Üniversitesinde yüzde 8,5 iken, ODTÜ'de yüzde 27 olmuştur.

Tablo 12. Yakın Oldukları Siyasi Görüş (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Milliyetçi	3,8	55
Sosyal Demokrat	19,3	18
İslamcı	3,8	14,5
Liberal	3,8	4
Sosyalist	42,3	0
Hiçbiri	27	8,5

Buradan da anlaşılacağı gibi gençler siyasi tercihleri noktasında, içinde buldukları ortama göre siyasi düşünceleri de bu ortam tarafından etkilenerek ortama uygun bir şekilde tercihleri arz etmekte olduğu görülebilir.

Hangi Siyasi Görüşe Yakınsınız? (%)

Gençlerin siyasal eğilimlerini araştırdığımız çalışmamıza ek olarak Hürriyet Gazetesinin 9 Haziran 2006 tarihli sayısında yayınlanan 7568 öğrenci üzerinde uygulanan, yüzde 24,7’si Eğitim, yüzde 20’si Fen – Edebiyat, yüzde 19,8’ini Mühendislik, yüzde 18,9’u İktisadi ve İdari Bilimler, diğerlerini de 7 ayrı fakülte öğrencilerinin oluşturduğu “*Üniversite gençliğinin AB’ye bakışları*” isimli anketindeki gençlerin siyasal eğilimleri de aşağıdaki tabloda yüzdeleri ile listelenmiştir.

Tablo 13. Milliyetçi – Muhafazakar Görüşe Yakınlık Dereceleri (%)

İfadeler	Milliyetçi (Oran)	Muhafazakar(Oran)
Çok Yakın Hissedenler	17,1	8,1
Yakın Hissedenler	35,1	22,9
Çok Uzak Hissedenler	19,3	34
Uzak Hissedenler	11,8	17

Kaynak: 9 ,haziran 2006 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Tablo 14. Liberal, Sosyal Demokrat, Sosyalist Görüşe Yakınlık Dereceleri (%)

İfadeler	Liberal (Oran)	Sosyal-Demokrat (Oran)	Sosyalist (Oran)
Çok Yakın - Yakın Hissedenler	23,8	40,2	28
Çok Uzak Uzak Hissedenler	43,5	36,5	48,2

Kaynak: 9 ,haziran 2006 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Ayrıca 5 Mart 2008’de Eğitim-Sen Genel Başkanı Alaaddin Dinçer tarafından bir basın toplantısı ile “*Üniversitelerimiz*” başlıklı anketin sonuçları açıklanmıştır. Ankette gençlere *aşağıdaki siyasi görüşlerin hangisine daha yakın bir çizgidesiniz* başlığında bir soru yöneltilmiş. Gençlerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıdaki tablolarda gençlerin genel siyasi görüşleri, üniversiteler bazında gençlerin siyasi görüşleri ve fakülteler bazında siyasi görüşler olarak sıralanmıştır. ¹¹⁰

¹¹⁰ http://www.egitimsen.org.tr/down/050308_universitearastirma.doc

Tablo 15. Aşağıdaki Siyasi Görüşlerin Hangisine Yakın Bir Çizgidesiniz (%)

İfadeler	Oran
Milliyetçi-Yurtsever	13,1
Muhafazakar	4,8
Milliyetçi-Muhafazakar	10,2
Liberal Muhafazakar	0,5
Liberal	7,1
Ulusal sol	1,6
Cumhuriyetçi	2
Sosyal Demokrat	29,4
Sosyalist sol - Anarşist	26,7
Rasy. Hümanist	0,7
Konfed.	1,3
Yok	2,3
Diğer	0,5

Kaynak: Eğitim-Sen

Tablo 16. Üniversitelere Göre Gençlerin Siyasal Eğilimleri (%)

İfadeler	Çukurova (Oran)	Ankara (Oran)	KTÜ (Oran)	YYÜ (Oran)	Akdeniz (Oran)	ODTÜ (Oran)	Cumhuriyet (Oran)
Liberal	8,8	7,3	6,5	0	2,4	10,9	4,5
Milliyetçi - Yurtsever	17,1	9,6	30,7	3,4	4,8	3,7	19,7
Muhafazakar	8,8	1,9	5,2	2,2	9,5	1,7	9
Milliyetçi - Muhafazakar	8,8	8,3	22,9	1,1	11,9	5,4	14
Sos. Demokrat	33,7	34,8	18,3	42,7	38,1	27,9	21,3
Sosyalist Sol - Anarşist	16,1	32,6	3,9	22,5	31	40,1	26,6
Cumhuriyetçi - Atatürkçü	1	2,6	2	1,1	2,4	2,4	2
Konfed.	0	0	0	19,1	0	0	0
Yok	2,1	1	5,2	0	0	4,8	0,4
Rasy. Hümanist	1,6	0	0,7	3,4	0	0,3	0,4
Liberal Muh.	5	0,6	1,3	0	0	0,7	0
Ulusal sol	0,5	1,3	2	4,5	0	1,7	1,6
Diğer	1,6	0	1,3	0	0	0,3	0

Kaynak: Eğitim-Sen

Tablo 17. Fakültelere Göre Gençlerin Siyasal Eğilimleri (%)

İfadeler	Eğitim (Oran)	Ede-SosBil. (Oran)	İİBF (Oran)	Fen (Oran)	Müh-Mim (Oran)	Tıp (Oran)
Liberal	2,8	7,5	9,4	10	9	5,8
Milliyetçi- Yurtsever	19,1	9,7	15	11	9,7	8,1
Muhafazakar	6,7	4	4,3	2,1	5,4	3,5
Milliyetçi-Muh.	13	7,5	9,8	10	7,2	14
Sosyal Demokrat	27	28,2	33	31	27,6	36
Sosyalist sol -Anarşist	20,2	34,4	25	23	34,8	20
Cumhuriyetçi Atatürkçü	3,1	1,3	0,4	2,1	2,2	3,5
Konfed.	2	2,2	0,4	2,1	0,4	0
Yok	2,2	2,6	1,3	3,4	2,2	2,3
Rasy. Hümanist	0,8	0,9	0,4	1,4	0	1,2
Liberal Muhafazakar	0,3	0	0,4	1,4	0	2,3
Ulusal sol	1,1	1,8	1,3	2,1	1,4	3,5
Diğer	1,1	0	0,4	0	0,4	0

Kaynak: Eğitim-Sen

Milliyet gazetesinin 15 Eylül 2005 tarihli sayısında yüzde 41'i kız, yüzde 59'u erkek, toplam 4545 lise son sınıf öğrencisinin katılmış olduğu ankette gençlere, siyasi görüşleri hakkında bir soru yöneltilmiş. Gençlerin vermiş oldukları cevaplar aşağıdaki tabloda listelenmiştir. Anket; İstanbul, Ankara, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana, Kayseri, Samsun, Trabzon, Erzurum, Malatya ve Gaziantep'i kapsayan 12 il merkezinde, 5 farklı tip lisede (Düz, Anadolu, Meslek, İmam-hatip ve Özel Lise) uygulanmış.¹¹¹

Tablo 18. Liseli Gençlerin Siyasi Görüşleri (%)

İfadeler	(Oran)
Atatürkçü	57,4
Laik	49,4
Milliyetçi	47,6
İslamcı	30,4
Sağcı	16,1
Muhafazakar	12
Ülkücü	11,1
Devrimci	10,9
Sosyal Demokrat	10,7

Kaynak: 15 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

¹¹¹ Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 2005 Tarihli Sayısı, s.12

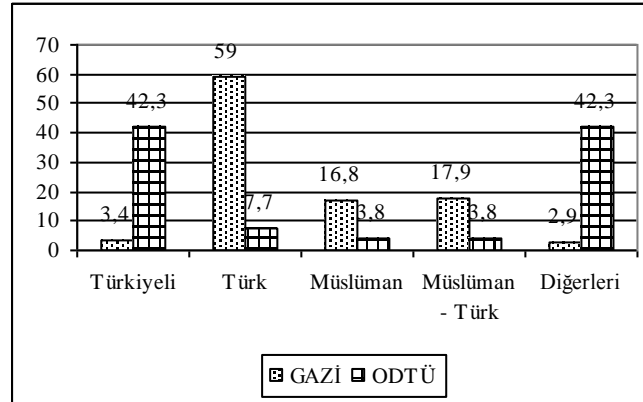
10.2.5. Kimlik Tercihleri

Kimlik tercihleri noktasında gençler, yarı yarıya Türk yada, Türkiyeliliği tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Gençlere *Kendinizi nasıl tanımlarsınız* diye bir soru yönelttiğimizde, verilen karşılık, Gazi üniversiteli gençler arasında yüzde 59 ile kendini *Türk* kimlikli olarak ifade edenler ilk sırada yer almaktadırlar. Bu ifadenin ODTÜ'lü gençlerde bulunduğu karşılık yüzde 7,7 olarak ortaya çıkmıştır. Kendisini *Türkiyeli* kimliğine sahip olarak ifade edenler ODTÜ'de yüzde 42,3 iken, Gazi Üniversitesinde bu oran yüzde 3,4 olup, ODTÜ'ye göre oldukça düşük çıkmıştır. Ayrıca ODTÜ'de en yüksek çıkan ikinci ifade ise *Diğerleri* ile yüzde 42,3 olmuştur. Bu ifadenin, Gazi Üniversitesinde bulunduğu karşılık yüzde 2,9 gibi ODTÜ'ye göre yine oldukça düşük bir yüzdedir. Gazi Üniversitesinde *Müslüman* kimliğini kabul edenlerin oranı yüzde 16,8 iken, bu oran ODTÜ'de yüzde 3,8 olarak ortaya çıkmıştır. *Müslüman – Türk* kimlikli Gazi Üniversiteli gençler yüzde 17,9 iken, ODTÜ'de yüzde 3,8 oranındaki genç bu kimliğe sahip olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 19. Kendilerini Tanımlamaları (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Türkiyeli	42,3	3,4
Türk	7,7	59
Müslüman	3,8	16,8
Müslüman – Türk	3,8	17,9
Diğerleri	42,3	2,9

Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız (%)

Milliyet gazetesinin 15 Eylül 2005 tarihli sayısında bu seferde gençlere kimlik tercihleri ile ilgili soru yöneltilmiş. Anketten çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.¹¹²

Tablo 20. Liseli Gençlerin Kimlik Tercihleri (%)

İfadeler	Oran
Türk Vatandaşı	38,1
Müslüman - Türk	24,2
Türk	19,1
Müslüman	16,4
Kürt	0,8
Alevi	0,6
Diğer	0,8

Kaynak: 15 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Ayrıca, bu sonuçlardan başka anketin yapıldığı 5 çeşit liseli gençlere birincil kimliğinizi nasıl tanımlarsınız diye yöneltilen soruya verilen cevaplar aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 21. Liseler Bazında Gençlerin Birincil Kimlik Tercihleri (%)

İfadeler	Türkiye Vatan.	Müslüman-Türk	Türk	Müslüman	Kürt	Alevi
Düz Lise	38,3	24,8	21,4	13,2	0,7	1,2
Anadolu Lisesi	34,4	22,4	31,4	8,6	0,5	0,6
Meslek Lisesi	52,9	16,4	13,5	15,6	1,2	0,5
İHL	27,8	31,6	5,6	33,2	0,9	0,1
Özel Lise	37,3	25,7	23,4	11,1	1	0,6
Toplam	38,1	24,2	19,1	16,4	0,8	0,6

Kaynak: 15 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

10.2.6. Gençlik ve Parti Liderleri

Yukarıda sorulardan sonra, gençlere *Türk siyasi hayatında gençliğe yön veren parti lideri kimdir* diye bir soru yönelttik. Çıkan sonuçta ODTÜ'lü gençlerin mevcut parti liderlerinden yüzde 83,3 gibi yüksek bir oranda memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. İlk sırada *Deniz Baykal*'ı beğenenler yüzde 9, ikinci sıradaki *Doğu Perinçek*'ten memnun olanlar yüzde 3,8, üçüncü sırada *Recep Tayyip Erdoğan*'ı beğenenler yüzde 2,6, dördüncü *Devlet Bahçeli*'den memnun olanlar ise yüzde 1,3 oranında ifade edilmiştir. ODTÜ'lü gençler *Erkan Mumcu* ve *Süleyman Soylu*'dan memnun olduklarını ifade etmemişler.

¹¹² Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 2005 Tarihli Sayısı, s.12

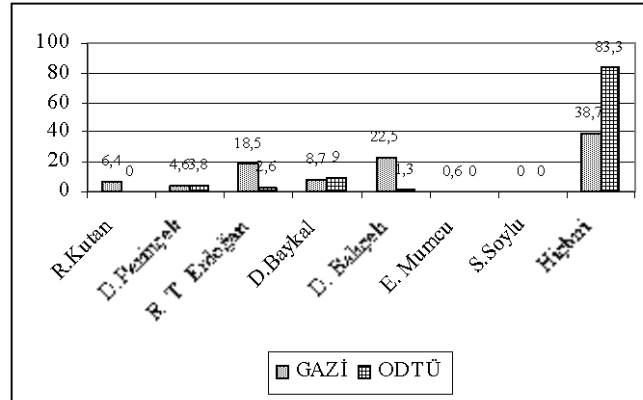

Gazi Üniversitesinde yüzde 22,5 ile ODTÜ’de dördüncü sırada yer alan *Devlet Bahçeli* birinci çıkarken, yüzde 18,5 ile *Recep Tayyip Erdoğan* ikinci, yüzde 8,7 ile de *Deniz Baykal* üçüncü çıkmışlardır. Dördüncü lider yüzde 6,4 ile *Recai Kutan*, yüzde 4,6 ile *Doğu Perinçek* beşinci, yüzde 0,6 ile *Erkan mumcu* altıncı çıkmıştır. *Süleyman Soylu* ise hiç işaretlenmemiştir. Bütün bunlardan daha yüksek bir oranda, yüzde 38,7 ile Gazi Üniversiteli gençlerde mevcut parti liderlerini beğenmediklerini belirtmişlerdir. Gençlik, bekli de bu sormuş olduğumuz sorunun sonucu ile siyasetle neden bu kadar ilgilenmediklerinin nedenini açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Gençlik mevcut parti liderlerinin değişmesinin gerektiğini açıkça ifade etmiş gibi gözükmektedirler. Gençlerin sorumuza verdikleri cevaplar Tablo-22’de sıralanmıştır.

Tablo 22. Türk Siyasetinde Gençliğe Yön Veren Parti Lideri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Recai Kutan	0	6,4
Doğu Perinçek	3,8	4,6
R. Tayyip Erdoğan	2,6	18,5
Deniz Baykal	9	8,7
Devlet Bahçeli	1,3	22,5
Erkan Mumcu	0	0,6
Süleyman Soylu	0	0
Hiçbiri	83,3	38,7

Gençliğe Yön Veren Parti Lideri Kimdir?

10.2.7. Gelecek Beklentileri

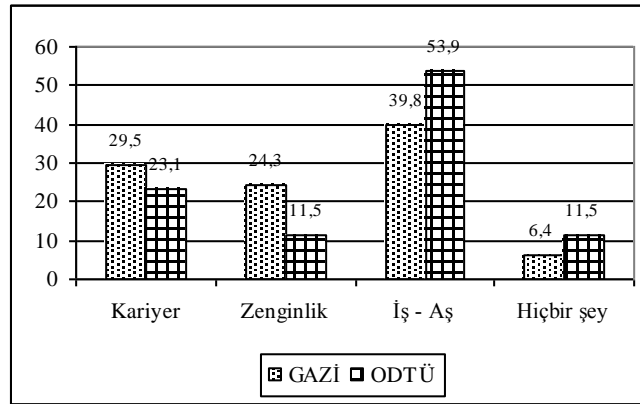
Ankette gençlere hayatlarının devamında, *Gelecekte ne bekliyorsunuz* sorusu yöneltilmiştir. Sorunun sonunda ortaya çıkan sonuçta, gençlerin öncelikleri ilk olarak *iş-aş* ifadesi çıkmıştır. Bu oran ODTÜ’lü gençler arasında yüzde 53,9 oranında çıkarken, Gazi Üniversitesinde aynı ifade kendini yüzde 39,8 olarak karşılık bulmuştur. İkinci en çok çıkan ifade ise *kariyer* ifade olmuştur. Kariyer beklentisindeki Gazi Üniversiteli gençler yüzde 29,5 çıkarken, ODTÜ’de 23,1 olmuştur. *Gelecekte zenginlik* bekleyen Gazi Üniversiteli gençler yüzde 24,3 olurken, ODTÜ’de bu ifade yüzde 11,5 olmuştur. *Gelecekte hiçbir beklentisi olmayan* gençlerde ODTÜ’de yüzde 11,5 olurken, Gazi Üniversitesinde 6,4 olmuştur.

Tablo 23. Gelecekte Beklentiler (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Kariyer	23,1	29,5
Zenginlik	11,5	24,3
İş – Aş	53,9	39,8
Hiçbir şey	11,5	6,4

Sorudan çıkan cevapta gençler arasında işsizlik korkusunun ön planda olduğu gözükmektedir. Bunun için şimdiden bu soruna bir çözüm bulma çabalarına yetkililerin girmesi gerekebilir. Gelecek kaygısı çeken gençler bu sorunun bir önce ortadan kaldırılmasını, ya da en azından en az düzeye düşürülmesini istemektedirler.

Gelecekte Ne Bekliyorsunuz? (%)

Gökçe'nin (2007) çalışmasında, genelin içindeki *gençlerin geleceğe güvenleri* hakkındaki sorulan soruya verdikleri cevapta aşağıda tablo olarak sunulmuştur.¹¹³

Tablo 24. Genel Değerlendirmede Gençlerin Geleceğe Güven Oranları (%)

İfadeler	Genel Anket Sonucu	18-24 Yaş Anket Sonucu
Umutluyum	36,6	11,27
Pek Umutlu Değilim	42,3	13,02
Hiç Umutlu Değilim	15,2	4,68
Fikrim Yok	5,9	1,81

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

Ankara Genç İş Adamları Derneği de (ANGİAD) Mayıs 2004'de ülke sorunlarına ve bunların çözüm yollarına katkı sağlamak amacıyla bir dizi araştırma ve eğitim çalışması düzenlemiştir. Ankara ilinde yapılan bu araştırma 18- 25 yaş gurubundan 900'ü bayan, 1143'ü erkek toplam 2043 denek üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada yöneltilen *genç olarak yarınlar nasıl bakıyorsunuz* başlıklı soruya gençlerin verdikleri cevap aşağıda sunulmuştur.¹¹⁴

Tablo 25. Genç Olarak Yarınlar Bakışları (%)

İfadeler	Oran
Umutsuzum	48,71
Umutla	33,63
Cevapsız	17,66

Kaynak: ANGİAD

Ayrıca, aynı anket çalışmasında gençlere *kişisel olarak yaşadığınız en büyük sıkıntı nedir* sorusu yöneltilmiş ve gençlerin vermiş oldukları cevaplarda bu sıkıntının neler olabileceği sorulmuş. Anket sonuçlarından çıkan ilk veri, gençlerimizin yarınlar ilişkin büyük kaygıları olduğudur. Yarın endişesi hisseden gençlik bu kaygıyı net bir şekilde tüm anketlerde göstermektedir.

Tablo 26. Kişisel Olarak Yaşadıkları En Büyük Sıkıntı (%)

İfadeler	Oran
İşsizlik Korkusu	37,87
Eğitim – Sağlık Gibi Temel Sorunlar	24,42
Yarın Endişesi	30,75
Genel Konular	5,35
Özel	1,61

Kaynak: ANGİAD

¹¹³ Gülise Gökçe, a.g.e., s.137

¹¹⁴ <http://www.met-aybilisim.com/eski/angiad/pdf/genclik.pdf>

Sabah Gazetesi -TNS Piar Araştırma şirketinin 2006 yılında, beraber yürüttüğü “Gençliğin Sesi” isimli anket çalışması 17 ilde, 2406 genç denek üzerinde uygulanmış. Bu çalışmada da gençlere gelecek hakkındaki düşüncelerine yönelik olarak soru yöneltilmiş. Çıkan sonuçta her 3 gençten biri geleceğin zor olacağı katinde. Kolay bir gelecek bekleyen gençler ile zor bir gelecek bekleyen gençler, yüzde 32,4 ile aynı oranda çıkmış. ¹¹⁵

Tablo 27. Gelecekte Beklentileri (%)

İfadeler	Oran
Zor Bir Gelecek	32,4
Kolay ve Eğlenceli Gelecek	32,4
Fikri Yok	36,3

Kaynak: 17 Ekim Tarihli Sabah Gazetesi

Aynı ankette öğrencilere *hayata bakışları* hakkındaki görüşleri de sorulmuş. Kendini değerli görenler yüzde 90 oranında, kendisiyle gurur duyanların oranı yüzde 89 oranında çıkarken, kendinden çok memnun olanların oranı yüzde 84 olmuş. Aileleri ile gurur duyanlar ise yüzde 79 oranında olmuş.

Tablo 28. Hayata Bakışları (%)

İfadeler	Oran
Kendim Değerliyim	90
Kendisiyle Gurur Duyanlar	89
Kendinden Çok Memnun	84
Aileleri Gurur Duyuyor	79

Kaynak: 17 Ekim Tarihli Sabah Gazetesi

10.2.8. Gençliğin Hükümeti Değerlendirmesi

12 Eylül'den 22 yıl, Anavatan Partisinden 11 yıl sonra tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi yönetiminin, gençliğin kendileri hakkında gerçekleştirmiş. *Hükümetin gençlik politikalarından memnun musunuz* sorumuza gençlerin vermiş oldukları cevaplar, iki üniversitede farklılık gösteriyor. ODTÜ'lü gençlerin yüzde 88,5'i *hiç memnun* olmadıklarını ifade etmişler. Gazi Üniversitesinde bu ifadenin karşılığı ODTÜ'nün yarısı kadar, yüzde 43,3 civarında olmuş. *Az memnun* olduğunu ifade eden gençlerin yüzdesi, ODTÜ'de yüzde 11,5, Gazi Üniversitesinde yüzde 30,7 rakamına ulaşmış. Anket sonuçlarına göre, ODTÜ'deki gençlik içinde hükümet politikalarından çok memnun olan, ya da biraz olsun memnun olan genç bulunmamakta. Buna karşın, Gazi Üniversitesinde *biraz memnun* olduğunu ifade eden gençlerin oranı yüzde 18,5 iken, *çok memnun* olanların oranı yüzde 7,5 oranında çıkmıştır.

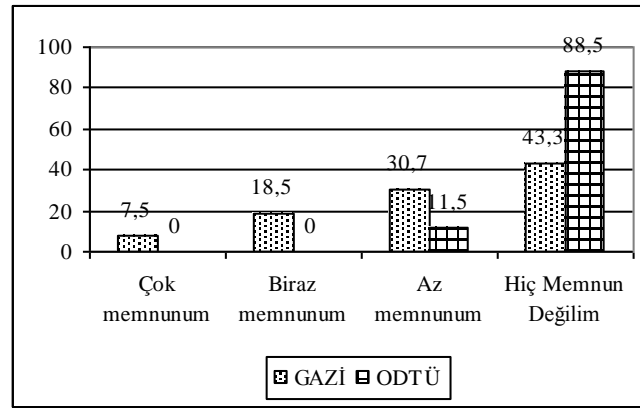
¹¹⁵ Sabah Gazetesi, 17 Ekim 2006 Tarihli Sayısı, s.14

Tablo 29. Hükümetin Gençlik Politikalarından Memnuniyetleri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Çok memnunum	0	7,5
Biraz memnunum	0	18,5
Az memnunum	11,5	30,7
Hiç Memnun Değilim	88,5	43,3

Bu sonuçlardan sonra, gençliğin mevcut hükümetin gençlik politikalarından pekte memnun olduklarını söyleyemeyeceğiz. Hatta ODTÜ'deki öğrencilerin büyük çoğunluğu hiç memnun değil. Buna karşılık Gazi Üniversitesindeki gençler azda olsa memnun olduklarını ifade etmişler.

Hükümetin Gençlik Politikalarından Memnun musunuz? (%)

Bu sonuçlardan sonra ANGIAD (2004) yapmış olduğu çalışmaya tekrar dönersek, yapılan bu saha araştırmasında gençlere *Hükümetin uygulamalarını nasıl buldukları* sorulmuş. Gençlik yüzde 41,3 oranında beğendiklerini, yüzde 37,64 oranında da beğenmediklerini ifade etmişler.¹¹⁶

Tablo 30. Hükümet Uygulamalarını Değerlendirmeleri (%)

İfadeler	Oran
Beğeniyorum	41,3
Beğenmiyorum	37,64
Bilmiyorum	21,06

Kaynak: ANGIAD

¹¹⁶ <http://www.met-aybilisim.com/eski/angiad/pdf/genclik.pdf>

Daha sonraki soruda gençlere *Hükümetin en beğendikleri yönü ve beğenmedikleri yönleri* sorulmuş. Bunların içinde cevaplanan ilk 5 sonuç aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Gençlerin hükümetin en beğendiği yöne olarak yüzde19,74 oranı ile *yolsuzlukla mücadele* konusundaki icraatları gelirken, bu icraatı beğenmedikleri yön olduğunu ifade edenlerin oranı yüzde14,77 olmuş. İkinci en beğendikleri yön olan *dış politika* konusu yüzde16,38 oranında olmuş.

Bu konuda hükümeti beğenmeyenlerin oranı yüzde 14,81 oranında olmuş. Hükümetin *ekonomi* yönünü beğenenler yüzde 16,02, hükümetin bu yönünden memnun olmayanlar yüzde15,47 ile beğenilmeyenler arasında ilk sırada. *İnsan hakları* konusunda hükümeti beğenenler yüzde 11,84 ile dördüncü sırada yer alırken, yüzde 14,6 oranında bu yönünü beğenmeyenler bulunmakta. Hükümetin *istikrarını* beğenenler yüzde 11,38, hükümetin beğenilmeyen beşinci icraatı ise yüzde 11,23 ile *başörtüsü* olmuş.

Tablo 31. Hükümetin Beğendikleri Yönleri (%)

Konu	Oran
Yolsuzlukla Mücadele	19,74
Dış Politika	16,38
Ekonomi	16,02
İnsan Hakları	11,84
İstikrar	11,38

Kaynak: ANGIAD

Tablo 32. Hükümetin Beğenmedikleri Yönleri (%)

Konu	Oran
Ekonomi	15,47
Dış Politika	14,81
Yolsuzlukla Mücadele	14,77
İnsan Hakları	14,6
Başörtüsü	11,23

Kaynak: ANGIAD

Ankette peş peşe gelen ve bir birine zıt bu iki soruda aynı faktörlerin hem olumlu, hem olumsuz şıklarda birinci almışlar. ANGIAD çalışmasında denek yelpazesinin çok değişik kümelerden aldığını ifade ederek, bunun gayet normal bir sonuç olduğu izahında bulunmuş. Örneğin yolsuzlukla mücadele konusunda hükümetin gösterdiği performansı başarılı bulunlar kadar bu konunun daha sıkı bir şekilde takip edilmesi ve uygulamalarını bir an önce görmek isteyenler, ekonomide ki gidişattan hemen faydalananlar buna karşın henüz yansımalarını yaşam içinde paylaşamayanlar bu konuda farklı görüş belirtmişlerdir.

10.2.9. Gençlere Göre Öncelikli Politikalar

Gençlere, kendileri ve ülke için *öncelikli politika ne olmalıdır* diye yönelttiğimiz soruya, yine iki üniversitede farklı cevaplar ağırlık kazanmış gözükmemekte. ODTÜ'lü gençlere göre öncelikli politika yüzde 65,4 ile *eğitim* olarak öne çıkmış. Gazi Üniversitesinde öncelikli politika olarak, yüzde 37,6 ile *iş* ifadesi öne çıkmış. Fakat Gazi Üniversitesinde ikinci öncelikli politika olarak öne çıkan, yüzde 34,1 ile *eğitim* politikası olmuş. Gazi Üniversitesinde *eğitim* ve *iş* politikalarının ağırlıkları birbirine yakın çıkmışlar.

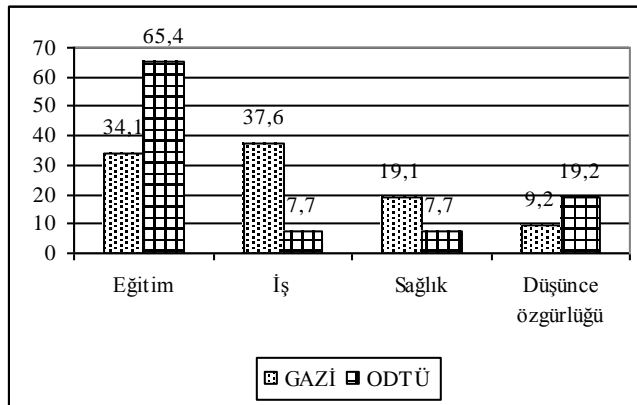
ODTÜ'lü gençlerin *iş* öncelikli politikadır ifadesi yüzde 7,7 oranında çıkmış. Gazi Üniversitesinde üçüncü öncelikli politika yüzde 19,1 ile *sağlık* politikası çıkarken, ODTÜ'deki *düşünce özgürlüğü* politikası yüzde 19,2 ile nerdeyse birbirine yakın çıkmışlar. ODTÜ'deki *sağlık* öncelikli politika olmalıdır ifadesinin oranı ise *iş* politikası ile aynı, yüzde 7,7 oranında olmuş. Gazi Üniversitesindeki *düşünce özgürlüğü* öncelikli politikadır ifadesi yüzde 9,2 oranında olmuş.

Tablo 33. Gençlere Göre Öncelikli Politika (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Eğitim	65,4	34,1
İş	7,7	37,6
Sağlık	7,7	19,1
Düşünce özgürlüğü	19,2	9,2

Sonuçlardan ortaya çıkan, ODTÜ'deki genç kitlesinin önceliği, Gazi Üniversitesindeki gençlerin öncelikleri ile nerdeyse yarı yarıya fark etmiş bir durum arz ediyor. Bu sonuçta yöneticilere oldukça güç bir görevleri olduklarını hatırlatmaktadır. Ayrıca iki farklı üniversitede birbirinden oldukça farklı iki sonucun neden çıkmış olabileceği de araştırılması gereken başka bir konu olabilmektedir.

Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Önceliklidir? (%)

Öncelikli politikalar konusunda Gökçe'nin yapmış olduğu çalışmada da,¹¹⁷ deneklere *Türkiye'nin çözülmesi gereken en önemli üç sorunu* belirtilmesi istenmiş. Bu soruya genel içindeki genç nüfusun verdiği cevaplar ise aşağıdaki tabloda verilmektedir.(Tablo 34)

Tablodan çıkan sonuç kısaca, gençlerin genel içindeki yüzde 4,89 oranıyla Gazi Ünitersiteli gençlerin sorumuza verdiği cevap ile aynı olan öncelikli sorunu *işsizlik* konusu oluşturuyor. Daha sonra Terör/PKK sorunu yüzde 4,86, Can ve mal Güvenliği yüzde 3,78, *eğitim* yüzde 2,89, *hayat pahalılığı* yüzde 2,52, Ahlaki *yozlaşma* yüzde 2,49 ile ülke gündemindeki en önemli sorunlar olarak algılanmaktadır. Ankette en önemli üç sorun sorulduğu için Adaletsizlik, İrtica ve diğer sorunların önemsiz olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmaktadır. Çalışmanın devamında TESEV için yürütülen ve aynı çözülmesi gereken önemli iki sorun sorulduğu kaydedilmiş. TESEV'in çalışmasında da ilk sırayı enflasyon/hayat pahalılığı, ikinci sırayı işsizlik ve üçüncü sırayı da rüşvet ve yolsuzluğun aldığı sırasıyla gösterilmiş.

Tablo 34. Türkiye'nin Çözülmesi Gereken En Önemli Sorunu (%)

Konular	Oran
İşsizlik	4,89
İrtica	1,26
Cumhurbaşkanlığı	0,09
Hayat Pahalılığı	2,52
Rüşvet ve Yolsuzluk	1,26
Can ve Mal Güvenliği	3,78
Adaletsizlik	2,43
Sağlık ve Sosyal Güvenlik	1,1
Ekonomik ve Sosyal İstikrarsızlık	0,83
Eğitim	2,89
Ahlaki Yozlaşma	2,49
Demokrasi-Fikir Özgürlüğü	0,8
Terör/PKK Sorunu	4,86
Kuzey Irak/Kerkük Sorunu	0,8
Kıbrıs	0,15
ABD İle İlişkiler	0,15
AB İle İlişkiler	0,43

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

¹¹⁷ Gülise Gökçe, a.g.e. s.120,121,122

Milliyet gazetesinin yapmış olduğu *Türkiye Gençliği Konuşuyor* isimli saha çalışmasında, liseli gençlere *Türkiye'nin en önemli sorunu nedir* başlığında yöneltilen sorudan çıkan cevap, daha önceki anket çalışmalarıyla aynı sonucu vermiş gözükmektedir. Çıkan sonuçta liseli gençlerin yarısına yakını yüzde 46,9 gibi bir oranla en önemli sorun olarak *İşsizlik* olgusunu belirtmiş. Gençliğin ikinci sorun olarak gördüğü mesele ise yüzde 13,6 ile *Eğitim Sorunları* olmuş. Üçüncü sırada gençlere göre çözüm bekleyen sorun yüzde 7,7 oranı ile *Türban* sorunu çıkmış.¹²⁰

Tablo 35. Türkiye'nin En Önemli Sorunları (%)

Konular	Oran
İşsizlik	46,9
Eğitim Sorunları	13,6
Türban	7,7
Ahlaki Değerlerde Yozlaşma	6,8
Kürt Sorunu	5
Zengin - Fakir Uçurumu	4,8
Terör	4,3
Rüşvet-Yolsuzluk	2,8
İrtica	2,7
Devlet Hizmetleri	1,8
Diğer	3,7

Kaynak: 17 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Gazete gençlere sorunların neler olduğunu sorduktan sonra, bu sorunları çözecek kurumların öncelikli olarak hangi kurumlar olduğu sorusunu yöneltilmiş. Sorunların çözüm yeri olarak gençlerin yüzde 26,8'i *Meclisi* görmüş. İkinci çözüm sorun çözücü yer olarak gençler yüzde 17,1 oranı ile *Bilim Dünyası* demişler. Daha sonra üçüncü çözüm yeri olarak yüzde 13,2 ile *Hükümet* makamı gösterilmiş. *Cumhurbaşkanı* çözüm sıralamasında yüzde 12 ile dördüncü sırada.

¹²⁰ Milliyet Gazetesi, 17 Eylül 2005 Tarihli Sayısı, s.25

Tablo 36. Türkiye'nin Sorunlarını Çözecek Kurumlar (%)

İfadeler	Oran
Meclis	26,8
Bilim Dünyası	17,1
Hükümet	13,2
Cumhurbaşkanı	12
Avrupa Birliği	6,6
Öğretmenler	6,2
Ordu	5,1
Basın	3
Dini Cemaatler	2,2
Sivil Toplum Örgütleri	2,1
İş Adamları	2,1
Diğer	3,7

Kaynak: 17 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Türkiye'nin sorunları nelerdir başlıklı sorumuzun bir benzerini de ANGIAD 2004'de yapmış olduğu çalışmasında, *Elinizde güç olsaydı ilk önce hangi sorunu çözümlersiniz* diye, ankete katılan gençlere soruyu yöneltmiş. Gençlerin elinde böyle bir güç olsa çözüm bulacakları ilk sorun yüzde 38,8 oranı ile sunulan çözüm yolları içinde *devleti soyanların hepsine büyük cezalar verirdim* cevabı çıkmış. İkinci çözülecek sorun olarak gençler yüzde 18,92 oranı ile *AB'ye girmek için gerekli her düzenlemeyi ve karara imza atardım* şikkını işaretlemişler. Üçüncü olarak gençlik yüzde 16,29 ile *siyaset kurumunu sil baştan yenilerdim* cevabını vermişler.¹²¹

Tablo 37. Yetkili Olduklarında İlk Önce Çözecekleri Sorun (%)

İfadeler	Oran
Devleti soyanların hepsine büyük cezalar verirdim	38,8
AB'ye girmek için gerekli her düzenlemelere imza atardım	18,92
Siyaset kurumunu sil baştan yenilerdim	16,29
Ekonomiyi tamamen liberal bir yapıya sokardım	9,92
Ekonomide tam devletçi bir yaklaşım sağlardım	8,44
Başta Kıbrıs olmak üzere, Türkiye'nin geleneksel politikalarına aynen devam ederdim	7,62

Kaynak: ANGIAD

¹²¹ <http://www.met-aybilisim.com/eski/angiad/pdf/genclik.pdf>

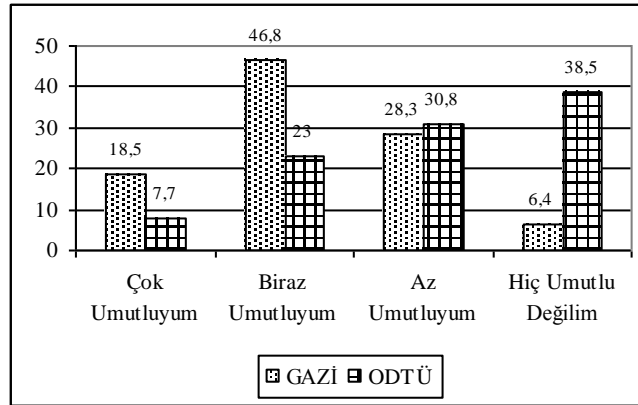
10.2.10. Türkiye'nin Geleceğinden Umutlu Olmak

Gençlere size, *Türkiye'nin geleceğinden umutlusunuz* diye sorduğumuzda, Gazi Üniversitesinin nerdeyse yarısı, yüzde 46,8 oranında *biraz umutlu* olduklarını ifade etmişler. Bu ifade ODTÜ'de yüzde 23 oranında olmuş. Gazi Üniversitesindeki en düşük oran yüzde 6,4 ile *hiç umutlu* değilim ifadesi olurken, ODTÜ'de en düşük oran yüzde 7,7 ile *çok umutluyum* ifadesi olmuş. Gazi Üniversitesinde bu ifadenin oranı yüzde 18,5 olmuş. ODTÜ'de *hiç umutlu* değilim ifadesini işaretleyenlerin oranı yüzde 38,5 ile en yüksek seviyede yer alırken, bunu yine aynı üniversitede yüzde 30,8 ile *az umutluyum* diyenler takip etmiş. Gazi Üniversitesinde *az umutluyum* ifadesini işaretleyenlerin oranı yüzde 28,3 olarak gerçekleşmiş.

Tablo 38. Türkiye'nin Geleceğinden Umutları (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Çok Umutluyum	7,7	18,5
Biraz Umutluyum	23	46,8
Az Umutluyum	30,8	28,3
Hiç Umutlu Değilim	38,5	6,4

Gelecekte Türkiye Adına Umutlusunuz? (%)

Bu çerçevede önem arz eden diğer bir hususu da Gökçe çalışmasında vatandaşlardan *Türkiye'nin ve ailenin ekonomik durumunun nasıl bir gelişme göstereceğine yönelik beklentilerini sormak* olmuş. Yapılan çalışmada gençlerin genel içinde vermiş olduğu oran aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 39. Gelecekteki Ekonomik Durumuna Yönelik Beklentileri (%)

İfadeler	Türkiye'nin Geleceği (Oran)	Aile'nin Geleceği (Oran)
İyi Olacak/İyiye Gidecek	11,73	8,43
Kötü Olacak/Kötüye Gidecek	9,33	7,66
Aynı Olacak	6,28	8,03
Fikrim Yok	3,44	6,65

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

Bu sormuş olduğumuz soruyu başka bir ifade ile ANGIAD (2004) gençlere *sizce Türkiye yaşadığı sosyal ve ekonomik sıkıntıları aşabilecek mi* diye yöneltmiş. Gençlerin bu soruya verdikleri cevaplarda ise yarısından fazlası aşamaz diyerek görüş belirtmiş. Aşar, diyenler yüzde 26,57 oranında kalmışlar.

Tablo 40. Türkiye Yaşadığı Sosyal ve Ekonomik Sıkıntılar Geleceği (%)

İfadeler	Oran
Aşar	26,57
Aşmaz	59,93
Bilmiyorum	13,5

Kaynak: ANGIAD

10.2.11. Gençler AB Politikaları Hakkındaki Düşünceleri

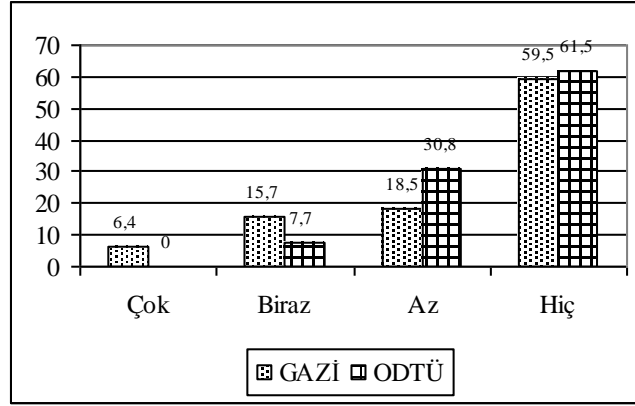
Üniversiteli gençler AB politikaları hakkında sorduğumuz, *hükümetlerin AB politikalarını beğeniyor musunuz sorumuza*, ODTÜ'lü gençlerin yüzde 61,5'i, Gazi Üniversiteli gençlerin yüzde 59,5 gibi yarından fazla bir oranı hükümetlerin AB politikalarını beğenmediklerini ifade etmişler. *Az beğendiğini* ifade eden ODTÜ'lü gençlerin oranı yüzde 30,8 iken, Gazi Üniversitesinde bu oran yüzde 18,5 olarak çıkmış. ODTÜ'de yüzde 7,7 *biraz beğendiğini* ifade ederken, Gazi Üniversitesindeki gençler yüzde 15,7 oranında *az beğendiklerini* ifade etmişler. Hükümetlerin AB politikalarını *çok beğenenler* Gazi Üniversitesinde yüzde 6,4 iken, ODTÜ'de bu ifadeyi işaretleyen genç çıkmamış.

Tablo 41. Hükümetlerin AB Politikalarını Değerlendirmeleri (%)

İfadeler	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Çok Beğeniyorum	0	6,4
Biraz Beğeniyorum	7,7	15,7
Az Beğeniyorum	30,8	18,5
Hiç Beğenmiyorum	61,5	59,5

Burada ifadelerden sonra, gençlerin ortalama yüzde 85 civarında oldukça yüksek bir oranla hükümetlerin AB konusunda izlemiş oldukları politikalardan memnun olmadıklarını ortaya koyarak, AB politikaları hakkında oldukça kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir.

Hükümetlerin AB Politikalarını Beğeniyor musunuz? (%)

10.2.12. AB'ye Bakışları

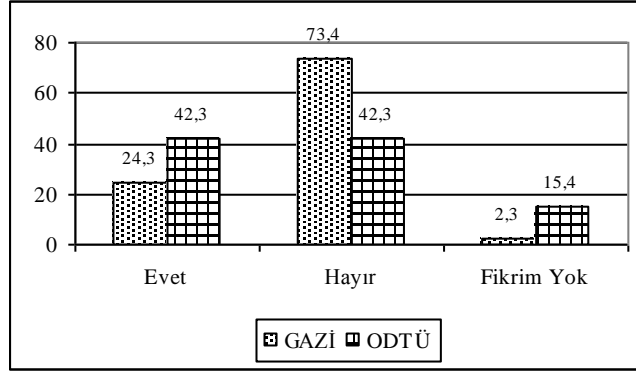
Bir önceki soruda hükümetlerin AB politikalarını beğenmeyen gençler, *Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor musunuz* diye sorduğumuzda, Gazi Üniversitesinde yüzde 73,4 oranında AB'ye destek çıkmazken, yüzde 24,3 oranında AB'yi desteklemişler. Fikri olmayan gençlerde yüzde 2,3 oranında kalmış. ODTÜ'deki gençler ikiye bölünmüş gözüküyorlar. AB'ye destek konusunda hem Evet, hem de Hayır diyenler her ikisinde de yüzde 42,3 oranında olmuş. Bu üniversitede *Fikrim yok* diyen gençler de yüzde 15,4 oranında, yani nerdeyse her 7 gençten biri olarak kendilerini ifade etmişler.

Tablo 42. Türkiye'nin AB Üyeliğini Destekleri (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Evet	42,3	24,3
Hayır	42,3	73,4
Fikrim Yok	15,4	2,3

Buradan kesin bir sonuç çıkarmak oldukça güç. Gazi Üniversiteli her 4 öğrenciden biri AB'ye hayır diyerek AB konusunda oldukça açık bir şekilde fikrini ifade ederken, ODTÜ'de yarı yarıya Evet-Hayır çıkmış.

Türkiye'nin AB Üyeliğini Destekliyor musunuz?(%)

AB konusunda Gökçe'nin yapmış olduğu çalışmada,¹²² AB'nin Türk kamu kesimine olası etkileri araştırılmış. Yapılan çalışmada gençlerin genel içindeki oranına bakıldığında, AB üyeliğinin Türkiye'ye ve kendi kişisel geleceği açısından çok önemli olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 7,94, pek önemli olmadığını ifade edenler yüzde 7,79 oranında çıkmış. Hiç önemli değil diyenler yüzde 4,40 oranında olmuş. Bu sonuçlardan, ankete katılanların AB'yi belli bir oranda önemsedikleri sonucunu çıkartabiliriz.

Tablo 43. AB'nin Türkiye ve Kişilerin Geleceği Üzerindeki Etkileri (%)

İfadeler	Oran
Çok Önemli	7,94
Pek Önemli Değil	7,79
Hiç Önemli Değil	4,4

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

Aynı çalışmada AB'nin kamu hizmeti kalitesine yönelik etkisi sorulduğunda ise, gençlerin genel içindeki oranı, yüzde 11,45 ile olumlu olurken, yüzde 5,66 oranında olumsuz sonuç çıkmış.

Tablo 44. AB'nin Kamu Hizmeti Kalitesine Yönelik Etkisi (%)

İfadeler	Oran
Olumlu	11,45
Olumsuz	5,66

Kaynak: Gülise Gökçe, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007

¹²² Gökçe Gülise, a.g.e. s.178-179

Eğitim-Sen yukarıda bilgilerini verdiğimiz anket çalışmasında üniversite gençliğinin AB hakkındaki görüşlerine de yer vermiş. Gençler *AB'ye üyelik için halk oylaması yapılırsa oyunuz ne olurdu* diye yöneltilen soruya gençlerin yarısı Türkiye'nin AB üyeliğine karşı oy kullanacağın ifade etmişler.¹²³

Tablo 45. AB'ye Üyelik İçin Halk Oylaması Yapıldığındaki Sonuç (%)

İfadeler	Oran
Üyelikten Yana	39,4
Üyeliğe Karşı	49,4
Fikrim Yok	7,2
Yanıtsız	4

Kaynak: Eğitim - Sen

Üniversitelere göre gençlerin AB'ye tam üyelik hakkında bir halk oylaması yapıldığında kullanacakları oy oranları ise şöyle sıralanmakta. AB'ye üyelik hakkında yapılacak bir halk oylamasında *evet* diyeceklerin oranı en yüksek şekilde kendini Yüzüncü Yıl Üniversitesinde yüzde 83,5 ile göstermekte. AB üyeliğine en yüksek oranda karşı çıkan üniversite gençliği yüzde 70,5 ile Akdeniz Üniversitesi olmuş. Bu oranların fakültelere yansımaları ise yüzde 46,9 ile Tıp da birinci sırada üyelikten yana çıkarken, üyeliğe en fazla karşı çıkış yüzde 55,2 ile Mühendislik – Mimarlık Fakültesinde olmuş.

Tablo 46. AB Hakkındaki Halk Oylaması Sonucu (%)
(Üniversitelere Göre)

Üniversite	Üyelikten Yana (Oran)	Üyeliğe Karşı (Oran)	Fikrim Yok (Oran)
ukurova	43,4	51,2	5,4
Ankara	31,6	61,7	6,7
KTÜ	46,5	43	10,5
YYÜ	83,5	14,3	2,2
Akdeniz	27,3	70,5	2,3
ODTÜ	37,7	51,3	10,9
Cumhuriyet	39,1	53,8	7,2

Kaynak: Eğitim - Sen

¹²³ http://www.egitimsen.org.tr/down/050308_universitearastirma.doc

Tablo 47. AB Hakkındaki Halk Oylaması Sonucu (%)
(Fakültelere Göre)

Fakülte	Üyelikten Yana (Oran)	Üyeliğe Karşı (Oran)	Fikrim Yok (Oran)
Eğitim	42,1	49,9	8
Edebiyat-Sosyal Bil.	37,7	54,5	7,8
İİBF-Siyasal	46,1	46,1	7,8
Fen	39,6	52,6	7,8
Müh.-Mim.	37,3	55,2	7,5
Tıp	46,9	49	4,1

Kaynak: Eğitim - Sen

ANGİAD (2004) araştırmasında konuya başka bir açıdan yaklaşarak, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda yurt dışına çalışmaya çıkar mısınız diye deneklere bir soru yöneltmiş. Dışarı çıkacak olanlar yüzde 61,53 ile ilk sırada yer almış, çıkmam diyenler ise yüzde 24,64 ise ikinci sırada yer almışlar. Gençler yarın endişesini yurt dışına çıkararak gidermek istiyor.¹²⁴

Tablo 48. AB'ye Üye Olduğunda Yurt Dışında Çalışmaları (%)

İfadeler	Oran
Evet	61,53
Hayır	24,64
Cevapsız	13,83

Kaynak: ANGİAD

Yeni Şafak Gazetesinde yayınlanan, MetroPOLL Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezinin *Üniversite Gençliği* üzerine yaptığı araştırmasında Türkiye'nin, 30 üniversitesinden her birinin nüfusuyla orantılı örneklem kotaları alınarak toplam 4449 öğrenciyle yüz yüze görüşülerek bir sonuca varılmaya çalışılmış. Ülke ve dünya siyasetinin yanı sıra değişik kimlik ve eğitim sorunlarıyla ilgili sorular sorularak gençlerin kanaatleri hakkında bir sonuca gidilmeye çalışılmış. Anketten çıkan sonuçlardan bazıları ise şöyle; Türkiye'de AB üyeliğiyle ilgili bir referandum yapılırsa gençlerin yüzde 54,6'sı üyelik yönünde oy kullanacağı halde yüzde 61,6'sı Türkiye'nin müzakereler sonucunda AB'ye tam üye olamayacağını bekliyor. Bu profil, siyasete ilgisiz gençlik profilinden oldukça uzak bulunmaktadır. Üniversite gençliği siyasetle zannedildiğinden çok daha fazla ilgileniyor.¹²⁵

¹²⁴ <http://www.met-aybilisim.com/eski/angiad/pdf/genclik.pdf>

¹²⁵ <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/default.aspx?i=2105&y=YasinAktay>

Tablo 49. Türkiye'nin AB'ye Üyeliği Hakkındaki Düşünceleri (%)

İfadeler	Oran
Türkiye AB'ye Üye Olsun	54,6
Türkiye AB'ye Üye Olmasın	61,6

Kaynak: Yenişafak Gazetesi

Türkiye genelinde 7 bin 568 üniversite öğrencisiyle yapılan Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanı Yaylalı'nın başkanlığında 9 öğretim üyesi tarafından gerçekleştirilen ve 29 Kasım 2007'de Yeni Asya gazetesi tarafından yayınlanan “*Üniversite Gençliğinin Sosyo-Ekonomik Profili Araştırması*” üniversite gençliğinin AB'ye bakışlarını belirlemeyi amaç edinmiş.¹²⁶

Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 68,7'si Türkiye'nin AB'ye girişine olumlu bakarken, bu oran devlet üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler arasında yüzde 68,6 olurken, vakıf üniversitelerindeki öğrencilerin katılımı destek oranı ise yüzde 72,8 olarak belirlenmiş. Çıkan sonuçlarda ayrıca bölgelere göre de AB üyeliğinin olumlu olacağını söyleyen gençlerin oranları şöyle oluşmakta, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki öğrencilerin yüzde 76,8'i AB'ye katılımı desteklerken, Doğu Anadolu'daki öğrencilerin yüzde 72,3, Marmara'daki öğrencilerin yüzde 69,2'si, Ege Bölgesi'ndeki 69,3, Akdeniz'deki yüzde 69, İç Anadolu'daki yüzde 67,7, Karadeniz'deki oran yüzde 65,1 olarak tespit edilmiş.

Tablo 50. Türkiye'nin AB'ye Üyeliği (%)

İfadeler	Oran
Olumlu Olur	67,8
Devlet Üniversiteleri (Olumlu Olur)	68,6
Vakıf Üniversiteleri (Olumlu Olur)	72,8

Kaynak: 29 Kasım 2007 Tarihli Yeni Asya Gazetesi

Tablo 51. Bölgelere Göre AB Üyeliğine Destek (%)

Bölgeler	Oran
Güney Doğu Anadolu	76,8
Doğu Anadolu	72,3
Marmara	69,2
Ege	69,3
Akdeniz	69
İç Anadolu	67,7
Karadeniz	65,1

Kaynak: 29 Kasım 2007 Tarihli Yeni Asya Gazetesi

¹²⁶ <http://www.yeniasya.com.tr/2007/11/29/haber/h2.htm>

Ayrıca ankete katılan öğrenciler, Türkiye'nin AB'ye üyeliği hakkında yüzde 25,4 ile kabul edilmeyeceği görüşünü taşıyorlar. Öğrencilerin yüzde 55,5'i AB'ye katılım ile serbest dolaşım sağlanacağı fikrini taşıırken, yüzde 40,2'i işsizliğin azalacağına, yüzde 31,6'sı enflasyonun düşeceğine, yüzde 43,7'si de ortalama gelirin artacağına inanıyorlar. Öğrencilerin yüzde 63,1'i AB'ye katılımında eğitim ve sosyal güvenlikle iyileşmeler olacağı, yüzde 44'ü ise ulus devlet fikrinin zayıflayacağı görüşünde. AB'nin kültürel değerleri zayıflatacağını düşünenlerin oranı yüzde 51,2'i oranında olmuş. AB'ye katılımın daha çok demokratikleşme ve özgürlük sağlayacağını düşünen öğrenciler yüzde 53,6 oranındalar. Ülke kaynaklarının yabancıların eline geçeceğini düşünen öğrenciler yüzde 53,2 oranında ve dış politikada bağımsızlığın kaybedileceğine inananlar ise yüzde 46,1 oranında ifade edilmiş.

Tablo 52. AB'nin Kazançları (%)

İfadeler	Oran
Katılım ve Serbest Dolaşım Sağlayacak	55,5
İşsizliği Azaltacak	40,2
Enflasyonu Azaltacak	31,6
Ortalama Gelir Yüксеlecek	43,7
Eğitim ve Sosyal Güvenlikte İyileşmeler Olacak	63,1
Ulus Devlet Fikri Zarar Görecek	44
Kültürel Değerleri Zayıflatacak	51,2
Daha çok Demokratikleşme ve Özgürlük Olacak	53,6
Ülke Kaynakları Yabancıların Eline Geçecek	53,2
Dış Politikada Bağımsızlık Kaybedilecek	46,1

Kaynak: 29 Kasım 2007 Tarihli Yeni Asya Gazetesi

Milliyet Gazetesinin yapmış olduğu çalışmada, liseli gençlerin AB'ye bakışları sorulmuş. AB üyeliğinin *ülke yararına iyi* olacağını belirten gençlerin oranı yüzde 69 olarak sonuçlara yansımış. Liselilerin yüzde 66,9'u AB'ye üyeliğin Türkiye için *olumlu* olacağını düşünürken, olası bir halk oylamasında üyeliğe *evet* oyu atacaklar yüzde 70,3'e ulaşmış. Ankette AB üyeliğinin Türkiye'nin yararına olacağı görüşü en yüksek oranda yüzde 75,2 ve en düşük yüzde 14,7 oranında meslek liselilerden çıkmış.¹²⁷

¹²⁷ Milliyet Gazetesi, 18 Eylül 2005 Tarihli Sayısı, s.15

Tablo 53. AB'ye Üyelik Hakkındaki Referandum Sonucu (%)

AB Hakkındaki Sorular	Evet (Oran)	Hayır (Oran)
Referandumda AB Üyeliği Konusunda Oyunuz Ne Olurdu?	70,3	21,8
Türkiye'nin AB'ye Üye Olması Türkiye'nin Yararına mıdır?	69	22

Kaynak: 18 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Gazete yapmış olduğu çalışmada gençlere AB neden bizi üye olarak almak istiyor diye bir soru yöneltmiş. Çıkan neticede, yüzde 45,2 ile ilk sırada konumundan dolayı şıkkı işaretlenirken, ikinci sırada ordusundan dolayı, üçüncü sırada yeraltı ve yer üstü kaynaklarından dolayı şıkkı işaretlenmiş.

Tablo 54. AB'nin Türkiye'yi İsteme Nedeni (%)

İfadeler	Oran
Konumundan Dolayı	45,2
Ordudan Dolayı	12,3
Yeraltı-Yerüstü Kaynakları	10,9

Kaynak: 18 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Gençlere gazete Türkiye'nin AB'ye girmesini etkileyen etmenleri sorduğunda ise, ilk sırada yüzde 26,94 ile ekonominin kötü olması, daha sonra yüzde 20,74 ile Türk Vatandaşlarının Avrupa'ya göç edebilme ihtimalinin olması gelmiş. Üçüncü sırada yüzde 16,12 ile AB kararlarının daha fazla etkileyebilecek olması gelirken, sonrasında yüzde 17,08 ile Müslüman bir ülke olması gösterilmiş.

Tablo 55. Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasını Güçleştiren Nedenler (%)

İfadeler	Oran
Ekonominin Kötü Durumu	26,94
Türk Vatandaşlarının, Avrupa'ya Göç Edebilmesi	20,74
AB Kararlarını Daha Fazla Etkileyebilecek Olması	16,12
Müslüman Olması	17,08
Yoksul Bir Ülke Olması	3,32
Demokraside Eksiklikler	7,34
Fazla Gelişmemiş Ülke Olması	7,68
Diğer	0,78

Kaynak: 18 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

Gençlere daha sonra *Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda hangi sorunları çözeceğine* yönelik bir soru yöneltilmiş. Gençlerin verdikleri cevaplarda, üyeliğin olması durumunda en çok işsizlik olgusunun azalacağı yüzde 76,8 oranında hakim gözüktüyor. Daha sonra yüzde 75,9 oranında eğitimin olumlu yönde değişeceği kanısı hakim gözüktüyor. Üçüncü olarak hizmetlerdeki yetersizliklerin olumlu yönde değişeceği yönde yüzde 71,6 oranında bir kanı hakim gözüktüyor gençler arasında. Buna karşılık gençler, üyeliğin gerçekleşmesi durumunda yüzde 65,5 oranında uyuşturucu bağımlılığının artacağı, yüzde 60,4 oranında ahlaki değerlerde yozlaşma olacağı, yüzde 46,2 oranında da medyanın kalitesinin artacağı yönde tercihte bulunmuşlar.

Tablo 56. Türkiye'nin AB'ye Üye Olması Durumunda Çözeceği Sorunlar (%)

İfadeler	Azalırlar (Oran)	Değişmez (Oran)	Artar (Oran)
İşsizlik Sorunu Nasıl Etkilenir?	76,8	18,3	5
Zengin-Fakir Uçurumu Nasıl Etkilenir?	40,6	45,6	13,8
Kürt - Güneydoğu Sorunu Nasıl Etkilenir?	20,9	45	34,1
İrtica Nasıl Etkilenir?	27,8	46,7	25,4
Terör Nasıl Etkilenir?	31,5	41,9	26,6
Ahlaki Değerlerde Yozlaşma Nasıl Etkilenir?	15	24,5	60,4
Uyuşturucu Bağımlılığı Nasıl Etkilenir?	9,3	25,2	65,5
Çarpık Kentleşme Nasıl Etkilenir?	64,7	25,5	9,8
Bölgeler Arası Eşitsizlik Nasıl Etkilenir?	42,5	41,4	16,1
Çevre Kirliliği Nasıl Etkilenir?	59,1	23,3	12,2
Eğitim Nasıl Etkilenir?	75,9	18,9	5,2
Hizmetlerdeki Yetersizlik Nasıl Etkilenir?	71,6	21,1	7,2
Rüşvet / Yolsuzluk Nasıl Etkilenir?	30,5	51,3	18,2
Mezhep Ayrımcılığı Nasıl Etkilenir?	17,9	53,9	28,1
Mafya Nasıl Etkilenir?	15,7	53	31,4
Medyanın Kalitesi Nasıl Etkilenir?	13,4	40,4	46,2
Toplumsal Şiddet Nasıl Etkilenir?	43,7	42	14,3
Türban Sorunu Nasıl Etkilenir?	31,2	39,5	29,3

Kaynak: 18 Eylül 2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

10.2.13. Gençlerin Birlikteliklere Bakışı

Gençlere 5 Birlik ihtimalinin yanında birde hiçbiri ifadesini koyarak sorduğumuz, *hangi birlikteliği destekledikleri* sorusuna, ODTÜ'deki gençlerin cevabı

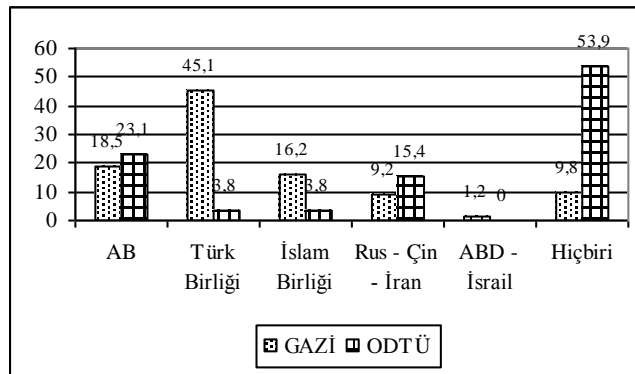
yüzde 53,9 ile *hiçbiri* olarak en yüksek seviyede çıkmış. Bu ifade Gazi Üniversitesindeki gençler arasında yüzde 9,8 ile dördüncü sıra yer almış. Gazi Üniversitesindeki gençlerin yüzde 45,1'i *Türk Birliğini* desteklerken, bu ifade ODTÜ'deki gençlerde yüzde 3,8 oranı ile kendini göstermiş. *AB'yi destekleme* oranı ODTÜ'lü gençlerde yüzde 23,1 iken, Gazi Üniversitesindeki gençler arasında bu oran yüzde 18,5 oranında olmuş. *İslam Birliğini* destekleyen ODTÜ'lü gençler yüzde 3,8 oranında iken, Gazi Üniversitesindeki oran bu ifade için yüzde 16,2 olmuş. *Rus – Çin – İran Birlikteliği* hakkındaki ODTÜ'lü gençlerin düşüncesi oran olarak yüzde 15,4'de kalmış. Bu ifadenin Gazi Üniversitesindeki karşılığı yüzde 9,2 ile düşük bir sonuç çıkmış. ODTÜ'lü öğrenciler *ABD - İsrail birlikteliğine* Hiç prim vermezken, Gazi üniversiteli gençlerde yüzde 1,2 ile en düşük seviyede bu birlikteliği desteklediklerini ifade etmişler.

Tablo 57. Destekledikleri Birliktelikler (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Avrupa Birliği	23,1	18,5
Türk Birliği	3,8	45,1
İslam Birliği	3,8	16,2
Rus - Çin - İran	15,4	9,2
ABD - İsrail	0	1,2
Hiçbiri	53,9	9,8

Her iki üniversitemizde gençlerde, daha önce AB hakkında sorduğumuz soruları burada destekler nitelikte cevaplar vererek ki bu ODTÜ'lü gençlerde yarıdan fazlası birlikteliklere hayır diyerek kendini göstermiş, Gazi Üniversiteli gençler arasında da yarıya yakın bir oran ile Türk Birlikteliği olarak ifade edilmiştir. Gençler, aslında Türkiye'nin AB birlikteliğine ihtiyacı olmadığını, bu birlikteliğin farklı alternatifleri bulunduğunu verdikleri cevaplarla ifade etmişlerdir.

Aşağıdaki Birlikteliklerden Hangisi Türkiye İçin Faydalıdır? (%)

ANGİAD'ın 2004'de yapmış olduğu çalışmada da gençlere *Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sıkıntıları aşmasında aşağıdakilerden hangisi önemli rol oynar* başlıklı soruda gençler, *AB üyeliğini* yüzde 31,48 ile ilk tercih olarak işaretlerken, *Türkiye kaynaklarını iyi kullansa kimseye ihtiyacı olmaz* fikrini destekleyenler yüzde 25,16 ile ikinci sırada yer almış. Üçüncü olarak *Türk Cumhuriyetleri ile yakınlaşma* yüzde 13,45 oranında olmuş. *ABD ile tam ittifak* yüzde 11,83 ile dördüncü, *Rusya-Çin-İran ittifakı* yüzde 7,71 ile beşinci, *Başka bir ittifak grubu* yüzde 6,03 ile altıncı sırada yer almış. Son sırada *Hiçbiri* ifadesi yüzde 4,34 oranında kabul görmüş. Sonuçlardan ortaya çıkan, yaklaşık her 3 gençten biri AB'yi kabul ederken, her 4 gençten biri de ülke kaynaklarının yeterince kullanıldığı takdirde kendi ekonomik sıkıntılardan çıkılacağını savunmuşlar. Gençlerin bu konudaki beklentisi ve isteği hiç yoruma gerek kalmayacak kadar açıktır.¹²⁸

Tablo 58. Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Sıkıntıları Aşmasındaki Önemli Rol (%)

İfadeler	Oran
Avrupa Birliği Üyeliği	31,48
Türkiye Kaynaklarını İyi Kullansa Kimseye İhtiyacı Olmaz	25,16
Türk Cumhuriyetleri İle Yakınlaşma	13,45
ABD İle Tam İttifak	11,83
Rusya- Çin – İran İttifakı	7,71
Başka Bir İttifak Grubu	6,03
Hiçbiri	4,34

Kaynak: ANGİAD

10.2.14. Seçilme Yaşının Gençlik Üzerindeki Etkisi

Anayasada 2006 yılında yapılan bir değişiklikle seçilme yaşının 25'e düşürülmesi hakkında siyasete katkısı olmuş mudur diye gençlere sorduğumuzda, her iki üniversitede de birbirine yakın bir sonuçla *hayır* cevabı çıkmıştır. Bu oran Gazi Üniversiteli gençlerde yüzde 63 iken, ODTÜ'lü gençlerde yüzde 65,4 oranı gibi yüksek bir rakamla kendini göstermiştir. Seçilme yaşının düşmesinin siyasete *katkı sağladığını* söyleyenlerin oranı, ODTÜ'lü gençler arasında yüzde 19,2 iken, Gazi Üniversiteli gençler arasında bu oran yüzde 24,9'a çıkmış. *Fikrinin yok şikkını* işaretleyenlerin oranı, Gazi Üniversiteli gençler arasında yüzde 2,1 iken, ODTÜ'lü gençler arasında bu oran yüzde 12,1 olarak işaretlenmiş.

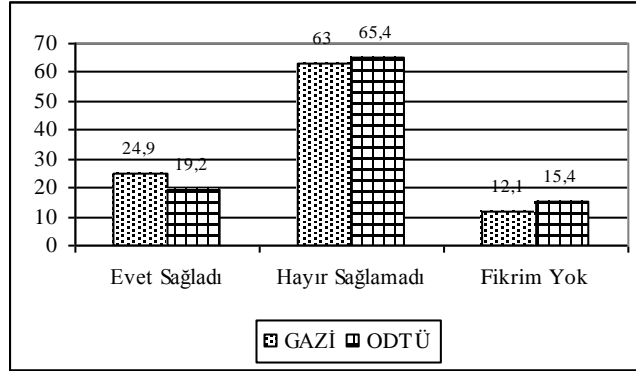
¹²⁸ <http://www.met-aybilisim.com/eski/angiad/pdf/genclik.pdf>

Tablo 59. Seçilme Yaşının Düşmesi (%)

İfade	ODTÜ (Oran)	GAZİ (Oran)
Evet Sağladı	19,2	24,9
Hayır Sağlamadı	65,4	63
Fikrim Yok	15,4	12,1

Gençler, siyaseti takip etmelerine karşılık, yapılan değişiklikle seçilme yaşının 25'e düşürülmüş olmasının siyasete pek katkı sağlamadığı görüşündeler. Gençlerin bu düşüncesi değiştirip, onları siyasetin meşru zeminlerde yapılmasını sağlamakta, siyasi partilerimize ve o partilerimizin liderlerine düşmektedir.

Seçilme Yaşının Düşürülmesi Gençliğin Siyasetle İlgilenmesine Katkı Sağlamış mıdır?(%)

SONUÇ

Gençlik ve siyaset doğru ilişkilendirildiği zaman aslında birbirine çok yakışan bir kavramdır. Çağımız dinamizm ve gençlik çağıdır. Ülkemizin, gençliğin dinamizminden yeterince faydalanabildiği söylenemez. Atatürk'ten sonra hiçbir yöneticinin, gençler hakkında onunki kadar gelişimi ve iyi niyetli, düşünce ve çabası içerisinde olduğunu söyleyebilmekte oldukça zordur. O'na göre gençlik, mevcut durumun değil geleceğin sembolüdür. Atılımcıdır, ilericidir, yenilikçidir, dinamiktir, özgürlükçüdür, aydınlanmacıdır.

Gençlik döneminde düşünce yapısı olarak büyük dönüşümler yaşanır. Gençlik dönemine girilmesiyle birlikte; insanlığın durumu, moral etik değerler ve din konuları kökten ve yeni baştan ele alınır. Zekanın en işlek olduğu 17–25 yaş arası gençler her şeyi sorgular. Kendileri dünya, varoluş nedenleri gibi konuları enine boyuna tartışıp düşünmeye başlarlar. Sadece görünen gerçekliğe bağlı değildir. Olabilecek alternatifler üzerinde düşünebilir. Bu dünyanın nasıl başka türlü olabileceğini de kapsayan sorgulamayı da yapar. Ahlaki, dini, siyasi alanlarda var olan sistemi yetersiz bulabilir ve bu nedenle radikal çıkışlarda bulabilirler.

Şüphesiz gençlik döneminde hız kazanan siyasi ilgi ve etkinlikler, gençlerin sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için olduğu kadar dünyamızın yenilenmesi ve değişimi içinde gereklidir. Yapmış olduğumuz çalışmaları verileri incelendiğinde gençliğin siyasete yakın olduğu, ilgilendikleri ve bağlı oldukları siyasi partilerin etkinliklerine katıldıkları görülüyor. Ne yazık ki gençlerin hemen hemen tamamı kendilerine değer verilmediğini ama gençliğin üstünden siyaset yapıldığını ifade ederek üzüntülerini dile getirmektedirler.

Toplumda siyasal çatışmaları durdurmak ve toplumu sindirmek amacıyla yapılan siyasi, askeri ve ekonomik krizlerden sonraki dönemlerde, toplumu refaha kavuşturmak adına topluma dayatılan süreçlerde, gençlik ülkenin geleceğini şekillendirmek için düşünüp çaba sarf etmek yerine bilakis yöneticiler tarafından siyasetten uzaklaştırılarak apolitik hale getirilmiştir. Örneklerini verdiğimiz bu anket sonuçlarından sonra, her ne kadar apolitize etmek için çalışılan gençliğin siyasetle uğraştığı gözükse dahi, 1980 öncesindeki genç neslin siyaseten aktifliği günümüz gençliğinde yerini daha popülist bir tavra bıraktığı gözlemlenmektedir.

Ülkemizdeki tüm insanlar gibi gençlerde başarısız hükümetler ve yöneticilerinden dolayı geleceğe olan umudunu yitirmiş ve kaygı taşıdıklarını ifade etmektedirler. Yapılması gereken, istihdama öncelik verilerek, ekonomik kalkınma hamleleri yapılarak, işsizlik sonunun bir an önce bitirilmesidir.

Ayrıca Avrupa Birliği'ne girme politikası ile hükümetlerin Avrupa Birliği'nin dayatmalarını kabul etmesi meclisten jet hızıyla kanunları geçirmesi gençliğin tasvip etmediği konuların başında gelmektedir. Yapılan çalışmalarda Avrupa Birliği'nin bize fayda sağlamayacağı düşüncesi çıkmıştır.

Seçilme yaşının 30'dan 25'e düşürülmesi gençliğin siyasete bakış açılarını etkilememiş olduğu da yapmış olduğumuz çalışmalardan anlaşılmaktadır. Hükümetler, yöneticiler gençliğin enerjisinden faydalanmak ve onları siyasetin içine çekmek için daha başka fonksiyonlar göstermelidirler. Mesela her parti milletvekili listesini oluşturan isimlerden yüzde 20'sinin 25–35 yaş arası aralığında olmasını sağlamalıdır.

Yaşanan çevrenin gençler üzerindeki etsinden bahsetmeden geçemeyiz. Ahlaki davranışlar, ilgiler, politik tutumlar genellikle çevreden kaynaklandığı ve şekillendiği ortadadır. Yaptığımız anket çalışmalarında, Gazi Üniversite'sindeki gençlerin kendilerini “Milliyetçi”, ODTÜ'deki gençlerin “Sosyalist” olarak ifade etmesi bu düşünceyi doğrulamaktadır.

Atatürk “siyasi ve askeri başarılar ne kadar büyük olursa olsunlar ekonomik başarılarla taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olamaz” demiştir. Bu söz doğrultusunda gençler tüm sıkıntıların temelinde ekonomik başarısızlıkların olduğunu söylemişler ekonomik başarı sağlanırsa ülkenin kalkınacağını, sınıflar arası uçurumun azalacağını, geleceğe daha umutlu ve güvenle bakabileceklerini ifade etmişlerdir.

Atatürk'ün hayatını inceleyen ve dünya görüşünü bilen herkes, gençlerin Atatürk için özel bir anlam ifade ettiğini de bilirler. Atatürk için gençlik, aydınlık bir gelecek için önemli bir güç, cumhuriyetin üzerine inşa edildiği tüm değerleri koruyup, yaşatacak olan bir kuvvettir. Bu nedenle Atatürk gençliğe çok büyük değer vermiş ve onlara her zaman güvenmiştir.

Milli Mücadele için yola çıktığı ilk günlerden itibaren kendisinin en önemli destekçilerinin gençler olacağını sık sık belirten Atatürk, bağımsızlığın

kazanılmasıyla cumhuriyetin kurulmasının ardından da gençlik konusuna özel önem göstermiştir. Siyasi liderlerin de Atatürk'ün yolundan giderek gençliğe gereken önemi ve değeri vermeleri ülkemiz açısından gerekmektedir. Liderlerin gençliğin desteğini almasıyla daha büyük bir projelere imza atacağı kaçınılmazdır. Yaptığımız çalışmalarda gençliğin siyasi liderlere güvenmediği, beğenmediği sonucu bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Vatanımızı düşman işgalinden kurtaran bize onurlu ve gururlu bir yaşama fırsatı sağlayan Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözüyle çalışmamı tamamlamak istiyorum “Gençler! Cesaretimizi takviye ve devam ettiren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitim ve kültür ile insanlık meziyetinin, vatan, fikir hürriyetinin en kıymetli sembolü olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk; O’nu yükseltecek ve devam ettirecek olan sizlersiniz.”

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1. Alemdaroğlu, Ayça, “Bir İmkan Olarak Gençlik”, (2005), **Birikim Dergisi**, No 196, İstanbul
2. Alkan, Türker, (1989), **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara
3. Baykal, Deniz, (1970), **Siyasal Katılma**, Bir Davranış İncelemesi, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara
4. Bektaş, Arsev, (1996), **Kamuoyu**, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, İstanbul
5. Benlisoy, Foti, (2003), “Öğrenci Muhalefetinin Güncelliği”, **Toplum ve Bilim**, No 97, İstanbul
6. Çiftçi, Elif, (Eylül-Ekim 2006), “Gençlere 25 Yaş Sürprizi”, **Ekonometri Dergisi**, 19. Sayı
7. Daver, Bülent, (1968), **Siyaset Bilimine Giriş**, Sevinç Matbaası, A.Ü. SBF Yayınları
8. Dursun, Davut, (2004), **Siyaset Bilimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul
9. Eryılmaz, Bilal, (1997), **Kamu Yönetimi**, Erkam Matbaacılık, İstanbul,
10. Eroğul, Cem, (1995), **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, İmge Kitapevi, Ankara
11. Gökçe Gülise, Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya 2007
12. İnan, Kamran, (2004), **Devlet İdaresi**, Ötüken Yayınları, İstanbul,
13. Kabasakal, Dr.Mehmet, (1991), **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908–1960)**, Tekin Yayınevi, İstanbul
14. Kapani, Münci, (1988), **Politika Bilimine Giriş**, 4.Baskı Bilgi Yayınevi, Ankara
15. Karpat, Kemal, (1992), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Afa Yayınları

16. Lewis, Bernard, (2000), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
17. Lipset, Seymour Martin, (1986), **Siyasal İnsan**, Çeviren Mete Tunçay, Verso Yayınları, Ankara
18. **Meydan Larousse**, İstanbul 1973
19. Türköne, Mümtaz'er, (2003), **Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara
20. Sezen, Sami, (1994), **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara
21. Şahim, Tarık, (1993), **Türkiye'de Yönetime Katılma Yöntemi Etkilemede Baskı Gruplarının Rolü, TOBB ve TÜSİAD Örnekleri** (Yayınlanmamış Master Tezi), Ankara
22. Tunaya, Tarık Zafer, (1988), **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt-I II. Meşrutiyet Dönemi, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları

GAZETELER

1. Akşam Gazetesi, 4 Kasım 2002 Tarihli Sayısı
2. Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960 Tarihli Sayısı
3. Hürriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980 Tarihli Sayısı
4. Hürriyet Gazetesi, 13 Eylül 1980 Tarihli Sayısı
5. Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 2002 Tarihli Sayısı
6. Hürriyet Gazetesi, 10 Mart 2003 Tarihli Sayısı
7. Sabah Gazetesi, 12 Şubat 2006 Tarihli Sayısı
8. Sabah Gazetesi, 17 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
9. Sabah Gazetesi, 21 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
10. Sabah Gazetesi, 23 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
11. Sabah Gazetesi, 27 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
12. Sabah Gazetesi, 28 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
13. Sabah Gazetesi, 29 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
14. Sabah Gazetesi, 30 Ekim 2006 Tarihli Sayısı
15. Sabah Gazetesi, 3 Kasım 2006 Tarihli Sayısı
16. Milliyet Gazetesi, 28 Şubat 1997 Tarihli Sayısı
17. Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1997 Tarihli Sayısı
18. Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1997 Tarihli Sayısı
19. Milliyet Gazetesi, 14 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
20. Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
21. Milliyet Gazetesi, 16 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
22. Milliyet Gazetesi, 17 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
23. Milliyet Gazetesi, 18 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
24. Milliyet Gazetesi, 19 Eylül 2005 Tarihli Sayısı
25. Zaman Gazetesi, 23 Temmuz 2007 Tarihli Sayısı

İNTERNET

1. <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=4554010>
2. <http://www.belgenet.com>
3. <http://www.bolbilgi.com>
4. <http://www.egitimsen.org.tr>
5. <http://www.gencnet.org>
6. <http://www.genclik.bilgi.edu.tr>
7. <http://www.mgk.gov.tr>
8. <http://www.mesutyilmaz.gen.tr>
9. <http://www.mandlmtg.com>
10. <http://www.met-aybilisim.com>
11. <http://www.ntvmsnbc.com>
12. <http://www.radikal.com.tr>
13. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org>
14. <http://www.tesav.org.tr>
15. <http://www.toplumvesiyaset.com>
16. <http://tr.wikipedia.org>
17. <http://www.uslanmam.com>
18. <http://www.urbanhobbit.net>
19. <http://www.ysk.gov.tr>
20. <http://www.yerelsiyaset.com>
21. <http://www.yenisafak.com.tr>
22. <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/11/16/208415.asp>